

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

Universitätsbibliothek Paderborn

**Ioannis Ioviani Pontani. De Aspiratione Libri duo. Charon
Dialogus. Antonivs Dialogus. Activs Dialogus. Aegidivs
Dialogus. Asinvs Dialogus. De Sermone Libri Sex. Belli,
Qvod Ferdinandvs Senior ...**

Pontano, Giovanni Giovano

Venetiis, 1519

Ioannis Ioviani Pontani Activs Dialogvs. Caeparivs Et Segnitivs
Colloqvntvr.

urn:nbn:de:hbz:466:1-12960

104
IOANNIS IOVIANI PONTANI
ACTIVS DIALOGVS.
CAEPARIVS ET SEGNIATIVS
COLLOQVNTVR.

CAEP.

ASCVTIVS CAVLITA, Pasculli
Caulitæ filius, Sarnensis Sarcularius, cum Pi
gnatia Nigella, quæ viro suo nunc hic adest,
& suo & uxoris nomine uendit Segnitio Fu
nestillo, Acerrano uiatori, qui ipse emt sibi,
liberis, nepotibus, pronepotibus, abnepoti
busq; suis cum omni posteritate, domunculã.

SEG. Adde illud, & anteritate utraq; enim parte anteriore, ac po
steriore domus constat. CAEP. Cautè agito mi Caulita. ea do
muncula. SEG. Mater eius Macronilla non domunculam, sed de
munculam uerbo suo nominabat. Quo enim die Sueratus Pasculli
pater in illam ab harula demigravit, cum familia, & sue, oculum
male auspiciato ingressus amisit. CAEP. Scite, caute, aueruncate,
admones. pergam. Sita est Sarnensi in suburbio secundum flumen.
SEG. Atqui prouerbio cauetur, secundum flumen emundum non
esse. CAEP. Riuum uolui non flumen dicere. euincet tamen illam
tibi cum omni quoq; posteritate Pascutius. SEG. Et anteritate
quoq; memor uti suas facio. CAEP. Tribules, ac uianos bonos ha
bet Pilutium Rufillum. SEG. Grex mihi suillus uenum si dare
tur, pilus hic nequaquam placeret. CAEP. Senex est, et cassus iam
sanguine, institutusq; illi est hæres Hordeatus Panicoccta, et qdem be
ne auspiciata successio. pergam. Cocleatium quoq; Surriponem. SEG.
Quid (malum) istud est et nominis, & cognominis? quasi cochlea bo
nam anni partem, domi inclusus suto se suo pascat, mox prodiens ra
pto, ac surrepto uiuat. Apage à me uicinos tam male nominatos.
CAEP. Hoc uide Segnit, quod nec tibi, nec patri tuo Funestillo
nomè satis bene ominatum est. Audibis reliquum. Itemq; Lardatium Fa
baronem, probum uirum, agricolã bene unctum, abundeq; triticum
tum. Neq; tibi uerendum est illud, uicini ne mories fame, atq; ino
pia impulsu tuam incrumeram nocturni irrepant. proba est domun
cula tota, proba contignatio, probus paries, tectum ipsum probe can
teriatum, asserulatumq; quernis etiã scandulis Aueruncanis fabri,

proba cisternæ, sine ullo stilliciidij uitio, aut latrinæ seruitute, fun-
 damenta bene iacta, uolutabrum lutulentum, in quo uiciariæ totius
 sordes desideant, harula ad solem medidianum exposita, firmiterq;
 quaternata. Age igitur argentû e' uestigio dinumera Deo cum bono,
 & illud uide, confestim e' uxor uti traducatur. est enim domus ip-
 sa fecunda, cupioq; mirandum in modum egnatum iri ex te quàm
 primum, qui & cognato nomine, & pascendi gregis solertia, pa-
 trem tuum Sueranum referat Funestillum. Vnicabis itaq; præpro-
 pere digitulatumq; pecuniam, unciolæ tres, pretium est. SEG.
 Duillabo illas potius binatim enim quàm singulatim e' uestigio ma-
 gis numerabitur pretium. CAEP. Tu pascuti accepisse argen-
 tum omne, & numeratum, & perpensum probe. Tibe uero Segniti
 ea domuncula solenni more est a Pascutio euincunda. SEG. Ab
 ipsis etiam fundamentis tota, cum tecto, asseribus, canterijs, clauicu-
 lis, scalis, foribus, culinæ, uolutabriq; decursibus. Quid enim si qd
 piæm ædificandum inferius superius ue curauerit, tentauerit ue,
 quid inquam, euincta mihi summum etiam cælum, & ipsum terarû
 soli profundum uolo caueoq;. CAEP. Haud iniuria, hoc ipsum
 ago. Pascutius Caulita Pasculi Caulitæ filius domunculam ipsam
 euicturum spondet ab infimo solo ad usq; cæli subsellium, cum ipso
 etiam cælo, cumq; teræ imis, ac perimis, infernisq;. Segnito Fun-
 stillo Acerrano uiatori, eiusq; posteritati. SEG. Tute & uiatorem
 interrogato, & illud caueo, anteritatis bene memor uti sies, et item fur-
 ni, qui est sinistrum ad latus, triangulum enim domiciliû ipsum est,
 piscationis quoq; diurnæ, nocturnæq; hamariæ, ac retiaræ. CAEP.
 Sistet autem in omni foro & causa, festis profestisq;, fastis nefastisq;
 diebus. Segnitioq; ac Segnitij posteris euinctet, aduersarios uero uin-
 ciet. Pro quo præstando prædia, suppellectilemq; suam, & cum ea
 bacem, cofinos, riscum, ac rete triplumbatum obligat, seq; staturum
 in prætorio ad iudicem. Tu Pascuti siste illum inuestito. Tu Se-
 gniti sitem ipsum manu capito. hæce uti uera sunt, sciens, uolensq;
 suæq; spontis, atq; ex conuento, utq; inter bonos decet, uterq; agitis,
 meq; ut scribam rogatis, iureq; iurando cuncta hæc confirmatis uer-
 bis conceptis, quæ ego præeo. Dice tu Segniti, Per Pedianum Deû,
 qui noctu primus iter iuit, primusq; cauponam est cauponatus. Se-
 quere tu Pascuti. Per & Verronem, quem pastores colimus, primus
 sues maiales qui feat, primusq; & fabam torruit, & glandem de-
 glubiuit. Hæce acta sicæ sunt. Testes adsunt de more acciti, roga-
 tiq;, uiri utiq; probi, Actius Syncerus Sannaæarius, Franciscus Pu-
 dericus,

dericus, Ioannes Pardus, Gabriel Altilius, Petrus Compater, Paulus Prassicius, Petrus Summontius. Heec sic conuenere, hisce uerbis, hisce conditionibus acta & transacta sunt hosce inter, assentiente uxore Pignatia, ut par est uiros inter bonos bene agere. Memores actorum estote, perinde uti ab utroq; ad hanc ipsa accessiti & rogati estis, uobis enim arbitris ita testabor actum, Cal. Quintilibus, praetore Gallo. **ACTIVS.** Atqui o' bone Capari ut nostrum tibi omnium nomine respondeam, negotium profecto rebus tuis maximum, maximeq; periculosum comparasti a sacerdotibus, dum in illo iura irrumpis, contemptis, ac despectis legibus, iure Deorum prorsus adempto. *An ignoras, sacerdotibus duntaxat, ut Deum ministris licere, fasq; esse, uenale coelum facere? iisdemq; etiam solis de intimis terra locis permissum esse agere, quippe cum in eorum manu sit ablegare quos uoluerint ad inferna loca. Qua igitur lege, scito uel decreto ue, Senatus ue consulto de coelo stipulatus fueris, deq; infernis locis, etiam atq; etiam uide. Nos abimus bene conuentorum memores.* caue,

ACTIVS SYNCERVS.

IVI Boni, uestrum ego utrunq; Petre, ac Paule appello, quo nam, quo abijt gentium, Christianae religionis tanta illa simplicitas? locorum ubi delituit, summa, ac peculiaris Christianorum innocentia, atq; integritas? Audet scrofaris pastor in emunda casula, coelestem illam Dei sedem euinci sibi deponere, praetoriumq; ipsum humanarum actionum, ac diuinae iustitiae, non timet rusticanus notarius scripto etiam testatum hoc posteritati relinquere. Tædet me, pudeatq; temporibus his, tempestate tam corrupta editum, luceq; impurissima oculos contaminasse nascentem. Iure igitur quotidieq; magis etiam, ac magis desyderio angor Ferrandi Ianuarij, eiusq; oratio me uehementius in dies commouet, quam ille paucis ante quam e' uita decederet diebus apud se mecum habuit, cum adesset una Franciscus hic Pudericus, quem uidetis. Cum enim ab Innocentio Octauo Pontifice Maximo Abas creatus nuper esset Ferrandus, paucisq; ante diebus e' Roma, Pontificisq; e' conspectu Neapolim in patriam regressus, in eo sermone, qui tum de religione est ab eo habitus, exorsus ipse a primis illis Pontificibus, tum Prouincialibus, tum Romanis, Diui boni, Diui, inquam boni, quam multa, quam etiam memoriter de illorum simplicitate, paupertate, innocentia, rerumq; humanarum con-

ACTIVS

temptu & retulit, & disputavit, Ac ne uideretur ueterum illorum patrum exemplis tantum, solaq; antiquitatis auctoritate inniti, plurima de Francisco, de Dominico, deq; illorum sectatoribus, qui tum quoq; uiuerent, summa etiam cum admiratione audientium ita differuit, uti qui aderant commiseratione omnes horum temporum in lacrimas uerterentur, Nam & Ferrandus apprimè disertus erat, & indignationis maior ipsa uis, commiseratioq; indignationi haud indecenter coniuncta, uerba quidem ipsa, mirificamq; illam uerborum affluentiam, ad dolorem, lacrimasq; commouendas uberrime, excitatissimeq; subministrabant, non minore cum animorum qui aderamus nostrorum commotione, quàm eius ipsius, qui differerat, affectu. Qui si conuentioni huic paganorum affuisset hominum, uenundariq; audisset coelum, an putatis, quod Cicero etiam indignanter facit, sola eum illa exclamatione fuisse contentum, o tempora, o mores. Christum ipsum ab aula illa (mibi credite) euocasset imprecationibus, & manes illos Poeticos uociferatu eruisse heuulatio neq; ab inferis. Sed cum illo bene actum quis non uidet? Cum eiusmodi praesertim procella paulo post eius obitum ab alpiibus proripuit, quæ & Italiam uniuersam concussit, & Regnum hoc Neapolitanum exhaurierit populis, spoliaueritq; fortunis, excisis funditus, aut incendio uastatis tot urbibus. Ita q; cum illo bene actum cui iam fuerit, desiderio certe consuetudinis, orationisq; eius uiri afficior quotidie magis, afficiarq; quam diu ipse uixero. PAVLVS. E' nostro omnium multu intellegere uel facile quidem Syncere poter, quàm iucunda nobis fuerit Ferrandi recordatio, Quantum autem quàm etiam ualide fixa insideat mentibus nostris illius memoria, consuetudo quidè tam suavis eius, nulliq; non cuium ac peregrinorum, qui illum nouerant probata, docere te oppido abunde potest. Ut autem sermo de ueterum patrum castimonia, & fide à te tantopere laudatus, desiderium in nobis eius renouat (de me ipse ut loquar) non minus fortasse etiam afficit, & pene dixerim confirmationis simul, atq; admirationis magis, ac magis implet oraculum illud tibi ab eo in somnis editum, quod mihi quanquam Puderico ab hoc fideliter recitatum, audire tamen ex te ipso coràm uel mirifice aueo. Cum ad animæ immortalitatem confirmandam, uel mirandum in modum conferat. & si de ea ita persuasum Christiani habemus omnes, ut illorum qui diem obierunt animas, sua quandoq; redituras in corpora, nosq; item ipsos ubi e' uita hac discesserimus, statuto quodam tempore resumpturos nobis illa & teneamus, & pro-

mittamus. **ACTIVS.** Memoratu quidē digna res est, audituq; iucunda, e' me Paule quam requiris, explicatu tamen difficilis. Multa enim somniantes cernimus, quæ planē referri, qualia uisa ipsa sunt, nequeant, ut figuræ quædam, neq; ipsæ uisæ alias, neq; satis p se explicabiles, tum nouitate, tum complicatione sua. studebo tamen uoluntati eorumq; qui hic assunt omnium, quiq; mihi idem hoc innuunt, tuæq; præsertim Paule satisfacere. Illud tamen uobis cognitum, uestrosq; apud animos testatum uolo, qua nocte oraculum, ut ipse appellas, est editum, nullas ea quæ noctem antecessit die cogitationes à me initas susceptas ue de animæ immortalitate, nullas de reuersione eius ad corpora, nullum quàm plurimis ante diebus aut sermonem ijs de rebus cum doctis uiris habitum, aut apud me ipsum modo esse aliquo dubitatum. Liber utiq; curis ab omnibus, atq; ab ijs potissimum cogitationibus uacuum, cum ipse cubuissem solito in lectulo, quæq; sæpenumero ante cubitum lectio, quidam quasi animi abus sumitur, nulla pror'us diuinis de rebus præcessisset, ubi diutius quieuissem, & iam Aurora illa Iouiani nostri, quæ cœli postibus affixa est custos, Solem excitasset e' somno, uidere uisus sum, quin hæc loquens uidere ipse iam uideor adesse mihi Ferendum. Quæras fortasse, unde aduenerit mortuus, qua uia profectus, ac tam repente clausis foribus insinuatus asliterit. nesciam, nesciam, affuit certe, qualem uiuum & uidebam penē quotidie, & alloquebar congregientem, meq; statim desyderatissime complexus cum esset, ut qui diutius non uidisset, uultu iucundus, risu hilaris, salutatione blandus, & osculo, ut ei mos erat, sanē quàm familiariter petiisset, An, inquit, consuetudinis me nostræ oblitum rebare, amatiæq; tam diuturnæ factum tam breui immemorem? Redeo igitur ad te, & quidem tanquam legatione functus aliqua, ut uiuens consueueram, confecto munere, maximaq; profecto cum uoluptate ad te redeo. reducem igitur ac sospitem ipse me uides, atque ante expectatum tibi me & uegetum, ualentemq; & amicorum, tuiq; in primis memorem, tuum apud cubiculum sisto. Atque his dictis blandiusculum in modum & surrisit, & penē sublacrimatus est. quod euenire solet inter uiuentes, ubi longa e' peregrinatione regressi sunt in patriam, ex anclatis periculis reduces, quo tempore natura ipsa contrarios una miscere affectus consueuit, & præteritorum periculorum, longiorisq; absentiae memores, & præsentis uoluptatis, ac lætitiæ indices. Hoc est au-

tem illud Paule, uosq; amassimi uiri, hoc inquam illud est, quod ne innumbrare quidem suis uerbis, nedum figurare queam, aut explicare oratione. Cœpit eodem me puncto temporis mira uoluptas amici iam reducis, cœpit admiratio, quod mortuum iam dudum illum esse subijt recordatio, cœpit rursum dubitatio, quia uiuum illum cernebam, & loquentem quidem, & uiui hominis munus, sermone, uultu, affectibusq; implentem. num mortuum arbitrarer? an potius illius mihi obitus somnianti esset uisus, qui re ipsa iam uiueret? Ita q; dum ipsi inter sese recursant affectus, mentisq; in diuersum abit cogitatio, meq; silentij longioris pudet, una & in hilaritatem pariter profusus sum, & in lacrimas iam prorupi. Veterem igitur, atq; desideratum amicum arctius complexus, ut peregre redeuntem, ut sospitem, nec minus etiam subueritus, quæ somniantium est consuetudo, ne, quod haud multo post contigit, repente euanesceret, multa quidem, proq; ueteri nostra consuetudine, paucis cum eo tamen, non minus iucunde, quam pie, domesticq; transegi, multoq; ille mecum peramanter & grate, quodq; Ferrandus ipse dum uiueret, quotidianis in disceptationibus multa sæpe de animæ immortalitate quærere esset solitus, subijt, tempus esse idoneum in-terrogandi illius, eorum ne de quibus olim dubitasset, factus esset iam certior, nec ausus ipse in primo statim orationis uestibulo, ac ueluti ex abrupto hoc ipsum exquirere, cœpi prius sciscitari, num ea quæ traderentur de mortuis tam acerba, de poenarum magnitudine, de supplitorum immanitate, cruciatuumq; perpetuitate, uera essent, ut ea ipsa sunt prodita. Tum ille suo de more, ut quippiam asseuerantius erat dicturus, supercilijs obductis, silentioq; paulisper habito, quasi etiam præ sagret quæ sciscitanda post à me essent. Dicam, inquit, syncere Acti, dicam uere, fatebor ingenue, asseuerabo constanter, nos qui è uita iam in grauius, eò desiderio teneri, in uitam illam remigrandi, quæ animæ cum corpore est communis. Atq; his dictis, demissis, iisdemq; conuiuentibus oculis, ac supercilijs quasi abiens salutaret, discessit. Ego statim somno solutus sum. Habes Paule somnium quale meum illud fuerit, plenum, ut opinari te etiam uideo, diuinitatis, ex eo mihi & uita hæc habita est suauior, quæ perfectio quasi quædam animæ uideatur, nec mors futura est tam grauis, post quam suo quidem & statuto tempore membris hisce uernaculis, sibiq; peculiaribus, quorum ministerijs principio ab ipso uita, societatisq; est usa, sit iterum quoq; usura, corporeq; in hoc,

perinde atq; in domo ac patria sua rursus etiam diuersatura. Fungamur igitur eo libentius in hac ipsa animæ corporisq; societate uiuentes, uitæ ipsius muneribus. quodq; medijs quasi quidam ex anima consistimus ac corpore, mediocritatem sequamur eam, quæ digna sit homine. Et quanquam degener est corpus, illud tamen ita colamus, uti solertes ac boni agricolæ agrum, ijs ferendis frugibus, quarum anima, utq; Ciceroni magis placet, animus sator est idem, & cultor. Nihil cui bene instituto patria sua est carius, quoniam in ea honores assequitur ac titulos, remq; illic familiarem cumulat, peculiumq; omne sibi comparat. Corpus autem hoc nostrum, perinde ut proprium illi domiciliū et pene patria est, quocirca corporis ipsius non immemores ita quidem erimus, ut hospitium & quasi patriam eam animi ipsius, domumq; uitæ in hac existimantes, bene illud constituamus, quo animus ipse honores, magistratus, muneratq; ciuilia, dignasq; homine actiones in illo gerere, eiusq; etiā opera exercere, atq; administrare cum dignitate ac decore ualeat suo, quam diu hospitio illius, & tanquam patriæ utetur beneficio, ac postquam ex eo migrauerit, quam diu etiam absens fuerit, ut illius ipsius memor, desyderio remigrandi ad illud eo uehementius teneatur. Quemadmodum ciues boni, qui quo sua ipsorum patria est honoratior, eo absentes maiore tenentur cupiditate in illam reuertendi. PAV. Et oraculum ipsum summa à te cum fide recitatum, plenum est diuinitatis, & oratio hæc ipsa tua, teq; atq; oraculo tali digna. De ipso autem Ferrando maior in dies futura est apud me existimatio, existimationiq; coniuncta ueneratio, cultusq; memoriæ, ac nominis tanti uiri. Inter amicos uero plurimos quibus ille omnibus per familiariter utebatur, quod tui præcipue memor in somno se tibi, tam familiariter inuisens ostenderit, & mecum gaudeo plurimum, & tibi ex animo gratulor, neq; enim mediocre tibi excitationem additam uideo, nobisq; item alijs, qui hæc nouimus excolendis animis, uita hac dum fruimur, quando animi ipsi eo tenentur desyderio redeundi in corpora, in quibus constituti, & quorum etiam ministerijs, atq; ope usi, id assequuntur, uti humanarum, diuinarumq; rerum naturas, causas, potestatesq; cognitatas ac perspectas habeant. Quid enim excellentius, quam in hoc perexiguo tam uasti æquoris meditullio, quæ terra dicitur, habitantem hominem, & terras, & maria, & spiritum, & cælum omne, tot, tantisq; stellarum orbis ac globos, tantam uniuersi molem, rerum tantam infinitatem cognitioni suæ subiecisse? mortaliq; in corpore im-

mortalem subeūtem personam id curare, sciscitari, peruestigare, com-
 prehendere, tandem scire, quod deorum est munus proprium, ac pe-
 culiare, ab ijsq; in homines translatum beneficium. Idq; ita esse de-
 clarare multa quidem possunt, illud uero cum primis, quod dij qui-
 dem ipsi excellentibus quibusdam uiris uisi sunt fuisse præsentiores,
 excellentiæq; illorum & gloria permultum studiosi. Neq; enim de ni-
 hilo opinio illa peruetusta de Genijs apud prisca tam constanter esset
 defensa & habita, nec apud nos Christianos, ne apud Iudæos, aut
 Arabes quidem illos, nisi permulta, eaq; maxime obscura monstrata,
 perspecta, cognita, his ipsis docentibus fuissent mortalium generi, quæ
 nunc audiendo, ac legendo discimus. Vt autem prætereamus maiora
 quæ sunt, & audisti Syncere sapius, & audire coram etiam num
 potes ex amicissimo uiro, cuius familiaritate, ac communitate studio-
 rum quis te ipso magis utitur? quanquam & nos quoq; ualde utimur,
 non adolescentem modo se, sed iuuenem, sed ætate iam proecliorē,
 cum sæpenumero interpretandis ueterum scriptorum libris hæsitā-
 bundus non haberet certi quid traderet, in somnis se a Genio sub
 imagine ueteris cuiuspiam nunc Grammatici, nunc aut Poetæ, aut
 Philosophi, ueritatis admonitum? Quod si quis hæc forte contemnat,
 idem hic quo nam ore negauerit, maximos quoq; duces morientibus in
 somno dijs aut maximas insperatasq; sibi comparasse uictorias, aut
 euitasse, ne uicti ipsi essent, copijs profligatis. Ad hæc non pauca etiā
 sæpe monstrantur nobis inter dormiendum quorum antea cogita-
 tio nulla præcesserit, nihilq; illa priuatim ad nos ipsos, resq; nostras
 attineant, quæq; neq; sensus ipsi uersandis, atque examinandis illis
 agitati ante, post dormientibus offerunt, nosq; laceffunt etiam in
 quiete. Sacerdos equidem ipse sum, nec a studijs, quibus tantopere
 delectari te mirifice lator, omnino alienus. plena est historia ueterum
 illorum patrum oraculis, plena uisionibus, tum adhortantibus ad
 fortitudinem, ad pietatem, ad contemptum rerum humanarum,
 tum a uitijs deterrentibus, quibus ego, confirmandis his quæ di-
 cta sunt, commodissime uti possem, uerum neq; in hoc præsertim
 conuentu necesse esse duco, Christiani enim cuncti sumus, solamq; pie-
 tatem sequimur, Teq; Parde uideo iam pridem pensitare, quid ad hæc
 dicturus sis. itaq; te ipsum potius audiamus. PARDVS. Pen-
 sitantem me Paule Prassia quæ a te dicta non minus sunt recte,
 quam a nobis grate accepta, subiit Aristotelicum illud, fieri qui-
 dem posse, ut ob mundi ipsius conuersionem, habitu aliquo indu-

eto, quæ fera sunt animantium genera, ea ut mansuescant singu-
 la, idq; usu uenire in locis nonnullis, ut ob insitam bonitatem, spon-
 te sua, nullo quidē cultu adhibito, mitiora illic nascantur, quàm quæ
 alibi summo etiam studio, operaq; adhibita diligentiore mutescunt.
 In tanta igitur nascentium multitudine, tam uaria etiam locorum
 diuersitate, mundi q; ipsius agitationibus tam continuis, iisdemq; tan-
 toperere uariantibus, cum natura ipsa semper ad unum aliquod suo
 in genere perficiendum contendat, quid mirum, & si rarum, ta-
 men in multis quoq; seculis, oriri aliquem, cui natura, & studio
 cum primis suo, & bonitate seminis, stellarumq; ipsarū, hoc est mun-
 di ipsius beneficio, & opera, omni e parte genere in illo consulat aut
 facultatis, aut scientiæ? Cum nulla uirtus corporis, nulla sit animi in-
 geni q; præstantia, nullus honorum, aut externorum bonorum gra-
 dus, in quo non diuersis quamuis temporibus, naturæ ipsius sum-
 mus ille conatus, effectu ipso non sit etiam manifesto & cognitus,
 & perspectus, pro temporum uidelicet, nationum, patriæq; con-
 stitutione, & cœli ipsius a quo cuncta mouentur agitati. Abstine-
 bo exemplis, ipsa enim res est per se quàm notissima. Verum na-
 turæ ipsius opera, præsertimq; excellētissima quæq; Deum ad ipsum
 referenda mihi uidentur, idq; si cuiq; nationi, genti, sectæ, Chri-
 stianæ cum primis religioni conuenire arbitror, quæ uirtutum omni-
 um, earum dico, quæ ad animum referuntur, & fuit, & est quàm
 studiosissima. Hæc habui quæ pensitabundus apud uos dicerem, aliàs
 fortasse eadem hac de re, commodior offeretur quærendi, ac differen-
 di locus. Quoniam autem, ut scitis, toto sum corpore, ac pedibus præ-
 fertim imbecillis, considendum hac sub portici censeo, de more ma-
 iorum nostrum, confidentibus enim nobis, otio magis tranquillo &
 & quærere licuerit & disputare, & qui prætereunt, tum ad seden-
 di otium, tum ad certamen differendi inuitare, honestius multo
 fuerit. COMPATER. Ego uero quoniam a consuetu-
 dine huiusce porticus, meoq; ab instituto recessurus non sum, præ-
 fertim cum pransi hic confederimus, sequendum illud arbitror,
 quod præstantissimi etiam uiri secuti leguntur, uti leuioribus de
 rebus deq; grammaticis præcipue post acubitum differerent, pri-
 mumq; cognoscere ex te Paule aueo, quid (malum) quasi la-
 tinitatis oblitus paulo ante dixeris, plena est historia oraculis,
 plena uisionibus. An non puellulus eructabas Terentianum il-
 lud unum, Ac Ciceronianum alterum, Plenus rimarum sum, &

17 haud magna cum re, sed plenus fidei, Adde & Stultorum plena
 sunt omnia. P A V. Et de more Compater tuo feceris, & nobis
 non ingratum, si quanquam studijs maioribus deditus, tamen meri-
 diani quoque temporis memor ab his ad ea nos aduocaris, quae cum
 leniora ipsa sunt, tum ijs etiam e studijs, quae pueris nobis prima in-
 haesere. Quo circa ne diutius te suspensum teneam, & si tentabun-
 18 dum loqui te certo scio, dicas uelim, sis ne & ipse oblitus Ciceronis
 19 tui scribentis ad Tironem, Noctem habui plenam timoribus ac mise-
 20 rijs, & ad Atticum, Ex tuis literis plenus sum expectatione de Pom-
 21 peio, quid nam de nobis uelit ut ostendat, & ad Plancum. Sub eas
 22 statim recitatae sunt tuae, non sine magnis quidem clamoribus, tum
 23 rebus enim ipsis essent, & studijs beneficijsque in rem publicam gra-
 24 tissimae, tum grauissimis uerbis, atque sententijs plenae. Qui si conten-
 25 tus his minime futurus es, Taciti quoque haudquaquam meministi dicentis
 26 in dialogo de oratoribus. Illud certe concedet instructum, & ple-
 27 num his artibus animum longe paratum ad eas exercitationes uen-
 28 turum, Item in libro historiarum. XVII. Opus aggredior ple-
 29 num uarijs casibus, atrox proelijs, discors seditionibus, et paulo post.
 30 Magna adulteria, plenum exilijs mare, & Plinij in quinto natura
 31 lis historiae. Polybius annalium conditor, ab eo accepta classe scrui-
 32 tandi illius orbis gratia circumuectus, prodidit a monte eo, occasum
 33 uersus saltus plenos feris, quas generat Africa. Poteris tutemet re-
 34 uocare tibi in memoriam alia quoque Ciceronis loca, in quibus legi-
 35 tur, plenus officio, plenum uigilantia, celeritate, diligentia. Poteris
 36 authorum item aliorum meminisse, qui & ipsi principem inter La-
 37 tinos scriptores locum obtinent, Ac nihilominus quoniam in hunc
 38 sermonem uolens incidisti, potes et de alijs huiusmodi sciscitari, si qua
 39 dubium tibi forte animum, atque incertum faciunt. COM. Bene
 40 profecto a te satisfactum arbitror, nec arcessendis opus est testibus,
 41 aut comprobatoribus, ubi Cicero est ipse author. Quo igitur ince-
 42 ptum prosequamur, explicari a te peruelim Parde, Qui nam ma-
 43 iorum nostrum potius quam nostrorum paulo est a te ante dictum,
 44 cum usurpatissime scriptum legatur maiores nostri. P A R. Nec in-
 45 epte hoc ipsum a te Compater queritur, nec a me sine magnis qui-
 46 dem authoribus dictum est, Cum etiam a Sallustio scriptum lega-
 47 tur in oratione illa Lepidi, Clementia & probitas uestri Quirites,
 48 quibus per caeteras gentes maximus, & clari estis, tametsi scriptura
 49 ipsa, ut iam uideo, deprauata est a literatoribus, quod in alijs quoque

compluribus animaduerti, & ab illis praesertim, qui noua haec scribendi ratione libros hodie imprimendos curant. Qua in re Sallustius etiam Graecorum loquendi morem secutus uideri potest, Verum ne a Cicerone nostro recedamus, quid si a me ita pronuntiatum est nostrum, ut sit nostrorum, ut sestertium, numum, numorum, ut duum uirum, duorum uirorum, ut Deum fidem deorum, ut praefectus fabrum, fabrorum. hac enim uerborum contractione uetustas illa uehementer gauisa est, namque apud eundem Ciceronem leges ueteris poëtae dictum, Patris mei meum factum pudet, pro meorum factorum. Item, Ciuēs antiqui amici maiorum meum, hoc est meorum, quae quāquam oblitterata magna ipsa e parte iam sunt, tamen in paucis quibusdam e Ciceronis sententia, & plenum uerbum recte dicitur, & imminutum usitate. COM. Accipio & rationem, et auctoritatem, uideoque quod a priscis illis longius deflexerimus, multa recentibus ab his literatoribus magis damnari ob ignorantiam, quam repudiari ob uetustatem. Oblatus est mihi diebus his libellus sane peruetus, in quo scriptum erat, Rhinocerotis, uetustus enim in codicibus dictiones has Rhinocerotis & Aegocerotis ubique inuenias. N. litteram retinere, quam quidem litteram a Grammatista nescio quo, quod Graecum inodoratus aliquantum esset, atramento oblitteram animaduerti, uidelicet quod recentiores Graeci, quique Attice loquantur, Aegoceros Aegocerotis, & Rhinoceros Rhinocerotis enuntient, Neque tamen argutulus hic id animpendit, quin ignorare se confessus est, e Graeci fuisse olim gente, ut Siculos, Italicam nationem, ut Calabros, qui dicerent, Aegoceron, & Rhinoceron, & Minon, atque huiusmodi alia, indeque esse Rhinocerotis, Aegocerotis, & Minonis, quod Cicerone etiam ipse protulit, Accepta igitur a priscis Latinis terminatio haec Sicula mansit apud nostros, nec est cur accusetur, si quis more tot seculorum seruatum a maximis authoribus & ipse quoque seruauerit, quando cognitum, ac certum est graecos quoque authores Siculos scilicet, ac Brutios ita esse locutos. Cum etiam abunde notum sit, quanta inter graecos sit ipsos uarietas & terminandorum, & flec-tendorum nomnum. Quin etiam Germanicus Arateo in carmine protulit Aegocerus, ut cum ait.

” Et sedem Aegoceri Cythereius attigit ignis, Item

” Clara sagittiferi tetigit cum lumina signi

” Aegoceri semper caelo leuis excidit imber.

Audiui non semel, & quidem persancte iurantem, eruditum appri-

me, & observantem uetustatis hominem, se complures codices et Horatii, & Ouidij, & aliorum poetarum legisse pene uetustate ipsa consumptos, in ijsq; scriptum observasse non Clius, sed Clios, non Didus, sed Didos, non Eratus, sed Eratos, quod priscis illis temporibus maiores nostri genituis casibus Græco more his in nominibus minime uterentur, cum qui Græce sunt Didoos, Eratoos, Clioos, contraherent in o productum Didos, Eratos, Clios, qui casus Attice sunt Didus, Eratus, Clius. At nunc quis est e' literatoribus adeo compositis moribus, quin ora sinusq; ipsos impudentius conspuat, ubi quem aliter locutum senserit. Me ipsum maledictis quoq; incessitum, nedum acrius increpitum satis quidem scio, quod Sapho uno idest simplici tantum. P'. ac non uti à Græcis scribitur & ipse scripsissem, nec animadvertunt erudituli uiri Latinam linguam post. P'. statim alterum. P'. non admittere, cui tamen insit aspiratio. Itaque dum græci nimium esse uolunt, Latinum quid uelit, non uident, neque enim patribus, ac principibus illis Latine locutionis cura maior fuit illa, quam ut peregrina lenirentur nomina, uisq; Palæmon uisurpat, quam ut Latinitatem muscarent, quo uoces lenius illaberentur in aures. hinc qui Græce est Ὀδυσσεύς, factus est Ulysses, Ἀχιλλεύς, Achilles, Ἴακω, Ajax. Ἔσκληπιος Esculapius. Πολύδωμος, Polylux. aliaq; id genus plurima, eod' autem uecordiæ, ne dicam ignorantie processum est à supinis quibusdam ingenijs, ut inobservato Cicerone, ne dicam contempto mordicus incurserint, siquis ita locutus fuerit, uti coniunctiones has, Et si, & Quauquam præterquam indicatiuis temporibus coniunxerit, cum & optatiuis, & coniuuctiuis modis passim coniunctas apud illum inuenias. Audite quæso æquo animo Ciceronem tam multis in locis non uni duntaxat modo, hoc est indicanti coniungentem, Ad Atticum enim quadam in epistola. Sed postea quam primum Clodij absolute leuitatem, infirmitatemq; iudiciorum perspexi, deinde uidi nostros publicanos facile à Senatu distungi, quauquam à me ipso non diuellerentur. Alia in epistola. Rhodum uolo puerorum causa, inde quam primum Athenas, & si Etesie ualde restauerint. Ad Dolobellam quoq; Quauquam mi Dolobella (hæc enim iocatus sum) libentius omnes meas (si modo sunt aliquæ meæ) laudes ad te transtulerim, quam aliquam partem exhausserim ex tuis. Ad Seruium Sulpitiu, Accedit eod', quod Varro Murena magnopere eius causa uult omnia, qui tamen existimauit, & si suis literis, quibus tibi Manlium commen-

11 dabat, ualde confideret, tamen mea commendatione aliquid acces-
 12 sionis fore. Ad Marcum Varronem, Etsi quid scriberem, non ha-
 13 berem, tamen amico ad te eunti, non potui nihil dare. In primo Aca-
 14 demicorum libro, Certe enim recentissima quæq; sunt correctæ &
 15 emendata maxime, quanquam Antiochi magister Philo magnus uir,
 16 ut tu existimas, ipse negaret. Item, Tertia deinde philosophiæ pars
 17 quæ erat in ratione, & in differendo, sic tractabatur ab utrisque,
 18 quanquam oriretur à sensibus, tamen non esse iudicium ueritatis in
 19 sensibus, mentem uolebant rerum esse iudicem. Et in secundo de
 20 Oratore, Erantq; multi, qui quanquam non ita se rem habere arbi-
 21 trarentur, tamen quo facilius nos incensos studio dicendi à doctrina
 22 deterrent, Libenter id quod dixi de illis oratoribus prædicarent.
 23 Item se se, siquam gloriam peperisse uideatur, tamen si ea non sit ini-
 24 qua merces periculi, tamen ea non delectari. Ad hoc Ciceronis testi-
 25 monium & si aliud nullum abs te requiri certo scio, non præter-
 26 mittam tamen quæ e' Sallustio, Liuiio, Tacitoq; mihi nunc in mentē
 27 ueniunt, Sallustij enim uerba sunt hæc, Nam uide quidem regere pa-
 28 triam aut parentes, quanquam possis, & delicta corrigas, tamen im-
 29 portunum est. Et Liuij. XXVI. Itaq; quanquam omnibus omnia
 30 deberet, præcipuum muralis coronæ decus esse eius qui primus mu-
 31 rum ascendisset. Et libro. XXIX. Mauris inde secuti conuene-
 32 rat retro ad Regem remissis, quanquam aliquanto minore spe nul-
 33 titudinis nec unquam tantam rem aggredi satis auderet. Taciti au-
 34 tem quæ sequuntur, Non numerauerim inter Germaniæ populos,
 35 quanquam trans Rhenum, Danubiumq; confederint eos qui decu-
 36 mates agros exercent. Item uera statim, & incorrupta eloquentia
 37 imbuebantur, & quanquam unum sequerentur, tamen omnes eius-
 38 dem ætatis patronos in plurimis & causis, et iudicijs cognoscebant.
 39 Tamen hæc tolerabiliora. Discissum, dilaceratumq; ab iisdem sa-
 40 tis scio haud indoctum hominem, quod particulam Nedum, ac Ne-
 41 modo, præponere sit in scribendo ausus, nec meminerunt Ciceronem
 42 scribentem ad Atticum, nec Balbum et Oppium ad Ciceronem, eo-
 43 rum quidem alterum dixisse. Tu quoniam quartana cæres, et nedum
 44 morbum remouisti, sed etiam grauedinem, te uegetum nobis in Græ-
 45 cia siste, alteros uero, Nedum hominum humiliū, ut nos sumus, sed
 46 etiam amplissimorū uirorū consilia ex euentu non ex uolūtate à ple-
 47 risq; probari solent. Liuius quoq; libro. XXIX. inqt. Hanno nequa-
 48 quam satis ualido ne modo ad lacessendū hostem sed ne ad tuēdos quæ

- » à populationibus agros equitatu accepto id omnium primum egit, ut
 » per inquisitionem numerum equitum augetet. Nec alienum forte
 » fuerit Plinij quoq; uerba e' nono naturalis historiae libro adducere.
 » Lolliam Paulinam quæ fuit Caij principis matrona, ne serio quidem
 » aut solenni ceremoniarum aliquo apparatu, sed mediocrium etiam
 » sponsalium coena uidi smaragdus, margaritisq; opertam. Hæc autem
 » quanquam sunt huiusmodi, mouent tamen doctos uiros, Indignantur
 » enim non permitti sibi maiorum auctoritate uti, tutoq; euagari
 » per orationis latinæ fines, qui latissim quidem sunt, Nam etsi pos-
 » sunt conscientia ipsi sua contenti esse, tamen nescio quomodo præstan-
 » tibus in ingenijs usu uenit, quod in equis generosis, ut nolint pungi,
 » auerfentur flagella, ad scuticæ sonitum exæstuent, Nanq; ipsi etiam
 » reges muscas fugitant equidem memini, quin uidere quidem uideor
 » digladiantes grammaticos super Virgiliano uersu, qui est
 » Instar montis equum diuinæ Palladis arte
 » Aedificant. Dum quid instar significet, parum intellegunt.
 » Neq; enim Ciceronem animaduertentem scribentem ad Atticum.
 » Mearum literarum nulla est synagoge, sed habet Tiro instar septua-
 » ginta, & quidem sunt à te quædam sumendæ, eas ego oportet perspi-
 » ciam, corrigam, tum deniq; edentur. Et in oratore ad Brutum.
 » Nam inuenire, & iudicare quid dicas, magna quidem illa sunt, &
 » tanquam animi instar in corpore, Quid idem cum dixit Cicero ex
 » ore Antimachi in Bruto, Plato enim mihi unus instar est omnium,
 » an sibi uult aliud? quàm quod Platonis unius audientia idem uale-
 » ret apud eum, tantumq; haberet auctoritatis, quantum si uniuersus
 » Atheniensis populus ad audiendum conuenisset, intentusq; recitan-
 » tem spectaret, quodq; inuentio, ac iudicium in oratore idem quidem
 » polleat, quod in corpore ipso animus. Verum hæc à nominis ipsius
 » deductione aliquanto sunt remotiora, Cum tamen & Cicero, et Vir-
 » gilius eam innuant, ut quæ instar aut sunt, aut habent, ea quasi oculis,
 » ac menti instent, illisq; perinde, ut exemplar quoddam sint pro-
 » posita. Quod fabris, atq; artificibus usu uenit, qui propositum ad exē-
 » plar fabricantur, ad illudq; opus suum dirigunt, id quod Virgi-
 » lij uerba præferunt dicentis equum illum Troianum aedifica-
 » tum ea uastitate, ut quasi uasti imago montis fuisset proposita aedi-
 » ficatoribus, quam & ipsi imitarentur, et equus ipse illam referret, quod
 » ipse alibi declarat cum ait.
 » Hanc tamen immensam Calchas attollere molem
 » Roboribus textis, cæloq; educere iussit.

Et Cicero

Et Cicero cū respōdet attico, habet Tiro instar septuaginta, an aliud significat? quā quod cum ipse efflagitatum ab illo epistolarum nullum haberet penes se exemplum, originales quidem epistolae (sic enim hodie non pauci loquuntur) quasq; ipse dictasset, a Tirone afferuarentur, quodq; de exemplaribus illis ut pote archetypis exemplū esset sumendum. Idem Cicero declarat hoc apertius, scribens ad Varro-
 nem, Equidem hos tuos Thusculanos dies instar esse uitae puto, Ac si diceret uitae genus dierum illorum quibus fuisti in Thusculano, esse alijs uitae suae exemplum ac specamen debere iudico. Itaq; tum exemplar, tum exemplum uidetur instar significare, quod & Virgilius confirmat cum dicit, Quantum instar in illo. Recentiores tamen, ut Plinius Secundus, alia quadam ratione, uidentur hac usi dictione, neq; improprie tamen, neq; indecenter, ut cum ait de Traiano, Instar refectionis existimas mutationem laboris, nam & apud Cicero nem legitur, instar mortis, itemq; & alibi. Instar ultionis uideretur cernere laceros artus, truncata membra. Item maximum beneficium uertebatur in grauissimā iniuriā, ciuitasq; Romana instar erat odij, & discordiae, & orbitatis. PVDERICVS. Ego uero Petre Compater facile sum passus, & referentem te Grammaticorum importunam diligentia euagatum longiuscule, omnis tamen dicendi oblectatio uacare debet tadio cum primis audientium, ac defatigatione, Quamobrem redeat iam Pardus ad insomnia, quo Horatianum illud punctum, dum iocis miscemus seria, e dictionibus his nostris, ab ijs qui audiendi nobiscum hic gratia conseruauerint, referamus, sintq; posthac res inter nos Grammaticae, leuatio quasi quaedam rerum difficiliorum, quae in sermonem uenient, non autem differendi materia. P. A. R. Reuocatis me, ut uideo, Puderice ad somnia, uel potius aut impellis, aut trahis, Atq; equidem uereor ne de his differentem me uerius, ad somniandum adigas etiā uigilantem. Dicam tamen quae sentio, quaeq; ut probentur a multis desiderari quidem potest, utinam uero id consequamur ut a paucis. Externam quidem esse mentem putat Aristoteles, eamq; ueluti peregre aduenientem (ut sentire illum arbitror) in animos hominum illabi, idemq; animis praestare ipsis officium ad cogitandum, peruestigandumq; deniq; ad iudicandum, quod artificibus ipsis ad conficiendum destinatum opus praebet dextera. Ac mea quidem sententia perinde, ut de luce per orbem a Sole diffusa lumen oculis accenditur ad uidendum, atq; discernendum ea, quae oculis obiecta sunt, nam & lux externa, idest caelestis res est, eaq; caelo a Sole diffusa peregre ad nos aduenit, Sic a caeli ipsius, siderumq;

commotionibus, per eam quæ *συμπάθεια* Græce est, Latine contagione fecit Cicero, mihi magis placet appellare contagem, quando contagio in malam ac pestilentem hodie partem accipitur, sic inquam à cœli stellarumq; agitu perpetuo, animis nostris mens idest uis illa cogitandi tā acuta, & solers, tamq; etiā sibi constans, dono dei infunditur, Nec uero ea quæ nunc dico accipi sic uelim, ut non et ipse de Deo, deq; animæ immortalitate, eiusq; creatione ea sentiam, quæ Christiani sint hominis, & pij quidem hominis, sed differentem de somnijs, par est quædam tanquam somniantem afferre in medium. Neq; uero oblitum te illorum arbitror, quæ paulo à me ante dicta sunt de monitis, persæpe sanctissimus illis patribus à Deo traditis inter dormiendum. Ne igitur à proposita re discedam longius, Quæ in somnis offeruntur simulacra, & uisa, ea partim à cupiditate, studio, affectionibusq; hominum maioribus excitantur, quod uidemus etiam in canibus, & ut Claudianus ait.

- » Venator defessa toro cum membra reponit,
 » Mens tamen ad siluas, & sua lustra redit.
 » Furto gaudet amans, permutat nauita merces,
 » Et uigil elapsas quærit auarus opes,
 » Blandaq; largitur frustra sitientibus ægris
 » Irriguus gelido pocula fonte liquor.

Est enim locum hunc Poeta ille luculentissime profecutus, partim etiā à quadam tum colluue humorū, tum malo ab habitu corporis, hiq; excitantur in corpore, cum dormitur, unde etiam uisa ac simulacra illa non nisi conturbata uidentur, & persæpe terrent, multum quoq; ad hæc ipsa cōferunt tempestates, syncerus ne sit, an perturbatus aëris ipsius status. anni quoq; partes, qualis est autumnus propter inconstantiam, ac uarietatem, ut in somnis quidem contingant ob has ipsas causas pleraq; omnia quæ nostrorum sunt sensuum, cū et uigilant, et exercentur. Quippe cum dormientes uidemur etiam cœnare, potare, Veneris rebus uti, ridere, lætari, timere, lacrimari, sequi, fugere, audere, demum quæ uegetantis, quæq; sentientis sunt animæ, pleraq; inter dormiendum ipsis in uisis accidere, ut hæc ipsa fere sine sympathia illa cœlesti fiant. At quomodo inquam fient, quomodo absq; syderum contage & cœli, uisiones illæ diuinæ quidem, ac sanctitatis plenæ? futurorumq; cognitionis, atq; (ut Christiani dicimus) arcanorum mysteriorum? Quemadmodum igitur mens illa cœlitus Sibyllis offertur, uatibusq; præclarissimis, perquam remotissimas quoq; res, nihilq; ad se spectantes, ne cogitatus quidem prius, nec concupi-

tas uates ipsi & prædicunt, & prædicunt. eundem ad modum cœlitus uisiones illæ offeruntur dormientibus, ijs quidem ut nullis occupatis aut curis, aut cogitationibus, ipsis uero sensibus ita liberis, ac uacuis, ut nihil utiq; humanum eis inesse uideatur. Sicuti recte quidem à poetis describitur furor ipse uaticanantium, qui quod præter humanos fiat sensus, furor est appellatus. Qui igitur in uatibus furor est, in dormientibus caret nomine. pie tamen magis quàm proprie à bonis quibusdam uiris, tum uisitatio, tum apparitio diuina dicitur, quasi Deus in somnijs illos inuiserit, aut numen ijs aliquod apparauerit quiescentibus. quo factum est, ut monita ipsa pèrinde, ac diuino ex ore prolata, quidam appellarint oracula. Vt autem non omnibus, sed perquam paucis diuini illius spiritus concessa est familiaritas, uisq; ad uaticinandum, sic non multis est attributa somniandi ueritas, uel, ut rectius loquar, sanctitas, atq; castitudo. Quam paucissim uel rarissimè potius existunt Poëtæ, quorum ingenij etiam uis e' cœlo manare credita est. Quibus itaq; diuinis cum uisionibus hæc inest familiaritas, & tanquam hospitij ius, & illa quoq; eisdem inest à cœlo in formatio, accipiendis apta uisis, quæ de cœlo per contagem illabuntur. Qua de re ab illis qui syderalis scientiæ, quæ ἀσπορογία græce dicitur, studiosi sunt, per multa traduntur, quæ nos ad illorum hæc in parte disciplinam relegamus. Te ipsum equidem Pæule Prasfici dicentem audiui sæpius, multum hanc ad rem conferre tum ueneris stellam. tum Iouis, magis autem ueneris, qualem scilicet à sese in genitura habuerit, præsertim aduersus signum illud, qualemq; signum illud fuerit, quod nonum tunc cœli locum tenuerit aut primum, cum quis in lucem uenit. Inter signa uero omnia, cui uirgo nomen est inditum, illud esse diuinationi huic quàm accommodatissimum, Quippe quod eam in constituendo corpore retineat temperationem fermentandis humoribus, qualem fermentationem esse oporteat fabricæ illius, quæ simulacrorum huiusmodi familiaris futura sit, atq; hospita. Omnino autem fermentatio illa corporis quæ bilis atræ secum habet permultum, rei huic est perquã apposita, de cuius natura quædam etiam admiranda traduntur ab Aristotele, Ea enim ipsa terrenã ob qualitatem, quod atro in uino apparet, ubi concaluit iã, summã quandã uberiorẽ excitat, de cuius excitatione spiritus, et quidem uehementiores gignuntur. Atq; spiritus qdẽ ipse aerius cum sit (nã q' Græco noie est ἀήρ, Latino dicitur spiritus) efficitur, ut quẽadmodũ p' aerẽ à natura ipsa uisus, qui oculorũ est sensus exercetur, et qui auriũ est auditus, item et olfactus, eundẽ ad modũ cõtages ipsa cœlestis, super-

ACTIVS

naq; illa affectio per aerem, perq; spiritus illos tantopere suscitatos se se insinuans exercet mentem in uaticinantibus, plus tamen, minus ue, pro natura fermentationis ipsius, eiusq; temperatione, quod item efficitur in dormientibus, pro fermentationis eiusdem ratione & habitu, corporisq; illorū concretionē. Ita q; neq; Augustinus summa tum doctrina, tum etiam sanctitate uir, neq; doctissimū ē nostris theologis, neq; ē philosophis Stoici, acutissimū, ydemq; disputaces homines (utar enim nouo hoc nomine, quando eiusmodi Academia quidem fuit) somnia uisionesq; probare dubitauerunt, quæq; in somnis traduntur monita, quæ quidem etiam sunt qui uocauerint oracula, neq; defuere qui arbitrati sint, Prophetarum pleraq; per somnia eis, & oracula diuinitus demonstrata, Et Syllam felicissimum tum ciuem tum imperatorem consulenti Lucullo, in re militari quid seruaturus esset potissimum, somnia cum primis animaduertenda respondisse boni auctores tradunt. Hæc igitur Puderice siue suasus a te, siue compulsus, quando & Syncero satis iri factum intellegebam, de somnijs dixi, abstinebo a pluribus, ne quod paulo ante dixi uel uigilans uidear somniare. Quodq; Poetica uis uaticinantium habetur per similes, unde Poeta & ipsi uates dicuntur, Synceri ipsius, Poeticæ quàm studiosissimū, uel Poeta potius & quidem elegantissimū officium neq; indignum fuerit, neq; in gratum, si et ipse confessū in hoc de Poëtis afferet in medium aliquid, quo confessores hos dormitantes iam auocet a somno, quando loquens ipse de ijs quæ inter dormiendum offeruntur, somnum iam uideor audientibus prouocasse. Quam ad rem locus ipse non minus quàm oratio hæc mea adhortari te debet Syncere Acti, quem et Panhormita olim Antonius dum uiueret, et senex nūc hic noster dignū uterq; uel iudicauerit, uel fecere ipsi potius, in quo de omni disciplinarū genere disputaretur a doctis uiris, q non minus libenter, q̄ ad eū sæpe conueniūt. **ACTIVS.** Et exuscitasti nos Parde a somno dum de somniorū natura et causis argute non magis quam uere differis, & nunc me ad dicendum excitas, deq; ijs præsertim studijs, quæ (quod pace dictum sit uestra) quā quā fateor esse communia, tamen quod in ijs ita laboraui hactenus, diesq; laboro ac nocters, sumq; sedulo laboraturus, si mea ea dixerim, uidear iure ipso dixisse. Est tamen hæc ipsa res maioris otij, curæq; uigilantioris, differere de Poeticæ excellentia, quo utar autem hoc uerbo, senis nostri auctoritas efficit, quem finientem sæpius audiui, Poeta siue officium, siue finem esse, dicere apposite admirationem. Nihil autem nisi excellens admodum parit admirationem. Quod nisi tanta illa moueret Aristotelis

ret Aristotelis me maiestas, uel ausim abdicare à mediocritate Poëtâ, quæ tamen in hoc ipso alio quodam modo & requirenda est, & laudanda. Quodq; admiratio ipsa multis, ac maximis comparatur uirtutibus, quibus explicandis haud est satis idoneum nunc tempus, cum sit res ipsa multiplex, ac laboriosa admodum, multæq; animi pensionis, ne non Pardo tamen uel petenti, uel iubenti morem geram, eius attingam uel magis seligam eam partem, quæ tota uersatur in numeris. Etsi numeri sunt ipsi è uerbis, quæ uersum constituunt, quibus inter nostros quidè emnere uidetur Virgilius. Numerus autem ipse cum primis, & mouet, & delectat, & admirationem gignit.

Eius autem prima illa laus est quod uarietatem parit, cuius natura ipsa uidetur fuisse uel in primis studiosa, quid enim uel inertius, uel, ut ita dixerim, oscitantius, quàm eodem semper sono, ac tenore syllabas, & uerba compangere? Quo uitio è posterioribus Poëtis sunt qui laborauerint, quæ res non minus modo illos reddidit admirabiles, uerum etiam longe minus graues. Siquidem ipsis è numeris, tum collidendis uocalibus, tum substinendo, ac remorando sono, aut contra uocabus syllabisq; præproperâ dis comparatur etiam dicendi quædam tum grauitas, tum ea quæ dignitas suo est nomine. quanquam harum utraq; artibus etiam alijs comparatur. Hæ autem admirationis ipsius præcipuæ quidem sunt nunc comites, nunc uero & duces. Quæ res quoniam exemplo quàm dictione fit manifestior, sumâ principio ex ipso Aeneidos uersum illum.

17 Multum ille & terris iactatus & alto.

Plenus hic quidè est uersus, canorus, grauis, numerosus, quæ laus tota existit de collisione uocalium statim repercussa, eaq; ingeminata. Quod si dictionem eam subtrahas, quæ est, ille, ac dicas, Multumq; & terris iactatus & alto, mirum est, quantum de uersus ipsius dignitate, grauitate, magnitudine detrahatur. Quod quidem ipsum fit etiâ ob accentus unius detractio. Etenim pars ea, quæ est, multūq;, unū tantum secum adducat accentum, eūq; subinclinatū, at multū ille duos, quos utiq; collisio ipsa et coniungit simul ambos, et eos efficit tum pleniores, tum etiam magis sonoros. Videamus & alium, qui est,

18 Multa quoq; & bello passus, dum conderet urbem.

Qui si dicas, Multa etiam bello passus, tu met intelleges, quanta fiat sonoritatis immunitio & quidam quasi langor, ob soni ipsius exilitatem, quàm dictio illa, quoq;, non solū exterminat, uerū ipsum et auget & implet sonum, quem nequaquam etiam impleisset, si dixisset, Multa quidè et bello passus, nam paulo ante cum dixisset, Multum

ille, in ea quæ statim sequebatur copulatione, non erat à numeri plenitudine corruendum. dixit igitur, Multa quoq; nam tum, etiã, tum, quidem, sonum faciunt satis exile, contra dictio quoq; implet eum. Quo circa uel exquisitissime exigatur in Poeta literarũ delectus ac selectio. Habet autem uersus tot accentus, quot & uerba, & si particula, q; &, ué, non faciunt ipsæ per se accentum, sed illum ad se trahunt præcedentibus à syllabis. quæ e're à grãmaticis dictæ sunt inclinatiuæ. Quo fit, ut quatuor hæc uerba, Multa quoq; & bello, quatuor etiam accentus habeant. at, Multa etiam bello, tres tantum. Nam præterquam quod sonant tenuiter, uno etiam superantur accentu, hæc ipsam autem soni, ac literæ plenitudinem, haud multo post, quod locus ipse ab illa esset alienus, Virgilius reiecit, solertissimorum aurium solertissimus subblanditor, dicens,

» - Tot adire labores.

Qui si obire dixisset, in asperitatem quasi quandã, & confragosum incidisset sonum, coniungens statim, tot & ob, cum alibi quod extellenda uox esset, dixerit,

» Et lituo pugnas insignis obibat & hasta.

Tenuitas enim antecedentis syllabæ suffragio egere subsequenti uidebatur. Sed omitamus nunc quæ tum ad literas spectant, tum ad syllabas. Quid causæ fuit, quid inquam causæ? cur exponere se Virgilius maledicentiæ grammaticorum uoluerit, cum dicere,

» Fluniorum Rex Eridanus. - Maluit, quàm Eridanus fluniorum Rex, quod per uersum licebat, an quod aurium pluris faceret uoluptatem, quàm tetricum literatorum iudicium? Languet enim sic uersus, sordescitq; in ore quodammodo, consideratis præsertim, & quæ statim præcedunt, & quæ post sequuntur dictionibus. Quo circa implere illum maluit artificiosa uerborum commutatione. At uide te q̄ concinne inter dictiones quæ ambæ quatuor constarent è syllabis, interiecit, Rex, quæ est unius, quippe quæ post collocata, et structuræ ineptitudinem argueret, & sonoritatem illã tam suauem auribus ipsis inuideret. Hac igitur è commutatione uersus ipse reditus est spectabilis, qui aliter ridiculus esset, atq; abiiciendus. Claudius sæpenumero Virgilius plures uersus sustinendo sonum, illumq; remoratur, ne ipsa aut deliqueat sonoritas, aut præcipitetur. at uide te obsecro q̄ apposite, q̄ studiose, præstruit tribus è dictionibus uersum, ijsq; dissyllabicis, & tanquam prima in acie spondeũ collocat solutũ quidem, ac liberũ, indeq; præterita secunda alterũ, atq; alterũ in tertia & quarta acie. Inter primum autem spondeũ, ac secundũ,

- unum quidem secunda in acie statuit dactylum, & ait,
 10 Tantæ molis erat Romanam condere gentem. & alibi,
 10 Siqua fata sinant, iam tum tenditq; fouetq;.
 At si inuertas, Molis erat tantæ, et, Fata sinant siqua, omnis illa uo-
 calitas iam exhalat, quod Virgilius ut prohibeat, solutum ab omni cõ-
 nexione spondeum in principio collocat, ut alio in loco cum ait,
 10 Curru iungit Alesus equos.—
 Potuisset cum dicere, Iungit Alesus equos curru. Numeris tamen ma-
 luit, auribusq; consulere. Dilabi enim uidetur sonus, & pene fugere,
 cum dicit, Iungit Alesus equos, tali præsertim in loco, apparet enim
 Elegiacus semuerfus, contra uero consistit uox, et sibi ipsi præsidio est,
 ne (ut dixi) exhalet, ac diffluat, cum dicitur, Curru iungit Alesus
 equos. An se ipsum auresq; ignorauit suas Virgilius, cum dixit,
 10 —Bina manu lato crispans hastilia ferro.
 Cũ enim hac in structura, singulisq; indictionibus disyllabis primas
 ad syllabas statuatur accentus, quadrato quasi agmine (quaterni nãq;
 accentus è quaternis illis disyllabis dictionibus in acie simul prodeunt)
 quaterni simul accentus eodẽ spatio cõsonãt. At nihil generosum habu-
 erit, nihil selectum, si protuleris,
 10 Ferrea cum ualida crispans hastilia dextra,
 Plebeiusq; hic uersus fuerit, Ille uero Maronianus, Et cũ alibi dixit,
 10 Contra tela furit.— An non poterat? Tela furit contra, sed noluit
 esse in acinendo præproperus. Sic cum dixit.
 10 Turno tempus erit.— &
 10 Parcæ fila legunt.—
 Possem hac in parte exatate è somno aliquos, qui dormire mihi
 uisi sunt in hoc ipso genere numerorum, a quo quidem consilio lon-
 ge ipse sum alienus. Sat mihi fuerit, dum Pardo, uobisq; qui hic ade-
 stis morem gero, explicare paucis quæ sentiam, quæq; à me studio quo-
 dam Virgilianæ diligentiaẽ fuere obseruata. Claudit pene iisdem
 numeris constructionem illam Valerius Catullus.
 10 Cum lecti iuuenes, Arguæ robora pubis
 10 Auratam optantes Colchis auertere pellem,
 10 Ausi sunt nada salsa cita decurrere pupi,
 10 Cærule uerrentes abiegnis æquora palmis.
 Sanè q̄ ridiculum uideatur, ac despicabile, si narrare incipias, Ausi
 sunt nada salsa cita decurrere puppi Cũ lecti iuuenes. Ac nihilomi-
 nus Virgilius et ipse duce tamẽ dactylo (tãta est in numero ipso uis) in-
 cipit explicationẽ illã cõiunctis statim quinque uocibus, ijsq; disyllabis,

- » *Larga quidem semper Drance tibi copia fandi.*
Etsi alibi incipit à spondeo, ut,
- » *Salve sancte parens, iterum saluete recepti.*
A deo ubiq; consulendæ sunt aures. An forte quod à conuicio exor
directur, remorari uocem magis, ac magis numeris illis quinque
codem tenore, & spatio ingruentibus uoluit? Quod mihi quidem
satis fit probabile. An non idem ipse duce quidem dactylo à cre-
britate eadem numerorum cœpit, in enarratione illa tam eximij
apparatus?
- » *Primus init bellum Tyrrhenis asper ab oris*
- » *Contemptor diuim Mezentius, agminaq; armat.*
Quo in loco rem ipsam ut magnam, ut horribilem futuram, quo
adequaret numeris, taliq; principio finis quoq; ut consonaret, intu-
lit, Agminaq; armat. parum nanq; consumatissimus aurium eius sen-
sibus uisum est, si conclusisset, Agmen & armat, aut Agmina cogens.
Itaq; ab ipsis extulit pulmonibus, Agminaq; armat. Vide igitur qd
collisio faciat, suo in loco adhibita, quid artificiosus assultus contun-
dentium sese uocalium? Numerus igitur alibi sedatus esse debet, per-
inde, ut oratio, ut uerba, e' qbus oratio ipsa constat, quales sunt nar-
rationes eæ, in quibus non exigatur uel magnificentia uerborum,
uel pondus sententiarum, sed paratur tantum audientium attentio,
ut Rhetores præcipiunt, qualis est illa,
- » *Conticuere omnes, intentiq; ora tenebant.*
- » *Inde toro pater Aeneas sic orsus ab alto.*
- » *Infandum regina iubes renouare dolorem.*
Fluunt uerba, labitur oratio, nihil confragosum, nihil cæsum, aut ex
arte ut uideatur collisum habens. Quid explicatione illa mundius?
- » *Sic fatur lacrimans, classiq; immittit habenas,*
- » *Et tandè Euboicis Cumarù allabitur oris. Quid alia illa sedatius?*
- » *At regna graui iam dudum saucia cura*
- » *Vulnus alit uenis, & cæco carpitur igni.* *Fluunt itaq; numeri*
ipsi, quibus nihil profecto lenius, ut nulla uideatur ars adhibita, nul-
la ipsi appareant cura temperati. At subrigendum superalium cum
fuerit, et magno tonandù ore, numeri ipsi conferti, tanquã conferta
in pugna milites esse debent, atq; ubi est opus ut & ipsi quoq; hor-
rorem incutiant, quin & literæ, & syllabæ uastiores conquirendæ
sunt, nonnunquam etiam asperiores, aut hiulcæ. Age quæso quid
tibi hac ipsa de exaggeratione uidetur?
- » *Iam Delphobi dedit ampla ruinam*

¶ Vulcano superante domus, iam proximus ardet

¶ Vaelegon, Si gæa igni freta lata relucet.

¶ Exoritur clamorq; uirum, clangorq; tubarum.

Quæ uerborum, quæ tum literarum, tum syllabarum selectio, clamor, clangor, uirum, tubarum, qui accentus penè quaterni tam accommodati, Si gæa igni freta lata. Quid ille qui e uestigio sequitur duarum dictionum ab eadem litera incipientium conuocalis sonus?

¶ Arma amens capio. —

An est Parde quod aures ultra exigat tuæ? Sed adhuc aduerte quæ se admirabilem in ijs uerborum conquisitionem, uoces illæ ambæ dissyllabæ, clamor, et clangor à syllabis incipiunt rigidioribus, desinunt in horridis, illæ alteræ uirum, & tubarum, quæ copulationem finiunt in syllabis desinunt subobscuris, obscuritas uero omnis horrorem incutit, quod idem poeta seruauit in illa tempestate cum dixit,

¶ Clamorq; uirum, stridorq; rudentum.

Quo in uersu singulæ dictiones uersum constituentes, literam habent asperam, qua multiplicata, horror quasi quidam gignitur loco illi debitus, ipsæ quoq; inclinatiuæ particulae, dum accentus ad se rapiunt, horrore etiam ipsi non parum adiungunt, clamorq; stridorq;. Quædo autem properare numerus debeat, & quomodo properatio ipsa fiat, docet uersus ille,

¶ Atq; leuem stipulam crepitantibus urere flammis.

Cupiens enim poeta artificiosissimus flammarum, concremationisq; illius celeritatem numeris suis reddere, uersum è dactylis struxit, coegitq; dictiones celeritati perquam accommodatas. Quid? quod ut strepitum quoq; accensarum referret stipularum, selegit etiam syllabas interstrepentes, quales sunt primæ stipulæ, & crepitanter, nulla arcessita collisione, aut adhibita inclinante particula. Rursus qua uia sistendum sit, & tanq; standum in acie, habent rei huius instar in sequentes uersus.

¶ Stabant orantes primi transmittere cursum. &

¶ Tum demum admissi stagna exoptata reuisunt. &

¶ Extemplo Aeneæ soluantur frigore membra.

Qua etiam ratione seruanda sit mediocritas, collocatio quidem ipsa dactylorum mustim, alternisq; cum spondeis monstrare potest, qualis scilicet est uersuum, qui sequuntur.

¶ Et mulcere dedit fluctus, & tollere uenta.

¶ Gens inimica mihi Tyrrhenum nauigat æquor.

¶ Talia perstabat lacrimans, fixusq; manebat.

» Illa solo fixos oculos aversa tenebat.

» Talia flammato secum Dea corde uolutans.

Quo tamen in uersu quasi erigere supercilium iam pararet, trers illas disyllabicas dictiones in acie quasi media collocauit, omnis igitur illa siue dignitas, siue grauitas, magnitudoq; numerorum à numerositate ipsa gignitur accentuum, de dictionum collocatione, syllabarumq; delectu profecta. Quippe cum syllabæ, dictionesq; accentum, accentus uero numerû, numerus autè et plenum, et generosum, et admiratione dignum uersum statuatur. Quâquam autem ne dum Cicero ipse eloquentiæ pater accentum uocat, sed etiam literatores uniuersi, quorum quidem proprium est loqui de literis, syllabis, dictionibus, atq; earû qualitibus. utimur tamen hoc nomine eo libentius, qd canere dicuntur Poetæ, & Virgilius exordiens uerbo est hoc auspiciatus, Arma uirumq; cano. Licet uidere in uersibus, quos paulo post afferam, quandam quasi fluctuationem, nunc sistentium, nunc profluentium dictionum, qua e' re necesse est, ut accentus quoq; ipsi incertitudine, ac uarietate fluctuent sua, inuicemq; alternentur.

» Quis globus o' ciues caligne uoluitur atra?

» Ferte citi ferrum, date tela, & scandite muros.

» Hostis adest, eia. ingenti clamore per omnes

» Conduunt se Teucris portas, & mœnia complent. Alibi,

» Sternitur infelix Acron, & calabus atram

» Tundit humum expirans, infractaq; tela cruentat.

» Atq; idem fugientem haud est dignatus Orodem

» Sternere, nec iacta, cœcum dare cuspide uulnus.

» Obuius aduersoq; occurrit, seq; uiro uir,

» Contulit, haud furto melior, sed fortibus armis.

» Tum super abiectum posito pede nixus, & hasta,

» Pars belli haud temnenda uiris, iacet alius Orodem.

» Conclamant socij lætum Pœana secuti,

» Ille autem expirans non me quicumq; es inulto

» Victor, nec longum lætabere, te quoq; sita

» Prospektant paria, atq; eadem mox arua tenebis,

» Ad quæ surridens iusta Mezentius ira,

» Nunc morere. ast de me diuûm pater atq; hominum Rex, Viderit.

Quæ igitur uocum uarietas. accentuumq; fluctuatio his sit in uersibus ipsi uidetis. Dicentem audiui sepius senem hunc nostrum, quoniam locus incidere aliquis, in quo sordescere posset oratio, numeri; relanguescere, sustentandum illum esse crebritate accentuum, nō

minus quàm uerborũ delectu, quibus spondei quidem permuniti es-
sent, eosq; ueluti grauem armaturam primos statui in acie oportere,
inde dactylos summitti, qui tristitiam illã exhilararent. Quod ipse
secutus esset in toto illo loco, qui est de Pristice.

- 10 Ipsi de rate turrigera, aut e' puppibus altis
10 Ferratis instant hastis, iacuntq; tridentes
10 Pinnigeros, imo referunt sese icta profundo. Nec multo post,
10 Agmina perturbat, uideasq; indagine in una
10 Vrgeri armentum uasti æquoris. ille trucidat
10 Ense ferox, hic sublata secat ossa securi,
10 Aut unco irahit ad litus, prædaq; superbus
10 Ingentis media tauros resupinat arena. Post etiam subdit,
10 Hic latis strata in tabulis, suffixa u'e ad uncos
10 Ferratos, duplica horrescunt pendentia dorso,
10 Et squamosa rigent duris ad tergora pinnis,
10 Vrbs ipsa armentum ad Nerei, & spolia effera currit,
10 Ac montana ruit longe ad spectacula pubes,
Extulit idem hic exilem sane rem, solis quidem numeris, delectu ta-
men uerborũ adhibito, conquisitisq; rebus aliquanto remotioribus, in
primisq; literarũ sonis, e' qbus numeros et graues, et plenos elicit,
10 Ast Tingin, Bochiq; domos, habitataq; Mauris
10 Teæta, deosq; humeris, cœlumq; Alanta ferentem,
10 Insignisq; auro & pomus radiantibus hortos
10 Hesperidum, ac deserta siti Getula, leonumq;
10 Arua fame, Mars armipotens, & Scorpius ardens
10 Inspectant læti cœlo, & sua iura tuentur,
10 Hic chelis, ille ense potens. -
Quid autem exilius? quàm quod dicturus erat, Getuliam ac Tin-
gitanam subiectas esse Scorpio? Afferam & alium locum huius simi-
le, cum dicturus esset Africam, ac Numidiã Cancro esse subiectã,
10 Ac Cancer, noctisq; decus Latonia uirgo
10 Lotophagum sedes tenet, & quos Bragida saltus,
10 Infidusq; secat Cyniphs, & punica late
10 Litora, quasq; uagus se soluit in æquora Triton
10 Et formidatas olim Carthagini's arces,
10 Ac latebras Masinisa tuas, cauaq; antra leonum.
Scimus etiam eundem ipsum fuisse sollicitum eo de uersu, qui est in An-
dromeda.
- 10 Virginibus præferre maris sese ausa, suumq;

ACTIVS

- » *Ostentans decus.*— Sic enim initio scripserat. Verum quod tristem iudicaret ac lugubrem materiam, tarditate potius numerorum, quam festiuitate prosequendam esse ab exordio præsertim ipso, commutatis dictionibus remoratus est celeritatem, Etenim, ut Aristoteles etiam asseuerat, celeritas acumen soni gignit, tarditas grauitatem. Itaq; subtracta inde dictione quadrisyllaba, ac commutatis locis, collocauit ibi dictiones disyllabas quidem duas, adiectaq; statim monosyllabam, ac dixit,
- » *Ausa maris se uirginibus præferre, suumq;*
- » *Ostentans decus, æquoreas armare sorores.* Quo factum est, ut Tenor ipse primi pedis, qui uno constabat ex accentu, ac stuitabat, altero statim adiecto sustentaretur, atq; in grauesceret. Siquidẽ e Virginibus, unus tantum consonabat accentus, At *Ausa*, cum unum ex sese accentum efflet & quidem circumflexu, *Maris* alteru, eumq; acutum, efficitur ut sonus ipse dactylicus duplicetur, *Qua* e re tenor ipse & sistitur, & in grauescat. Idem hoc seruauit alio in uersu, q primo fuerat,
- » *Et de marmoreis guttas stillare colūnis.*
Cumq; iudicaret eo in loco opus esse soni remoratione, usus est eadẽ commutatione dictionum,
- » *Et guttas de marmoreis stillare columnis.* Numerus enim ille e *Marmoreis*, quadrisyllaba dictione constitutus quod esset ipse festinantior, reddebatur aliquanto fluentior & pene lubricus, at terni illi accentus tribus e dictionibus constati, confertimq; assonantes, alter alteri, quasi manum de proximo sibi porrigunt, aciemq; ipsam sustinent. Attulimus hoc præsertim in loco e senis nostri libris exempli, quod consilia eius ex eodem ipso cognouimus. Nam ueterum poetarum, Virgiliq; ipsius suspicari quidem illa tantum possumus. Inest et suu quoq; numeris decoru, ut cum uel aspera, uel suauis, uel miserabilis, uel iucunda res, uel grauis, uel contra leuis uersatur in manibus, uel suis alijs affectibus mista, et temperata. Vide igitur qbus Virgilius usus est numeris in prognosticatione illa futuræ tepestatis,
- » *Heu qui nam tanti cinxerunt æthera nimbi.*
Ad metum, ad dolorem, ad ducis curam exprimendam cœgit tres simul monosyllabas dictiones, summisit deinde disyllabam post alteram, atq; alteram trisyllabam, Iunxitq; quatuor simul spondeos. Quid hac aut uerborum conquisitione diligentius, aut animi conquisitione grauius? Nec me quorundam authoritas mouerit asseuerantiu a Virgilio scriptum *Heu q̄a, non, qui, cum nos iudicemus, neq; q̄a,*

neq; quid, sed qui fuisse à Virgilio scriptum. nam & litera .D. pleniusculum nescio quid sonat, quod hic ipse numerus nunc renuit, & quia, breuitate plusculum festinat sua, cum uox ipsa uideatur in dolore sistenda. Sed de hoc sit suum cuiusq; iudicium, nostra quidem hæc est opinio. Decorandos igitur ad numeros tum literæ, tum syllabæ, nedum uerba integra maximum habent pondus, et quod nõ multo ante diximus in illo uersu.

- » Insequitur clamorq; uirum, stridorq; rudentum.
Nulla ex illis dictionibus asperiore caret litera. Nãq; aliarum principium, aliarum finis, aliarum & principium, & pausa trahit secum asperitatem literæ rigidioris. Quid quod cum in tempestate obscuritas terrorem augeat, uirum, & rudentum ultimæ sonant etiã nescio quid subobscurum. An impendite quæso uersus illius numeros, qui est,
- » Monstrarat caput acris equi. sic nam fore bello
- » Egregiam, & facilem uictu per secula gentem.
Qui præcedunt tres uersus, & huius ipsius dimidium tribus clauduntur accentibus, ijsq; disyllabicis. Ne igitur à grauitate descisceret sua, conflauit binis è monosyllabis, totidemq; è disyllabis dictionibus accentus quatuor, quodq; satis est rarum, octo uersum illum locupletauit accentibus, quo fit ut tardius pronuntietur, tarditas autẽ, ut diximus, grauioris est soni causa, p̄inde, ut acutioris celeritas. Ac tũ autem et graue in ijs quæ auditus sunt, habentur à Phisicis opposita. Qua tamen in re, quo modum retineret, copulauit statim binos dactylos, qui tarditatem illam moderarentur. Sunt autem uersus hi.
- » Lucis in urbe fuit media lætissimus umbra.
- » Quo primum iactati undis, & turbine Pœni
- » Effodere loco signum, quod regia Iuno
- » Monstrarat caput acris equi. sic nam fore bello
- » Egregiam, & facilem uictu per secula gentem. In tertio quoq; loco digne idem fit uocalium concursus. ut,
- » Ni faciat maria, ac terras, cœlumq; profundum. ut item,
- » Contigit oppetere. o' Danaum fortissime gentis. & ut,
- » Erramus uento huc & uastis fluctibus acti.
Magnam utiq; grauitatis partem amiserit, si mutaueris,
- » Erramus uento & uastis huc fluctibus acti.
Itaq; hoc quidem modo erit hiatus ipse copulandi tantum necessitate factus, ille uero implendi, ac sistendi sonoris gratia, ab arteq; profectus. At in quarto & quinto pede quoties fit, atq; in sexto & ad

pausam, & uersus ipse suo cum numero mirifice assurgit, quadam et cum magnitudine, & rara quaedam inde comparatur numeris ipsis dignitas, quod uersus illi declarant.

- » Franguntur rem, tum proa auertit. Item,
- » Et uera in cesso patuit dea ille ubi matrem. &
- » Fundamenta locant alij, immanisq; columnas
- » Rupibus excidunt, scenis decora alta futuris. &
- » Troes te miseri, uentis maria omnia uecti. &
- » Omnibus exhaustos iam casibus, omnium egenos. &
- » Senus ubi Aeacidae telo iacet Hector, ubi ingens. &
- » Contemptor diuim Mezentius, agminaq; armat. Item,
- » Aerea cui gradibus surgebant limina, nexaq; Aere trabes. -
- » Et magnos membrorum artus, magna ora lacertosq;
- » Exiit. - Item,
- » Iamq; iter emensi turres ac tecta Latinorum
- » Ardua cernebant. - &
- » Inferitur uero nucis e foetu arbutus horrida,
- » Et steriles platani malos gessere ualentis.

Afferunt autem raritas haec hianti cum in sequenti uersu non sine aurium uoluptate, etiam dignitatem. nam & nouitas delectat ipsa per se, & assultus ille hinc uersum inchoantis, illinc terminantis uocalis suam quoq; uocalitatem auget, qui fit praesertim absq; detractio-
ne, ut in illis,

- » - Classemq; sub ipsa
- » Antandro, & Phrygiae molimur montibus Ida. &
- » Talem diues arat Capua, & uicina Vesuo
- » Ora iugo. - In horum autem uersuum commemoratione no possum non ridere opinionem uel asseuerationem potius eorum, qui dicunt fuisse a Virgilio scriptum, Vicina Vesuo Nola iugo, mutatum uero post ob denegatam sitienti aquam. Neq; enim Virgilius qui Nolanum plane agrum sterilem nosset, minimeq; triticum alere, sed milij solius, ac secalae feracem, inter fertiles eum numerasset, Campanoq; coniunxisset, quin uicinam ora nominans, campos inuuit Acranos, qui sub ipsum iacent Vesuum, oca sum uersus, suntq; fertilissimi. Suos igitur numeros suorumq; concentuum suauitatem sequebatur cum scripsit, Vicina Vesuo Ora iugo. Collisio igitur uocalium quam & Contusionem, et Concursum a re ipsa uocare possumus fieri singulis in pedibus, eorumq; concisionibus potest, uocamus autem concisiones, ipsas pedum inter se complicationes, Graece nomen ha-

bent à numero syllabarum Tritimemeris, Heptimemeris, Enneamemeris, eaq; duobus fit modis, cum aut eadem concurrunt uocales, aut cum diuersae ubi eadem sese collidunt, extruditurq; è uersu altera, ea tum Ademptio, tum Extrusio recte uocatur, non minus fortasse proprie Explosio. Ipsum autem Concursum Cicero Hiatum uocat, & uocales ipsas dicit hiare, At cum permanent, neq; truduntur loco, Boatum sunt è literatoribus qui uocauerint, rectius utiq; Complosio uocabitur, quod è resultu geminetur sonus, ut in illo.

Ter sunt conati imponere Pelio Ossan.

- ¶ Ipse uero resultus loge minor existit, cum è diuersis fit uocalibus. ut, Ionio in magno. -
- ¶ Atq; ego quidem libere uobiscum ut loquar, praeterquam quod Graecam habet imitationem, affertq; uarietate, quae per seipsa delectat, & naturalis est, non uideo, cur à Latinis Complosio magnopere sit probanda, cum uix delectet nisi in ijs quae à Graecis sunt accepta. qualis ille uersus.
- Glauco & Panopeae & Inoo Melicartae. &
- ¶ Dardanio Anchisa. - &
- ¶ In Actaeo Aracyntho. Raritas tamen ipsa & quam dixi uarietas potest reddere illam & uenustam & suauem, suo tamen accommodatoq; in loco, ac uerbis idoneis. Cum autem concursum fuerit in primo pede, ea è re numerus ipse fit solidior, cum quadam etià iucunditate, praesertim ubi eadem concurrunt uocales. ut, Ille ego qui quondam, - &
- ¶ Ergo omnis longo soluit se Teucria luctu. &
- ¶ Illi indignantes magno cum murmure montis.
- ¶ At cum diuersae uocales hiant, numerus solidescit ipse quidem, non eadem tamen cum uoluptate audientium. ut, Credo equidem nec uana fides. - &
- ¶ Cuncta equidem tibi rex. -
- ¶ Solidiorem autem, stabilioremq; numerum inde fieri manifesto apparebit, si dixeris, Cuncta quidem tibi rex. Qua è re numerus ipse statim languescet. Interdum collisione ex ipsa uel extruditur, uel exciditur potius integra syllaba, uel eius bona pars, idest uocalis cum consonante litera M'. ut,
- ¶ Postquam introgressi. - &
- ¶ Illum expirantem transfixo pectore. Item,
- ¶ Illum & labentem Teucri.
- Ex hoc si detraxeris. Et. deq; altero. Ex. dixerisq; Illum labentem

ACTIVS

Teucris. Illum spirantem transfixo pectore, curtum nescio quid aures statim offenderit. Hoc autem ideo dicimus, quod non ubiq; collisiones ipsæ fiunt necessitate carminis, sed arte potius, atq; aurium obsequio, idest numerorum gratia. Cur autem syllabæ ex uocali & M. compactæ deturbentur ubiq; nunc è uersu (nam prisca illis seculis non semper excludi esse solitum) uersus ille Ennianus docet,
 Et milia militum octo. —

Videtur causæ illud esse, quod propter M. terminalem, obtusum nescio quid, ac subobscurum sonent, quod aures uix patientur in fine uocum. Itaq; nec mirum est si è dictione, Sed, quæ olim fuit sedum, de truncatio facta est, quando populi quidam finalem. M. compluribus è dictionibus sustulere, Quod ipse aliquot in monumentis summae uetustatis animaduerti, ut Beneuenti in lapide, in quo scriptum est. INFELIX FATV, PRIOR DEBVI MORI MATER, ET Telesia, MATER MISERA HOC MONVMENTV EXTRVXIT OLYMPIAS AMENS, in quibus & fatum & monumentum, sunt absq; M. referam uerba epigrammatis. APOLLONIA QVAE VOCITABAR LAPIDE HOC INCLVSA QVIESCO, VNVM SORTITA MARITVM, SERVA VI CASTA PVDOREM, MATER MISERA HOC MONVMENTV EXTRVXIT OLYMPIAS AMENS. An non prisca illi fecerunt gelu, & cornu, quæ prius erant gelum & cornu? quorum priori Lucretius non semel utitur. Iidem literam. S. frequētissime explodebant è uersu, ut idem Lucretius testis est. Cræci terminationibus ijs carent, quæ in. M. desinunt, Latinis autem eæ sunt familiarissimæ, & ut aduerti etiam Aethiopicis. Sed redeamus unde digressi sumus, Eiusmodi quoq; literarum hiatus fiunt in secundo pede sustentandi tenoris, atq; implendi numeri gratia, etiã cum dignitate, nullam tamen ob necessitatem, ut in illo.

- Ductoresq; ipsos primum capita alta ferentis.
Potuerat enim dicere, Ductores ipsos, & in illo,
- Præterea, aut supplex aris imponat honorem? Videbitur autem tenor ille staccescere, si dixeris, Præterea, supplex ue aris imponat honorem. Cũ in illa collocatione non solum hiet. A. uerũ alterũ. A. qd est primũ elementum in uoce, aris, de proximo loco hiatus ipsum assonãdo adiunet. In tertio quoq; maiore fit cũ uocalitate, ut,
- Ni faciat, maria ac terras cœlumq; profundum. Sordescet planè numerus, si dixeris,
- Ni faciat, pelagus terras cœlumq; profundum.

At in quarto

At in quarto & quinto pede quoties fit, in sexto item, & uersus ipse mirifice assurgit, quædam etiam cum magnitudine, & rara quædam inde comparatur numeris ipsis dignitas, quod declarant Virgilianni illi,

- » Hæc ait, & dicto citius tumida æquora placat.
- » Fundamenta locant alij, immanesq; columnas
- » Rupibus excidunt, scænis decora alta futuris.
- » Et uera in cæssu patuit dea, ille ubi matrem
- » Agnouit, tali surgentem est uoce secutus.
- » Troes te miseri uentis maria omnia uelcti.
- » Omnibus exhaustos iam casibus omnium egenos.
- » Sæuus ubi Aecidae telo iacet Hector, ubi ingens.

Hiatus etiam ille atq; complosio quæ fit cum in sequenti uersu, ut dictum est, raritate sua affert etiam cum aurium uoluptate dignitatem. Nam & nouitas quasi repente edita delectat per se, & assultus ille hinc uersum inchoantis, illinc terminantis uocalis suam quoq;

- » uocalitatem accumulatur, ut,
- » -It clamor ad alta, Atria.- &
- » Expectata dies aderat, nonamq; serena
- » Auroram Phætonis equi iam luce uehebant. &
- » Famaq; finitimos, & clari nomen Aestæ Excierat.- &
- » In medio sacri tripodes, uiridesq; coronæ,
- » Et palmæ pretium uictoribus.- &

» -Manifesto in lumine uidi, Intransentem muros.- Verum ego longior forte & ambitiosior explicandis his fui, feca hoc tamen eo libentius, quod scriptum de his adhuc sciam a nemine. Quanquam & multa quoq; a me præterita sunt, quæ post alij & inquirent ipsi acutius, & apposite magis explicabunt. Sat etiam scio, esse e uobis longe quam ego sum reru haru qui sint studiosiores. Itaq; quod hic conuenerimus te præsertim Parde authore, relinquendus est cuiq; suus etiam dicendi locus. P A R. Mihi quidem Syncere Acti si inficias irem, satis a te non esse factum, inique fecerim. Satisfecisti profecto, nec minus docte, quam copiose. Sunt uero etiam qui uultu iam ipso præferant allaturos aliquid, quod se, quod hoc ipso conuentu dignum iudicent, quodq; locus quidem ipse uel exigit sedentibus nobis, uel etiam per se postulat. Atq; ut risu ex ipso præsentio, Summontius hic noster egregium aliquid meditatus iam exurgit, uerecundiaeq; est tuæ, dare locum dicenti, S V M M O N T I V S. Ego uero Parde arbitror Syncerum nostrum multa nos celare uelle, quo

post, ut mercatores consuevere, longe pluris uendat, quod in arca
 sepositum est, uiliori merce iam diuendita. Explicasti uel enucleasti
 potius nobis Acti, & quidem non iucunde minus quam memori-
 ter Hiatus et Explosiones, quiq; inde gignantur numeri, quotam autē
 partem Poeticæ? Virgilianæq; potissimum numerositatis? Resera igitur
 tur arcas, mercemq; nobis selectiorem explicat, qd te per manes ipsos
 Virgilij obtestatus oro, perq; locum in quo ille iacuit, quem ipse &
 inuisis sæpissime, & reuerendissime ueneraris. **ACTIVS.** Per
 calluisti Petre Summonti, qua me esses arte eam ad rem tracturus,
 quæ fuerit ab hominibus nostris hactenus uel omnino despecta, uel
 parum certe animaduersa, aut cognita, dū mercatorum mecum exē
 plo uteris, atq; consuetudine. Scis enim nobilitas hæc nostra omnis
 ab mercaturæ ipsius nomine quantopere abhorreat. Ne tu me igitur
 aut mercatorem existimes, aut auarum, explicabo consilia tibi mea,
 quæq; indagandis Poeticis numeris a me fuisse diligētius obseruata.
 non ut arbitrer me tamen assecutum, quod & ipse uoluissim, & uos
 forte audire nunc expectatis. Prosequar itaq; susceptam de nume-
 ris ipsis partem, quodq; per Virgilij tantum me es manes obtestatus,
 Virgilij ferè unius exemplis agam, quando unus hic de nostris Poe-
 ticarum uirtutum instar est omnium, ac maxime numerorum. Omni-
 no Poeticus numerus carminis ipsius structuram sequitur, structura
 uero ipsa constat e' dictionibus, dictiones autem accentum constituunt,
 singulæ singulos. ipsi quoq; accentus dictionum, ac syllabarum se-
 quuntur tempora, quibus & lenitas adiuncta est, & lenitati con-
 traria asperitas, aliæ item qualitates pro syllabarum natura, litera-
 rumq; e' quibus sunt dictiones constitutæ. Vna quæq; autem dictio
 aut ex una tantum, aut e' duabus, aut etiam e' pluribus constituitur
 syllabis, sigillatim tamen omnes unico duntaxat a' Grammati-
 cis suoq; signandæ dicuntur accentu. Sunt uero accentus ipsi duo, sibi
 e' fronte aduersi, alter Acutus, Grauis alter. quodq; in hac controuer-
 sia liceat medium quoq; aliquod constituere, q' mediū est accentus, ex
 hisq; cōflatur duobus, et dictus est, et habitus moderatus, nomine alio
 Circumflexus, quod nomen ductum est a' propria eius peculiariq; in-
 scribendo nota. Tempora igitur syllabarum sint cum tantum duo,
 breue, ac productum. ex hoc id existit atq; efficitur, una quæq; ut syl-
 laba aut breuis sit, aut producta, nonnullæ tamen cōmunitate quasi
 quadam præditæ et produci possunt, et spatio enuntiarum breuiori. His
 igitur in hunc modū explicatis, ad usum numerorū uenio. qua in re
 nihil tam aut exigitur, aut spectatur, quàm uarietas, cū enim omni

studio fugienda sit satietas, ea ne sequatur, varietas ipsa præstabit. Cōplicationes autē sententiarū et nexus illi qui tum sententias ipsas, tum sententiarū partes ac mēbra cōnectunt, et in sequētibz uersibus per gradus quasi quosdā ductas eas claudūt, ut nūc alterū, nūc tertium uersum catena quasi quadā uinciāt, assidua è cōtinuatione uiciū satietatis præcipue afferūt, quæ ut raræ, ac suis quibusdā in locis terminatæ demulcent aures, sic è contrario continuatæ ubi fuerint, satietate afficiunt. Ponam uersus aliquot è Proserpina Claudiani, Poætæ tum summū quidē studiū, tum magni etiā exercitatiq; ingenij, q; sunt.

- » Dux herebi quondam tumidas exarsit in iras
 » Prælia moturus superis, quod solus egeret
 » Connubio, sterilesq; diu consumeret annos,
 » Impatiens nescire torum, nullasq; mariti
 » Illecebras, nec dulcæ patris cognoscere nomen.
 » Iam quæcunq; latent ferali monstra baratro,
 » In turmas aciemq; ruunt, contrâq; Tonantem
 » Coniurant Furia, crinitaq; fontibus hydri
 » Thisiphone, quatiens infausto lumine pinum,
 » Armatos ad castra mouet pallentia manes
 » Pene reluctanters iterum pugnantia rebus
 » Rupissent elementa fidem, penitusq; reuulso
 » Carcere, laxatis pubes Titania uinclis
 » Vidisset coeleste iubar, rursusq; cruentus
 » Aegeon positis arcto de corpore nodis
 » Obuia centeno uibrasset fulmina motu.
 » Sed Parcæ uetuerè minas, orbisq; timentes
 » Ante pedes soliumq; ducis fudere seueram
 » Canitiem, genibusq; suas, cum supplice fletu
 » Admouere manus, quarum sub iure tenentur
 » Omnia, quæ seriem fâtorum pollice ducunt,
 » Longaq; ferratis euoluunt secula pensis.
 His autē uersibus auspiciatus est singularis Poætæ enarrationē sui carminis. delectat autem carmen ipsum, nā et spatatur libere, et cōstat sibi ipsi, quanquā in uerbis præsefert nimū fortasse studium eorum conquirendorum. Exemplum tamen Virgilij si iusta ponatur, admonebit nimæ nos continuationis nexuū ipsorū, de quibus nunc loquimur.
- » Vix è conspectu Siculae telluris in altum
 » Vela dabant læti, et spumas salis ære ruebant.
 » Cum Iuno æternum seruans sub pectore uulnus

ACTIVS

- » Hæc se cum, me ne incepto desistere uictam,
 » Nec posse Italia Teucrorum auertere regem?
 » Quippe uetor fatis? Pallas ne exurere classem
 » Arguum, atq; ipsos potuit submergere ponto,
 » Vnius ob noxam, & furias Aiacis Oilei.
 » Ipsa Iouis rapidum iaculata e nubibus ignem
 » Disicatq; rates, euertitq; æquora uentis,
 » Illum expirantem transfixo pectore flammas
 » Turbine corripuit, scopuloq; infixit acuto.
 » Ast ego quæ diuū incedo regina, Iouisq;
 » Et soror, & coniux una cum gente tot annos
 » Bella gero et quisquam numen Iunonis adoret
 » Præterea, aut supplex aris imponat honorem?
 » Talia flammato secum dea corde uolutans
 » Nimborum in patriam, loca foeta furentibus austris
 » Aeoliam uenit. hic uasto rex Aeolus antro
 » Luctanters uentos, tempestatesq; sonoras
 » Imperio premit, ac uinculis & carcere frenat. Versus sunt ferè toti
 dem, Locus ipse satis similis, hic præsefert summum numerorum, ac
 uarietatis studium. Ille unius connexionis, uersuumq; complicando-
 rum, ut præterquam qd à dictione monosyllaba cœpit, quæ est. Dux,
 ut Virgilij. Vix nullum eius sit exemplum secutus. Ipsius autem
 complicationis qui sunt nimio plus studiosi, eorum quæ admiratio-
 nem præcipue pariunt, ut obliuiscantur necesse est. Excurret ille tan-
 quam populabundus, nec sistens aliquando pedem, nec ut regionem
 circumspectas, sui ipsius rationem habet. At Maro seruandæ graui-
 tati intentus, secundum statum uersum referit uocibus duarum, syl-
 barum, e quibus octo accentus extudit, & ad quintum pedem e syl-
 labis, re & ru, inuicem sibi alludentibus penè expressit remorum
 strepitum quæ annominatio quasi quædam mirifice blanditur auri-
 bus. Ad hæc singulis penè uersibus sensus suos & grauiter, & ma-
 gnifice claudit, sistitq; pro tempore, ut cum ait.
- » Hæc secum. - & cum,
 » Quippe uetor fatis. -
 Ac ne uarietatis appareret immemor, post uersus aliquot tam appo-
 site structos, tam exanussim quadratos, insonuit uersum longe illo-
 rum dissimilem.
- » Vnius ob noxam, & furias Aiacis Oilei.
 Quid, quod ubi connexionibus utitur, stat, ut,

Aeoliam

- » Aeoliam uenit. — &
- » Circum claustra fremunt. —
 Ille uero praeteruolat, sua tantum excursioni deditus, nullo hiatu uel ad offerendam uocem, uel ad sistendum tenorem usus. At Virgilius, ad stabiliendum etiam numerum, quaternos ad spondeos bis diuertitur, in altero uersu explosionem adhibens.
- » Illum expirantem transfixo pectore flammam. In altero, hiatu nullo usus.
- » Luctantes uentos, tempestatesq; sonoras. Quid cum summisit,
- » Illi indignantes magno cum murmure. &
- » Ni faciat maria ac terras. —
 Quantum utroq; hiatu addidit numerorum grauitati? Quid quod disyllabarum dictionum memor, illarumq; numerositatis quater illos arcessiuit in auxilium, nunc senos, ut,
- » Vela dabant laeti, & spumas salis aere ruebant. Nunc quinos,
- » Circum claustra fremunt. celsa sedet Aeolus. Alibi quaternos, ut,
- » Quippe uector satis Pallas ne. — Alibi ternos, ut
- » Secum Dea corde. — In delectu autem uerborum ac selectione Virgilius iudicari potest & studiosus, & prudens. At ille rancidum nescio quid uidetur sapere. Verum de delectu, ac structura dicere ocij est maioris, operaeq; magis elucubratae. Varietas igitur affert suum numeris ornatum, ac decorem, eaq; paratur multis ac diuersis modis, de quibus in uniuersum praecipere hoc a me potest, ne scilicet usdem in numeris sit diutius consistendum, quo satietas prohibeatur, ne uere longae de continuatione fatigentur, quo uitio non pauci laborant. Particulatim autem attingam complura, nam omnia, infinitum pene id esset, nec necessariu iudico, quando uia ipsa e paucis commostraris satis patefiet, uobis praesertim, quibus studia haec sunt familiarissima. Vni syllabae uoces, & inchoandis & finiendis uersibus uarietatem afferunt numerorum, ualideq; illos sistunt, si a spondeis foueantur, auspicando praesertim uersu. stabiliunt enim sonorem, qui unus est in unius syllabae uoce, quod Virgilius frequentissime seruauit in principijs enarrationum praecipue, ut,
- » Vrbs antiqua fuit. —
- » Est in conspectu longo locus. —
- » Rex arua latinus. —
- » Est specus ingens. —
- » Est curuo anfractu uallis. —
- » Ut belli signum. —

- » Sic fatur lacrimans -
 » At regina graui -
 Non quod non dactylus recte, & commode iusta collocetur, ut,
 » Tu quoq; literibus nostris - &
 » Mos erat Hesperio in Latio. - &
 » Nox erat, & somnus -
 Verum aures si consulueris stabilimentum illud soni ab ipso initio
 tanquã a fundamento firmiter iacto, nescio quid amplius plenitudine
 delectat sua. In fine quoq; eadem collocatio, dum tamen sit rara, de-
 lectat etiam uarietate ipsa, præponendus tamen est dactylus, qui eo in
 loco idem habet instar ad tarditatem temperandam, q̄ ad moderan-
 dam in illo celeritatem spondeus ibi tamen sequitur, hic præit. ut,
 » -Præruptus aquæ mons, &
 » -Fractæ uires, auersa Deæ mens. - &
 » -Ruit oceano nox, &
 » -Diuum pater atq; hominum Rex.
 Sed nec Lucretius est, ueritus spondeum præmittere, cum dixit,
 » -Et Ingrati genitoribus inuenti sunt.
 Eadem quoq; monosyllabæ binæ simul collocatæ maxime post dacty-
 licam aliquam properationem numerosæ sunt in medio, sistunt enim
 tenorem, quem etiam uarietate condiunt. ut in illo,
 » Monstrarat caput acris equi, sic nam fore bello. &
 » Præcipue cum iam hic trabibus contextus acernis. &
 » Visa uiri, nox cum terras obscura teneret. Item.
 » Quæ relligio, aut quæ machina belli? &
 » Anna soror, quæ me suspensam in somnia terrent?
 In principio similem in modum, ueluti ab ipso fundamanto tenorem
 stabiliunt. ut,
 » Quam tu urbem soror hanc cernes. &
 » Nos te Dardania incensa. &
 » Si nunc se nobis ille aureus arbore ramus.
 In fine quoq; id præstant, ut dactylicam aliquam properationem con-
 tineant, ac maturent pausam. ut,
 » Dardaniumq; ducem, Tyria Carthagine qui nunc. &
 » -Manibusq; meis Mezentius hic est. &
 » Quam pro me curam geris, hanc pater optime pro me
 » Deponas. -
 Atq; hic quidem uersus & in principio. & in fine, atq; in ipso me-
 dio monosyllabis instructus est, magna cum dignitate. Illo uero quid

blandius? cumq; sit uersus maxime artificiosus, sponte tamen sua maxime etiam fusus apparet.

- » I' decus, i nostrum melioribus utere fatis.
- Duarum autem syllabarum uocabus sius ubiq; decor inest, quæ ubi binatim fuerint, aut ternatim collocatæ, aut forte quaternatim, quinatim uel, siue etiam senatim, siue inchoandis, siue finiendis uersibus, siue intertexendis, mirũ est quantopere delectent, repellunt enim satietatem illam auribus tam improbe inimicam. ut,
- » Monstra Deum refero. — ¶,
- » Thure calent aræ. — ¶
- » Projice tela manu sanguis meus. — ¶,
- » Et campos ubi Troia fuit, feror exul in altum. ¶,
- » Ipsa canas oro, finem dedit ore loquendi. ¶,
- » Constituam ante aras uoti reus, exta q; salso. ¶,
- » Procubuit subito, ¶ cælum tonat omne fragore. ¶,
- » Quid tum sola fuga nauitas comitabor. —
- Quid quod historici quoq; uoces huiusmodi perlibenter uidentur fuisse cõplexi, ut Sallustius. Arma, tela, equi, uiri, hostes atq; ciues permisti. Trium syllabarum uerba ternatim collocata uariant etiam numeros, quadam cum moderatione. ut,
- » — Taciti uentura uidebant. ¶,
- » — Croæo uelamen acantho.
- Qua in collocatione ¶ textu si adhibeatur, aut hiatus uocalium, aut explosio, non parum sibi grauitatis numerus ipse adiunget, quadã etiam cum generositate. ut,
- » — Si omnis uno ordine habetis Achiuos. ¶,
- » — Oculis Phrygia agmina circumspectit. Item ¶,
- » — Troiæ supremum audire laborem.
- In primis quoq; carminis partibus, adiunat textura hæc numerositatem. ut,
- » Mutenus clypeos, danaumq; insignia. —
- Quod si collisio inciderit, tenorem utiq; uersus efferet. ut,
- » Vndiq; collecti inuadunt. — ¶,
- Gemini Atridæ, Dolopumq; exercitus. Huiusmodi autem distributiones binæ ubi collocabuntur, nõ est cur de his magna habeatur ratio, præsertim in principio, at ubi quaternæ, numerũ bene implèt. ut,
- » Lubrica conuoluit sublato pectore terga. ¶,
- » Latonæ tacitum perterritant gaudia pectus.
- Magnam uero generositatem præsefert numerus, quoties primas, me

- dias, & ultimas uersus partes terna possederint trisyllaba. ut,
 » Romanos rerum dominos, gentemq; togatam.
 Quem & contextum & numerum nunquam meo iudicio satis di-
 gne laudare quisquam poterit. Licet etiam cum dignitate & auriū
 gratia implere uersum quinq; etiam trisyllabis. ut,
 » Talia narrabat relegens errata retrorsum
 » Littora Achæmenides. —
 Tot uero trisyllaborum continuationi magno fiat cum delectu, uer-
 sum reddet ignobilem, Virgilius tamen ne parte ex aliqua uarie-
 tati deesset, protulit hunc,
 » Ocurrit, ueterem Anchisen agnouit amicum.
 In quo præter uarietatis studium, ac trium dictionum ab uocæ-
 li. A. incipientium assonantiam, nesciam quid insit quod iure laude
 tur. Inerit autem quod laudetur etiam uehementer, si post duo trisyl-
 laba tetrasyllabum collocabitur. ut,
 » Currite ducentes subte gmina currite fusi.
 Nec uero is sum, qui negare ausim huiusmodi multa faciendis uersi-
 bus sponte sua, ac pene fortuito occurrere, nullo etiam plura ex habi-
 tu, exercitatione q; Verum tempus ipsum, & artifex rerum harum
 est omnium & iudex. Ita q; nec temere ab Horatio præcipitur nonum
 premi in annum opus debere. Quid enim numero hoc uel incun-
 dius, uel grauius?
 » An Deus immensi uenias maris, & tua nautæ.
 Qui cum sit constitutus primum è monosyllabo, inde disyllabo, de in-
 de duobus è trisyllabis, post sequatur disyllabum ibiq; soluat, de-
 inceps exurgat rursus monosyllabum duobus cum disyllabis, fieri
 quidem potest uti similis eius uersus sponte aliquando sua proue-
 niat, plures tamen uix repentinus ille impetus effundet, quos lon-
 ga quidem meditatio, diuturnior q; cogitatio, & cura, quæ habitus
 ipsius, artis q; comites, atq; ancillæ sunt, & sæpius, & suo in loco
 construxerint. Quis enim domum omnem fortuito ædificatam, aut
 nauem dixerit? Num casus insequentem fecit uersum, an ars, diu-
 turnior q; pensitatio?
 » Numina sola colant, tibi seruiat ultima Thule.
 Qui constans è dactylico trisyllabo primum, tribus inde disyllabis,
 post duobus è trisyllabis, item dactylicis, ultimo è disyllabo, ha-
 beat q; secum annominationem syllabarum, quæ est ex primis, ti-
 bi, & Thyle, & ex media dictionis, quæ dactylum quintum con-
 stituit. Dictionum quæ è quatuor constant syllabis ea ratio haben-

da est, ut neq; ipsæ nussent, neq; uasitatem faciant aliquam, Virgilius eas libenter in quarto, & quinto pede collocat, & sistunt enim & implent numeros, temperantq; celeritatem, si qua forte antecesserit. ut,

- » Tacitæ per amica silentia lunæ. — ℄,
 » — Totoq; ingens extenditur antro. ℄,
 » — Danaumq; insignia nobis. ℄,
 » — Paribus curis uestigia figit. ℄,
 » Per tot ducta uiros, antiquæ ab origine gentis. Item,
 » Pocula si quando sæuæ infecere nouercæ. ℄,
 » Aut hoc inclusi ligno occultantur Achiui. ℄,
 » Pergameamq; uoco Lætam cognomine gentem. ℄,
 » — Manibusq; meis Mezentius hic est.
 Collocat easdem libenter in primis etiam locis, subiicitq; sæpenumero spondeum, ubi dactylicæ uoces illæ fuerint. ut,
 » Interea Aeneas urbem designat. — ℄,
 » Incipiam. fracti bello. — ℄,
 » Insequitur, clamorq; uirum. — ℄,
 » Funereas inferre faces. —
 Non quod non dactylum subnectat quandoq; adeo nihil in ijs perpetuum est, quæ ad uarietatem pertinent. ut,
 » Myrmdonum Dolopum'ue. — ℄,
 » Threiciamq; Samum.
 Quin etiam spondeos aliquando iungit. ut,
 » Argumentum ingens. —
 In quibus omnibus consulendæ sunt aures, uidendûq; ubi aut celeritate maiore, aut tarditate aliqua opus sit. Ad hæc quoties aliquot simul eodem inuersu collocantur, interijciendæ sunt dictiones aut duarum, aut unius, aut trium syllabarum. ut,
 » Misenum Aeoliden, quo non præstantior alter. ℄,
 » Aeneadæ in ferrum pro libertate ruebant. ℄,
 » Olli discurrere pares discrimine nullo. ℄,
 » Virginei uolucrum uultus, fœdissima uentris Prolunies. ℄,
 » Mittimus Eurypilum scitatum oracula Phœbi. ℄,
 » Qualis populea moerens Philomela sub umbra. ℄,
 » Præcipitat, suadentq; cadentia sydera somnos.
 Sed nec Lucretianus ille prætereundus hoc loco est uersus,
 » Squamigerum genus, & uolucres erumpere cælo.
 Vsus est Virgilius mirabili artificio, cum uellet duas quatuor sylla-

ACTIVS

- barum uoces, easdemq; dactylicis simul connectere, præmisit enim monosyllaba duo inter se copulata, dixitq;
- » Hinc atq; hinc glomerantur Oreades.—
Quibus numeris quid excogitari potest. hilarius, uel quod auribus tam adulanter blandiatur? In quinto quoq; & sexto mirifice huius modi dictiones implent aures, præsertim ubi fuerint spondaicæ. ut,
- » Palantis proavi de nomine Palanteum. &
- » Pilumno, quos ipsa decus dedit Oriihya.
Quid cum idem Poëta tres simul collocauit quatuor syllabarum uoces, insonuitq;?
- » Cornua uelatarum obuertimus antennarum.
Utq; sonus esset uocalior, & explosionem adhibuit, cum dicere posset, uertimus, & id præstitit, mediæ ut syllabæ affonarent ultimus. Hilarem profecto, ac maxime gratum numerum exhibuit Lucretius, duobus è tetrasyllabis, ijsq; dactylicis, interiecto trisyllabo, post quoq; collocato monosyllabo, inquiring,
- » Omnigenis persusa coloribus in genere omni.
Lucretiano hoc si non hilariorem, pleniorẽ certè Maro effudit, cum dixit,
- » Continuo uentis surgentibus, aut freta ponti.
Sed agite quæso, quos subdam uersus consyderate, dictionumq; è quibus constant, collocationem, ac pedum solutiones, & loca in quibus solutiones ipsæ fiunt.
- » Incipiunt agitata tumescere, & aridus altis
» Montibus audiri fragor, ac resonantia longe
» Littora miseri, & nemorum increbrescere murmur. Quibus consyderandis neutiq; negligenda est, literarũ syllabarumq; assultatio illa, & tanquàm annominatio, Agitata tumescere. & longe litora. Egregium quoq; peperit & Virgilius numerum post dictionem tetrasyllabã in quarto collocatã, præpositis disyllabis tribus, cũ subdi disseet monosyllabum, ac disyllabum, è quibus dactylum constituit, cecinitq;
- » Victor equus, fontisq; auertitur, & pede terram
Quam decenter igitur, atq; apposite, quanta etiam numerorum cura diuersis in locis tetrasyllabas dictiones Virgilius disposuerit, declarant qui sequuntur uersus,
- » Interea medium Aeneas iam classe tenebat
» Certus iter, fluctusq; atros aquilone secabat,
» Mœnia respiciens, quæ iam infelicis Elisæ

- » Collucent flammis, quæ tantum accenderit ignem
 » Causa latet, duri magno sed amore dolores
 » Polluto, notumq; furens quid foemina possit,
 » Triste per augurium Teucrorum pectora ducunt. In illis quoq;
 » Arma diu senior desueta tremantibus æuo
 » Circundat nequicquam humeris, & inutile ferrum
 » Cingitur, ac densos fertur moriturus in hostes.
 » Aedibus in medijs, nudoq; sub ætheris axe
 » Ingens ara fuit, iustaq; ueterrima Laurus
 » Incumbens aræ, atq; umbra complexa penates.
 » Hic Hecuba, & natæ nequicquam altaria circum,
 » Præcipites atra ceu tempestate columbæ
 » Condensæ, & diuim amplexæ simulacra tenebant.
 » Ipsum autem sumptis Priamum iuuenilibus armis
 » Ut uidit, quæ mens tam dira miserrime coniunx
 » Impulit his cingi telis, aut quo ruis inquit.
 » Non tali auxilio, nec defensoribus istis
 » Tempus eget, non, si ipse meus nunc afforet Hector.
 » Huc tandem concede, hæc ara tuebitur omnes,
 » Aut moriere simul. — Est eiusdem Poëtæ uersus,
 » Si periturus abis, & nos rape in omnia tecum.

Quem ipse nouem refertit accentibus, tot monosyllabas ac disyllabas uoces in eum congeffit, quod est rarissimum. Ita q; dum uarietati consulit, nihil est quod non præstiterit, cui condiendæ summum adhibendum a poeta est studium, singularisq; diligentia.

- E** arum dictionum, quæ pluribus quàm e quatuor constant syllabis, magna quoq; habèda est ratio. Prisci Latini Græcos secuti authores ijs frequentissime ad ultimos usi sunt locos, quibus scætet Lucretius. ut,
- » Quæ mare nauigerum, quæ terras frugiferentis. &
 » Nata sit, an contra nascentibus insinuetur. &
 » Ut puerorum ætas improvida ludificetur,
 Quin etiam locis ut his satisfacerent, soluebant diphthongos, uocalesq; simul coactas. ut,
- » Effice ut interea fera munera militiæ.
 Quin etiam intermiscabant superfluentis syllabas. ut,
 » Inter se nexu magis aut minus indupedita.
 Aliquando et Horatius auribus hunc suis numerum exhibuit. ut,
 » Olim qui magnis legionibus imperitarint.
 Sed neq; Virgilius numerum hunc omnino reiecit. ut,

ACTIVS

- » *Quarum quæ forma pulcherrima Deiopean.* &
- » *-Nec Thesea Pirithoumque.* &
- » *His Laodomia.* - &
- » *-Graue olentia Centaurea.*
- Nihil est enim quod non raritas approbet, auribus tedium, ac satietatem recusantibus, cum præsertim Græcæ lingua numeris his mirifice lætetur. Sed nec tamen debet raritas uacare diligentia. Enitet apud Virgilium nobilissimus hic dactylicus,
- » *Panditur interca domus omniparentis Olympi.*
Quo in uersu quod desiderare iure possis, omnino nihil est. nam quod detrahitur accentibus, id uero suppletur multitudine syllabarum, ut etiam in hoc alio,
- » *At Danaum proceres, Agamemnoniaque phalanges.*
Et hunc quoque uersum eadem multitudine syllabarum numerosum reddidit, trisyllabum statim pentasyllabo coniungens,
- » *Fortunatorum nemorum, sedesque beatas.*
Alium item, in quo simul illigat disyllaba etiam plura,
- » *Armentarius Afer agit, tectumque, laremque,*
Implentur etiam numeri, quoties quartus, & quintus locus occupantur ab huiusmodi dictionibus aut spondaicis, aut dactylicis. ut,
- » *-Immedicabile uulnus.* &
- » *-Tempestatibus actas.* &
- » *-Lychni laquearibus aureis.*
Cui numero multum est splendoris additum ab insequenti diphthongo, quod facile intelleges si dixeris, Laquearibus altis. &
- » *Corybantiaque æra.* &
- » *Hinc Drepani me portus, & illætabilis ora.*
Versus autem ille Petronianus, & si non abijciendus, uideri fortasse potest aliquanto uastior,
- » *Et periturorum deiecit tela Gigantum.*
Prisci illi ut fuere polysyllabarum studiosi dictionum, quo uti commodius illis possent, syllabam quandoque externam ac superfluentem interposuere, ut dixi, hinc manauit Induperator, Indugredi, Indu peditus. Arte autem collocatæ dictiones huiusmodi spondaicas post se trahant syllabas, siue dactylicas, uenustatem profecto suam retinent. Atque uti spondaicæ implent, sic dactylicæ suapte natura exhilarant. ut,
- » *O fortunatæ gentes, Saturnia regna.*
- » *Fortunatus & ille, Deos qui nouit agresters.* &

- » Acrifioneis Danae fundasse colonis.
- » Eruct ille Argos, Agamemnoniasq; Mycenae. Quid ille?
- » Degeneremq; Neoptoleum narrare memento.
Quanto est temperamento conditus, dactyloꝝ celeritate, spondai-
ca tarditate temperata. Item,
- » Ora modis Anchisiades pallentia miris. Quid & hic?
- » Et centumgenus Briareus, ac bellua Lernae.
Quam est generosus, nedum canorus & plenus, quod praestat tum
syllaba, eius, in diphthongum coacta, tum particula ac, quae si inde
eijciatur, sonus ipse in medio pronuntiationis cursu conadet. Est etiã
ille admodum plenus & grauis,
- » Amphitroniade magno, diuisq; ferebat. Itemq;,
» Laomedontiade bellum ne inferre paratis?
Itaq; ut primus in locis collocata & implent sonum, & uersum ho-
nestant, sic in fine faciunt illum quodammodo exilire nimiam ob
celeritatem. sunt enim pene lubrica, ni polysyllaborum ipsorum na-
tura, hoc est literae syllabaeq; e quibus constant, tenorem susten-
tent, quale illud,
- » Hirtacae ante omnes exit locus Hippocoontis. &
» -Nec Thesea, Pirithoumque. &
» Quales Threicae cum flumina Thermoontis,
Quo circa ars, adhibita industria, potest ubiq; numeris subuenire. ut,
» Ille pedem referens, & inutilis inq; ligatus.
Sufficit multitudine syllabarum quod aliter in pausa subtractum
esset accentibus. Lucretius quoq; non indecenter excoluit illum su-
um & dissyllabis, & monosyllabo, & literarum syllabarumq;
annominationibus,
- » Multa siti prostrata uiam per, proq; uoluta.
Non sine summa animuspensione collocauit Virgilius in quarto &
quinto loco polysyllabum, e cuius primis syllabis statueret spon-
deum,
- » -Vnus Qui fuit in Teucris, & seruantissimus aequi.
Horatius quoq; prudenter, artificiosq; temperauit illum suum,
» Diuisit medium fortissima Tyndaridarum.
Versus hi Lucretiani declarare possunt, quam sordescant huiusmo-
di numeri, nisi dictiones ipsae sustentent eos.
- » Materies ut suppeditet rebus reparandis. &
» Sed magis aeterna pollentia simplicitate. &
» Tandem deducunt in talens disposituras.

Dat autem illi ueniam uetustas numerorum rudis, nec minus etiam materia ipsa tam humilis, quam certe est. Quid ille alius?

» Id facit exiguum clinamen principiorum. Item alius?

» Et erunt & crescent, inq; ualebunt.

Multa possent ijs subijci, sed neq; Poetam nunc instituimus, & uos paucas his iure contenti esse potestis. Quocirca attingamus etiam alia, cum praesertim e uicio comparetur aliquando laus, quae uirtutis est propria. Constat uersus Heroicus, quem non improprie agnominare generosum possumus, sex e pedibus, unde Graeco nomine εξαμετρος, nostro Senarius est uocatus. singuli pedes singula constituunt metra. Probantur uersus illi maxime qui inter dimetiendum inueniuntur complicatis inter se pedibus, inuicemq; insertis, ut pes pedi sit tanquam catena uinctus. Nihilominus quibusdam qui in locis soluti inueniuntur reprehensione uacant, ut cum post primum, & quintum pedem solutio fit, estq; ipsa dactylica, nimia tamen, importunaq; solutio uitiosa est. Ac nihilominus placet adeo uarietas, ut interdum etiam solutione ab ipsa quaeratur numerositas, carminisq; ipsius decorum, quod accuratior ars facile quidem praestat, id quod suis in locis, ijsq; singulis conabor ostendere. ut in hoc,

» Iussi numina magna Deum ueneramur, & inde.

Non eo inficias primum pedem saepissime solutum incedere, ac sine ullis uinculis, praecipue cum uoces illae aut triu fuerit syllabarum, ut,

» Vnius ob noxam. Aut etiam unius syllabae. ut,

» Haec sunt quae nostra liceat.

At cum sunt duarum, et spondaicae, uidetur sine aurium offensa uicium hoc fieri minime posse. Etenim Lucretianus ille nescio quomodo tanquam deficiente hanelitu in pronuntiando conadit,
Fulmen detulit in terram mortalibus ignem.

Nihilominus & hinc quoq; numerum sibi egregium in uersu, quem dixi, Virgilius comparauit, conferta post acie tot dactylis, quod idem seruauit in alijs quibusdam uersibus, quos tamen disyllabis honestauit.

» Tantos illa suo rumpebat pectore questus. Item,

» Tanta mole uiri turritis puppibus instant.

Etsi in his secundus sit pes complicatus, qui in illo est solutus, quae e re duplex illic facta est solutio, quam utranq; fecit etiam in hoc,

» Hic uir hic est tibi quem promitti saepius audis.

Uterq; tamen pes est dactylus, quam ob causam cum plures in hoc monosyllabae insint uoces, solutiones ipsae minus apparent. Quod idem contingit etiam in hoc,

- » Illi hæc inter se dubijs de rebus agebant.
Tū propter monosyllaba, tum etiam propter hiatum, & in hoc quoque propter dactylum, & monosyllabam uocem,
- » Terres. hæc uia sola fuit, qua perdere posses.
At in hoc quia duo præcedunt monosyllaba, sequiturque dactylus, apparet manifestus.
- » Sed tu desine uelle, Deūm præcepta secuti.
Quid ille? in quo tres factæ sunt solutiones, eæque dactylicæ,
- » Salicet omnibus est labor impendendus.
Temperauit tamen celeritatem illam iterati dactyli tertius utique dactylus e' monosyllabo disyllaboque compactus, duos secum accentus afferens, tertiam uero solutionem moderatus est, statim subdendo tetrasyllabum, e' quo & struxit spondeum, & inde adiecto monosyllabo, quartum conlauit dactylum, duplicem quoque secum accentum trahentem. Quæ uero post secundum statim locum fiunt solutiones, eæ quoque fiunt etiã cum dignitate, quadamque aurium gratia, præsertim ubi insequuntur duo, plura uel disyllaba, numeri que ipsi sunt dactylici. ut,
- » Aut aliquis latet error, equo ne credite Teucri. &
- » Nec iam se capit unda. uolat uapor ater ad auras. &
- » Extremi sinus orbis, ubi aera uincere summum.
Aut etiam unum, uidelicet cum alterum præcedit disyllabum, alterum subsequitur. ut,
- » Apparet domus intus, & atria longa patefcunt.
Quo in uersu triplex etiam fit solutio. Magnam quoque præsert luculentiam ubi terna subsequuntur trisyllaba uno cum monosyllabo. ut,
- » Artificis scelus, & taciti uentura uidebant.
Impletur mirum etiam in modum numerus, ubi subsequuntur spondei, non sine monosyllabo. ut,
- » Hoc Ithacus uelit, & magno mercetur Atridæ. &
- » Visa uiri, nox cum terras obscura teneret.
Denique nõ caret dignitate, quacumque ratione solutio hac in parte fiat. ut,
- » Nunc tantum sinus, & statio male fida carinis. &
- » Classibus hic locus, hic acies certare solebant. &
- » Quo fremitus uocat, & sublatus ad æthera clamor. &
- » Nunc positus nouus exunijs, nitidusque iuuenta. &
- » Impleri nemus, et colles clamore relinqui. &
- » Coniugium uocat, hoc prætexit nomine culpam. &
- » Quo Phœbus uocat errantes, iubeatque reuerti. &

ACTIVS

- » *Experiantur, & in medium quæsitæ reponunt.*
Quo in uersu duo illa monosyllaba trium dactylorum præpropere
ram festinationem magna cum aurium uoluptate remorantur. Per-
similis huius uidetur Lucretianus hic,
- » *Vociferantur, & exponunt præclara reperta.*
Vt autem celeritatem in Virgiliano temperant bina monosyllaba
inter dactylos constituta, sic in Lucretiano tarditatē condit duos post
dactylos monosyllabum duplici cum spondeo. Itaq; solutiones hæc
ad secundum locum dum sint artificiosæ, sunt non solum gratae, ue-
rū etiā desiderabiles ob uarietatem. Tertio quoq; in loco solutio non
fit sine dignitate, præcipue si tertius ipse locus fuerit dactylicus, et qui
post sequuntur pedes fuerint & ipsi dactyli. ut,
- » *Horrescât strictis seges ensibus, ærâq; fulgent.*
Quo in uersu quartus quoq; soluitur. Implet aures nescio quid etiam
amplius, si subsequatur statim monosyllabum, aut pes ipse tertius si
stat in monosyllabo. ut,
- » *Vna dolo diuim si foemina uicta duorum. &*
- » *Externum tulit, aut cruror hic de stipite manat.*
Habet & hic duplicem solutionem. Item,
- » *Interclusit hiems, & terruit auster euntes.*
- » *Intactamq; coli dedit, & contemnere uentos.*
- » *Demens, & cantu uocat in certamina diuos.*
- » *Venturum Ausonios, en hæc promissa fides est?*
Hoc in uersu & tertius desinit pes in monosyllabum, & cum alte-
rum monosyllabum quartum ordiatur pedem, pausa ipsa conque-
scit etiam tertio in monosyllabo, qui sextum claudit pedem, Est etiā
uersus ille numerosus, atq; ut ita dixerim, affabrefactus,
- » *Da deinde auxilium pater, atq; hæc omnia firma.*
In quo quartus quoq; pes liber incedit. Non caret etiam dignitate pro-
pter spondeos, ac uocalium concursus uersus ille.
- » *Nereidum matri, & Neptuno Aegeo,*
Sed raritas est quæ Latina in lingua huiusmodi uersus condat. Ad
quartum locum facta solutio gignit magnitudinem, quodam etiam
cum superalio, præcipue si accesserit etiam collisio, aut monosyllabum
subsequatur. ut,
- » *Vela cadunt. remis insurgimus. haud mora nautæ. &*
- » *Mortalis hebetat uisus tibi, & humida arcum. &*
- » *Fixerit æripedem cernam licet, aut Erymanthi. &*
- » *Incensæ, moriamur, & in media arma ruamus.*

Quo in

Quo in uersu tertius quoq; pes liber est, habet pondus quoq; suum, ubi quartus ipse pes ab altero incipit disyllabo, desinitq; in alteru. ut,

- » Vela damus, uastumq; caua trabe currimus æquor.
Hoc autem usu uenit propter accentus ipsos, qui numerum augent, quod manifesto cernitur in his, qui subsequuntur uersibus, neq; enim eam retinent magnitudinem.
- » Regia portabat Tyrijs duce lætus Achate.
» Infontem infando indicio, quia bella uetabat.
» Prædixit, uobis furiarum ego maxima pando.
» Dant maria, & lenis crepitans uocat auster in altum.
Contra quod inest subsequentibus pondus?
» Infideat quantus miseræ Deus, at memor ille.
» Et campos ubi Troia fuit, feror exul in altum. Item,
» Olli somnum ingens rupit pauor, ossaq; & artus.
» Et Bellona manet te pronuba, nec face tantum.
Magna quoq; inest, & huic grauitas, tum propter finale monosyllabum, tum etiam propter explosionem.
» Vertitur interea coelum, & ruit oceano nox.
Longe huic alteri maior, propter terna tetrasyllaba, eaq; dactylica, etiam ad solutionem ipsam adiecto monosyllabo, qui numeru ipsum profluentem sistat,
» Inapiunt agitata tumescere, & aridus altis.
Cui numero ne syllabarum quidem annominatio desuit, ut ante diximus. Deniq; quid hoc ipso uersu luculentius?
» O' patria, o' diuim domus, Ilium, & incluta bello
» Mœnia Dardanidum. —
Præsertim supercalium quasi quoddam & hic,
» Aspectans siluam immensam, & sic oræ profatur.
Cum enim explosio, tum monosyllaborum dupliciter spondaiis ipsis numeris pondus adiungunt, quod idem præstant dactylicis in illo,
» Lapsa cadunt folia, aut ad terram gurgite ab alto.
Quam ad rem non parum etiam confert prior solutio, quæ fit ad tertium pedem. Numerorum igitur uarietas diuersis modis querenda est, nec una tantum ratione complectenda, quam nunc pedum eorundem continuatio, nunc uariatio illoru pariat. Spondei namq; continuati numeros stabiliunt, redduntq; illos subtristiores, neq; enim fluere illos sinunt. Contra dactyli properare illos cogunt, & hilaritatem quasi quandam afferunt. eorum uero mistura illos temperat quæ tamen & ipsa fit non uno modo, sed nunc alternis, hoc

est alterum post alterum collocando, nunc geminatum, aut ternatum, alias hunc quam illum præponendo selectius, aut posterius statuen- do. Voces item ipsæ aut unius, aut duarum, aut plurium syllabarû nunc in hoc, nunc alio, atq; alio in loco dispositæ, varietatem pariunt. Vnius enim syllabæ voces sistunt, ac sustentant, duarum uero pro natura temporum, aut remorantur, aut festinant, aut etiam mode- rantur, nam binatum, ternatum, quaternatum uel dispositæ referantur sonis uersum, atq; illustrant numeros, e' tribus uero, aut e' quatuor, aut compluribus e' syllabis constitutæ uoces, similem in modum se- quuntur naturam temporum, quæ in ipsis sunt inconstantiora. Solu- tiones igitur, & complicationes, nexusq; illi pedum, collisiones item, atq; explosiones, hiatusq; illi, atq; complosiones quantum conferant, loci etiã ipsi carminis, ex ijs quæ dicta sunt, iudicari abunde potest. Mirum est etiam quantum tum literæ, tum syllabæ aut adiungant numerositati, aut demant ab ea. Cum uocalium aliæ sint plenæ, ac sonoræ, aliæ exiles, claræ aliæ, aut contra subobscuræ, omnes de- niq; pro natura coniunctarum consonantium aliam, atq; aliam qua- litatem suscipiant, proq; loco collocationis ubi primæ ultimæ uel mediæ fuerint in constituendis dictionibus. Ad hæc consonantes quoq; literæ causam afferunt lænitatis, asperitatis, obtusionis, exibilationis, qualitatumq; aliarum, quæ syllabis inhaerent, & item uocabus. De quibus quoniam satis scio expectari à uobis aliquid, præstabo & hoc perlibenter, idq; quanto fieri breuioribus poterit in re præsertim parum obseruata & tenui, quæq; uberiorem uideatur explicatio- nem requirere. Ea igitur siue figura, siue ornatus condimentum qua- si quoddam numeris affert, placet autem nominare Alliterationem, quod e' literarum allusione constet. Fit itaq; in uersu, quoties dictio- nes continuatæ uel binæ, uel ternæ ab iisdem primis consonantibus, mutatis aliquando uocalibus, aut ab iisdem incipiunt syllabis, aut ab iisdem primis uocalibus. Delectat autem Alliteratio hæc mirifice in primis & ultimis locis facta, in medijs quoq; licet ibidem aures ma- nus sint intentæ. ut,

- " -Sæua sedens super arma. &
- " -Tales casus Cassandra cænebat. &
- " Infonstem infando inditio. - &
- " -Longe sale saxa sonabant. &
- " -Magno misceri murmure pontum. &
- " Quæq; lacus late liquidos. -

Fit interdum per continuationem insequentis uersus, ut in his Lu

cretianis,

» -Aduerso flabra feruntur

» Flumine.-

Atqui alliteratio hæc ne Cicero quidem displicuit in oratione soluta, ut cum dixit in Bruto, Nulla res magis penetrat in animos, eosque fingit, format, flectit. Et in secundo de Oratore, Quodque me sollicitare summe solet. Quid quod ne in iocis quidem illis tam lepidis neglecta est à Plauto? ut cum garrientem apud herum induxit Poenulum, ne tu oratorem hunc pugnis plectas postea. Atque hæc quidem Alliteratio quemadmodum tribus in ijs fit uocabus, fit alibi etiam in duabus simili modo. ut,

» -Tacti uentura uidebant. &

» Turno tempus erit.- &

» Impulit impulsu.- &

» -Victu uenatus alebat. &

» -Duris dolor ossibus ardet. &

» -Formæ conscia coniunx. &

» -Vasta se mole mouentem. &

» Castra fugæ fidens.- &

» Per loca senta situ.- &

» -Quo turbine torqueat hastam. &

» -Quem metui moritura.

Cicero idem eloquentiæ Romanæ princeps eadem hac in cogmentandis duabus una dictionibus Alliteratione delectatur, ut cum dixit in Bruto, Sed dicere didicit à dicendi magistris. & Ionæ, sicuti aiunt, si Græce loquatur, loqui. Habet etiam suauissimum condimentum quoties Alliteratio ipsa eodem gemnatur in uersu, per diuersas tamen dictiones, ac syllabas. ut,

» -Magna manes ter uoce uocauit. &

» -Pharetramque fuga sensere sonantem. Et apud Lucretium,

» -Multa munita uirum ui.

Fit geminatio interdum eiusdem alliterationis eodem in uersu, eaque nec uacua est iucunditate. ut in hoc,

» Nunc rapidus retro, atque æstu resoluta resorbens.

» Quid cum fit per insequentis uersus allusionem? ut,

» -Verba uocantis

» Visa uiri.- Atque ut apud Lucretium,

» -Et fera ferri

» Corpora constituunt.-

ACTIVS

Virgiliana quoq; alliteratio ea & rara est, & aures non parum mulcet, quæ constat partim ex continuatione, partim ex intervallo annominantium syllabarum.

- » -Lætū siliqua quassante legumē. Neq; insuavis est Lucretiana illa,
- » -Vescō sale saxa peresa. Neq; item alia hæc,
- » -Vera ratione repulsa. Aut,
- » -Clara loci candida luce. Aut alia illa,
- » Tenuia sputa minuta croci contacta colore.
- » Nam Virgiliana illa ex continuatione est quàm suavissima,
- » -Agitata tumescere.
- » Sed nec inconcanna est illa, quæ fit cū intervallo dictionis unius. ut,
- » Concessit mœsta ad manes.- &
- » Si nunc se nobis.- &
- » Olli discurrere pares discrimine nullo. &
- » -Pleno se proluit auro. Quid autē annominatione illa incundius?
- » Ipsa cœnas oro. finem dedit ore loquendi.
- » Quid etiam illa? quæ ex continuatione constat, atq; interiecta dictione.
- » Quàm fessis finem rebus ferat.- &
- » -Aut ulla putatis Dona cœrere dolis Danaum-
- » Non indecore, nō insuaviter fit etiã alliteratio hæc cum allusione primarum literarum, syllabarum'ue, ultimæ ac primæ uocis, & desinentis, qui antecedit uersus, & statim subsequens. ut,
- » Tenuere coloni,- Carthago.- &
- » -Luce tum forte parentis Pylumni.- &
- » -Credere sensus, Sola uiri.- &
- » -Maxima rerum Roma colit.- Academ hæc Alliteratio syllabarū affert quandam (ut ita dixerim) auribus titillationem contextu in ipso, ubi desinente hinc, illinc continuante dictione eadem hæc sibi ratione utraq; alludit. ut,
- » -Aere ruebant. &
- » -Lato te limite ducam. &
- » Loricam ex ære rigentem. &
- » -Sydera retro. &
- » -Frustra morituræ relinquat. &
- » -Coniux iterum hospita Teucris. &
- » Ditis tamen ante.- Non insuaviter etiam concursus earundem syllabarum mulcet aures, est enim genus quoddam complosionis.
- » -Ruit oceano nox. &

Fama

- » Fama malum. — *Q*,
- » Date tela. — *Q*,
- » — Cerno te tendere contra. *Q*,
- » Stupea flamma manu. — *Q*,
- » — Glauca canentia fronde salicta. Interdum ultima desinentie
uersus syllaba concurrat, consonatq; cum ultima uocis inchoantis in-
sequentem. ut,
- » — Diuersa in parte furenti,
- » Turbantiq; uiros. —
Ut autem concursus ipse syllabarum delectat, propter complosionem
earundem literarum, sic etiã, ac multo magis earundem uocalium.
Quippe cum ex ipsa complosione magna fiat uocalitati accessio. ut,
- » Si pereo hominum manibus, periisse iuuabit. *Q*,
- » — Imponere Pelio Ossan. *Q*,
- » Nauticus exoritur uario hortamine clamor. *Q*,
- » — Sub Ilio alto. Verum complosio hæc Græcorum est lin-
guæ quàm nostræ familiarior. cui explosio magis est peculiaris. ut,
- » Dixerat *Q* genua amplexus. — *Q*,
- » Cum Troia Achilles. — *Q*,
- » — Nec dum fluctus latera ardua tinxit. *Q*,
- » — Cælo capita alta ferentes. *Q*,
- » Porta aduersa ingens. —
Videtur res sanè ridicula, rara tamen et affabrefecta. subblanditur
enim auribus quædam quasi strepens literarum inter se siue concur-
satio, siue conflictatio, ac nonnunquam etiam syllabarum, quæ uis
ipsis potius inest consonantibus, quàm uocalibus, quæ syllabas eas
ineunt. exemplum est.
- » Conuulsam remis, rostrisq; ruentibus æquor. *Q*,
- » Cristaq; tegit galea aurea rubra. *Q*,
- » — Fluitantia transtra. *Q*,
- » Ora puer prima. — *Q*,
- » Quadrupedante putrem sonitu quatit ungula campum. *Q*,
- » Quod fieri ferro. — *Q*,
- » — Præfractaq; quadrupedantum. *Q*,
- » — Infesta subit obuius hasta. *Q*,
- » Tribusq; —
- » Transiit intextum tauris opus. — *Q*,
- » — Fugit illicet ocyor euro.
Ac mihi quidem uidetur in pangendo carmine atq; condiendis numea

ACTIVS

ris illud idem usu uenire, quod in puellari cultu, atq; munditijs, ut non modo gemmæ cuiuspiam nitidioris, uerum flosculi unius accessio permultum adiciat cultui, atq; munditijs. Subijciam itaq; exēpla quædam Virgilianarum obseruationum in parte illa tum alliterationis, tum consiictionis, perexigua sane res, tamen nec peruulgate populari terq; animaduersa, sed quæ & obseruata delectet, nec ulla sit ratione prætermittenda conanti quacunq; possit arte audientium auribus subblandiri. Nunquid non etiam perquam suauis est allusio illa postremarum syllabarum?

» Sterneret æquor aquis. — Item illa mediæ, & ultimæ.

» - Animam abstulit hosti, Alia item mediæ, ac primæ.

» - Qua semita monstrat.

» - Foliorum exuberat umbra.

» Vulnificusq; chalybs. — Nam de primis dictum est.

» - Vellere uallum.

» Quid cum primarum & ultimarum simul?

» - Volat uapor ater. —

Quid cum etiam primarum duarum, & mediæ dictionis inter utranq; interiectæ? ut,

» - Relegens errata retrorsum.

Quid etiam consiictiones ipsæ quàm sunt loco suo gratæ? ut qui dam quasi flosculi rariores inter præta niteant. ut,

» - Fulmineus Mnestheus. — &

» Inter tela, rotasq; uiros. — &

» - Stabula alta Latinus. &

» - Infertabam aptans. — &

» - Nota intra tecta refugit. &

» - Crista q; tegit galea aurea rubra.

» Sed nec poenituerit subiunxisse Lucretianum illum,

» Nix acri concreta pruina.

Neutiq; fortasse ad numeros, quod subdam, sed magis ad Poëtæ prudentiam spectabit, Nihilominus numeros quoq; ipsos illustriores reddidit. hoc autem tale est, ut numeris ipsis fiat satis etiam cum dignitate, exprimendis affectibus, ut cum Virgilius Camillæ uellet pedum celeritatem exprimere, pedum quoq; ac syllabarum usus est celeritate.

» Ferret iter, celeres nec tingeret æquore plantas.

Et quod initio diximus, uolucrum illum flammæ strepitum his uerbis ac numeris explicuit,

» Atq; leuem stipulam crepitantibus urere flammis.

Certum habeo senem nostrum ægre hoc laturum, referam tamen. Is cum uellet Lepidinae illius suæ tardos, ac defatigatos gressus innuere, uersum ita statuit, ut uerba ipsa pedesq; uideantur quodammodo ægræ se trahere,

» Nam defessa traho uix genua, & inepta canistri

» Sarana me grauat. —

Quid enim his & uerbis, & numeris aut tardius, aut defatigatius? Idem ipse Virgilius euaporantis aheni æstum, ebullitionemq; illā uix sese intra labrum continentis aquæ, cum explicaret, uersum ita dilatauit, uix ut se ipsum capiat, quippe quem decem usq; ad accentus extenderit, nec habuerit quo amplius.

» Nec iam se capit unda. uolat uapor ater ad auras.

Quod idem seruauit in Mezentio irato, et saeuiente. præpeditur enim lingua iratorum ob exardescentiam, ut hæreat, & consistat, & remoretur sonum ac uerba; interrumpatq; sermonem, ac concidat orationem ipsam.

» Nunc morere. ast de me diuūm pater, atq; hominū Rex Viderit. —

Quid enim est hoc ipso uersu, aut hæsitantius, aut uerbis interruptius, aut numeris etiam concisus? Quæ quidem omnia præstantissimo cuiq; ingenio summa cura uidenda esse censeo. Quin etiam idem ipse Virgilius quacūq; posset arte auribus ut satisfaceret, Græcos imitatus, struxit quandoq; tres simul uoces in, E, desinentes. ut,

» Quatuor ex omni delectæ classe carinæ. &

» Stant terræ defixæ hastæ. — Alibi quatuor. ut,

» Ite solutæ, —

» Ite deæ pelagi. — Quid cum dixit?

» Degere more feræ. —

An est qui inficias eat numerum hunc summo fuisse studio conquistum. Aliquando tres item coniunxit uoces eadem a uocali exordientes. ut,

» Insulæ Ionio in magno. — &

» Ire iterum in lacrimas. —

» Aliquando etiam diuersas diuersa a uocali incipientes. ut,

» Regum æquabat opes animis. — Quid cum dixit?

» — Oēs uno ordine habetis Achiuos. Illud uero omnino Homericū,

» Glauco & Panopææ & Inoo Melicertæ.

Est & hoc tenerrimum in aures suauitatis infundibulum.

» — Lacerum crudeliter ora,

» Ora, manusq; ambas. — & alibi. ut,

ACTIVS

- » -Vultum uidit morientis, & ora,
 » -Ora modis Anchisiades pallentia miris.
 Neq; parum etiam, neq; insuauiter mulcetur auditus, numeriq; ipsi
 conuiuuntur, ubi ultimæ uersum dictiones, itemq; primi, secundi, tertij
 & quarti loci inuicem consonant in ultimis syllabis. ut,
 » Stringentem ripas, & pingua culta secantem.
 » Venerat, extinctam ferroq; extrema secutam.
 » Vix adeo agnouit pauitantem, & dira tegentem.
 » -Longarum hæc meta uiarum.
 » Ad terram misere, aut ignibus ægra dedere.
 » Vincla recusantum, & sera sub nocte rudentum.
 » Ad genitorem imas herebi descendit ad umbras.
 Nam qui statim sequuntur uersus quoties uel recitari audio, uel mecū
 eos ipse succino, & aures & animum titillari mihi sentio,
 » Terribilem cristis galeam, flammāsq; uomentem,
 Fatiferumq; ensē, loricaq; ex ære rigentem,
 » Sanguineam, ingentem. -
 Sed hæc fortasse ad uerborum collocationem spectant, et ad structu-
 ram carminis, potius quàm ad numeros. Quamobrem ad ea quæ
 reliqua sunt transseo.
 D electus ipse uerborum Poetæ nobilitat suppellectilem, uerum satis
 non est delegisse, nisi etiam seligat, fit enim delectus plerunq; e mul-
 tis, selectio uero e paucis. Itaq; & uoces & syllabas, etiam literas
 seligere oportet, quo uersus ipse undiq; sibi constet, ex eoq; tanquam
 in quadrā redacto numerum perficias, id quod uersus hi paucas
 indicabunt,
 » Illum expirantem transfixo pectore flammās.
 An non poterat etiam sic, Traiecto pectore, suo quidem ac proprio
 uerbo? sed cum ante collocasset uocem illam. Expirantem, post uero,
 flammās, refertam utranq; consonantibus literis, uoluit etiam in me-
 dio collocare uocem, quæ similibus quoq; literis consonaret. Quippe
 cum in dictione, Traiecto, ea non esset consonantium literarū copia,
 nec similitudo, quæ utraq; est in transfixo.
 » Talia flammato secum Dea corde uolutans.
 » Cur non? Talia succenso. Nimirum quia uocalis. A'. clarum e se
 edit sonum, at V'. uocalis subobscurum. Itaq; si. V'. post duplex. A'.
 subdidisset, claritatem quam affectabat eo in loco subobscurasset,
 eamq; ob rem submittendo alterum atq; alterum. A'. adauxit lite-
 re claritudinem. quid si dixisset? Flammanti, atqui claritas illa erat

10 -Loca foeta furentibus austris.

11 Cur non? plena. Videlicet quod alliteratio delectet magis aures.

12 Aeoliam uenit. hic uasto rex Aeolus antro.

Potuit sic, et cum praeterito tempore, Aeoliã uenit. uasto hic Rex Aeolus antro. Praeterquam autem quod praesens tempus repentinam, uehementemq; Iunonis commotionem indicat, magis quam praeteritum, quando res ipsa geri iam uidetur, & hiatus ille, & monosyllaborum duplicatio eo in loco, tum uersum, tum numerum nimo plus stetit, quod ipsum pronuntiando sentitur.

13 -Celsa sedet Aeolus arce,

14 Sceptra tenens, mollitq; animos, & temperat iras.

In eo quod est, celsa sedet, & Sceptra tenens, simul insunt & alliteratio, & consuetudo, quae aures submulceant. Quod uero dixit Mollit, potius quam lenit, hoc uidetur fuisse causae, quod uocalis. E. cum sonorem demittat, si, lenit, dixisset, eam trigeminasset, indeq; generosus ille atnor, supra quam oportebat, demissus pene contabuisse, quem plenitudine sua uocalis. O. & sustentauit, & illustrem reddidit, hac eum ratione moderatus. Ex his igitur quanquam paucis licet cognoscere quanta maturitate & studio sit cum literis cumq; auribus habenda ratio. Quae de re dictum a me sit haecenus, nam progredi ulterius. quid nam esset aliud, quam structurae, collocationisq; campum ingredi? Quae materia huiusmodi est loci huius, magniq; uolumen sola desiderat, ut de ijs omnino taceam, quae ad admirationem comparandam pertinent. Quo circa ad id quod reliquum uidetur, transeo.

Numerus ipse quoniam celeritate constat, ac tarditate, quarum alteram dactylus, alteram spondeus secum habet (Est autem sermo hic noster omnis heroicis hoc est generosis de uersibus) ex his opportune collocatis, prudenterq; simul mixtis manat dignitas illa, quae laudabile carmen reddit, quibus si accesserit uerborum delectus, selectio syllabarum, de quibus pauca quaedam dixi, prudentia item, & uerborum, et syllabarum temperandarum, ad haec magnitudo sententiarum, explicatio rerum iucunda & grauis pro loco ac re, & haec ipsa numerorum artificiosa uarietas, decorumq; illud, quod in omni modo uitae genere, uerum etiam disciplinae, ac facultatis a natura ipsa exigitur, ut de inuentione, distributione, iudicioq; hac in parte taceam, nimirum admiratio illa plena laudis, quam Poeticus senex noster proponit studijs, multa etiam cum commendatione, ac fama comparabitur, quam se quaedam ab illis duco, qui in hac ipsa facultate excellere eminenter cu-

piunt. Has autem res omnis & præstabit ars ingenio coniuncta, et eas perficiet, ac pertinax illa, & diligens cura, quæ optimo cuiq; inesse debet artifice, quodq; pace omnium dixerim, quanquam tibi Par de hoc ad aurem dictum uelim, & Cicero oratorum maximus, & Ouidius Poëtarum maxime ingeniosus nolunt ipsi quidem artem apparere, Ego uero non ibo inficias in ijs hoc probandū artibus, quibus proposita est sola persuasio. At ipse nostris his in studijs laboro, contendendo, enitor, meum ut carmen appareat etiam admirabile, ut industria innotescat mea, ut celebretur artificium, dici quoq; de me ut possit, Eris ab illo alter. Dissimulat hic orator, alibi contra simulat, quæ sunt in causa, quo à iudice iure uel iniuria, dicendo in uel assequatur quod querit, uel extorqueat. At in hoc dicendi genere insidias insunt nullæ, nullum præterquam famæ compendium. Cupio igitur et auenter quidē cupio, appareat industria mea in carmine, appareat diligentia, labores laudari peruelim meos. Incendor cupiditate gloriæ, utq; inter earundem rerum studiosos euadam etiam primus. An inficiatus est hoc Virgilius, cum decantauit?

» Primus ego in patriam, mecum modo uita superstit,

» Aonio rediens deductam uertice Musas. Non inficiantur uel minores authores Ouidius, atq; Horatius, uterq; in suo in genere abūde clarus,

» Exegi monumentum ære perennius. &

» Iamq; opus exegi, quod nec Iouis ira, nec ignes,

» Nec ferrum poterit, nec edax abolere uetustas.

Nolim tamen intellegatur ars mea ante quàm lectorem mei carminis in admirationem eius traxerim. At postquam factus est illius admirator, uel introspectat ipse consilia, laudet, commendet, extollat quæcunq; etiam lineamenta. Quis statuarius, fusor, pictor, uult se uideri, dum inumbrat, dum colores primos linit, dum primas illas quasi lituras effigiat? post uero consummatum opus, exponit illud, & ambit publice laudari, præponiq; ob adhibitum studium cæteris artificibus omnibus. Etenim ab arte artifices sunt dicti, finisq; ipsius artificis, qua artem exercet, non qua lucrum inde querit, est bene, consummateq; in illa sese gerere, opusq; perficere a se susceptum. A Poetis igitur nõ lucrū queritur, qua Poëtæ sunt, sed admiratio cū cõmendatio operis, suiq; ingenij, cuius quando comes est laus, laudari quoq; se & palã, et ore pleno, tum cupient, tum letabuntur, quanq; etiã si à nemine laudetur, possunt tamē sola ingenij artificijq; sui consciëntia esse cõtenti. Sed elucescat oportet ingenij et artis eorū magnitudo, ac præstantia, de quibus fama est proditura, quæ ab illis omni studio affectatur. Sed

cohibebo me ipsum, ne incensus studiorum meorum commendatione, longius ab incepto sermone discessisse uidear. Sit igitur satis hæc me in uestram omnium qui hic adestis gratiam ea de numeris tradidisse. Quo arcu cui sorte sua obtigerit, loquendi possessionem ei trado, ne loci huius consuetudinem existimet, aut neglexisse impudenter, aut contempsisse superbe. P V. Vestrum qui adestis omnium officium arbitror, non laudare solum quæ a Syncero tam exacte dicta sunt de numeris, uerum etiam admirari, dum qua uia incedatur ad admirationem in Poeticâ comparandam e numeris, tam designanter et monstrauerit nobis illam, et expurgatis etiam scrupulis, ac salebris complanauerit, Id quod uideo a literatoribus nostris prætermisum, uel ignoratum potius. Recte itaq; ab Antonio usurpatum meminimus, Poetam esse ipsum oportere, Poeticis qui de uirtutibus loqui cum dignitate uellet. S V M. Hoc nimirum fuit Pudrice causæ, cur qui ipse scirem Grammaticis incomperta hæc esse, Syncerum ad dicendum excitauerim, nec aut importunitatis poenitet me meæ, aut obsecrationis, per quam quid exanclatum fuerit ipse uides, ut neq; iniuria, neq; præter opinionem qui ea audiuius admiremur omnes. Utinam autem literatores ipsi etiã in ijs, quæ literaturæ sunt, paulo essent diligentiores. Cum præsertim uideam senem nostrum uel minutissima quæq; pensitantem etiam in Grammaticis. Sed quid senem ad hæc ipsa aduocauerim? qui paucis ante diebus, eadem hac in porticu audiuerim Altilium hunc quædam explanantem, quæ Grammaticorum essent propria. Verum quis est eorum tanta solertia, ut non alienis potius quam suis rimetur oculis artis ipsius secreta? Venit in sermonem Ciceronis, qui causam duplici. S. scribere esset solitus, quod ipsum Romæ adhuc quoq; uetustissimo in monumento inscriptum legitur. Attendite quæso quibus a principijs est exorsus, non enarrauerim qua suauitate rem expresserit, ne uidear in gratiam eius qui hic adest eloqui, nam mihi quidem Grammatici ab omni uidentur prorsus dicendi suauitate alieni, et si in cognoscenda uocum proprietate, illisq; contexendis, omnis eorum ferè uersatur disciplina. Prisci inquit illi, qui Latium a quo Latinam dictam esse linguam, sunt qui uelint, etiam ante Aborigenes tenuere, pleriq; in cauernis habitabant, quæ a cauando essent dictæ. ijs autem et æstus cauebant et frigora pleraq; etiam alia incommoda, in illisq; se et sua cautius tuebantur. Qua e re uerbum Caueo ab ijsdè esse deductum, quodq; in causa ipsa cauisse oporteret inde ab initio dictam esse cauissam, Post uero subtracta uocali Caussam, noie ipso tres adhuc syllabas retinen-

te, postremo prima & secunda syllaba, duabusq; illis uocalibus literis in unum coactis, uocem ipsam factam esse disyllabam, ac nihilominus duplex. S. mansisse, quod tandem leniendæ uocis gratia simplex extitisset, quando duplex ipsum post au', diphthongum sonaret horridius, præsertim C. consonante diphthongum præcedente. Ab eodem illo uerbo Cauo factam esse primo Cauipam, uas uinarium, ab eoq; Cauiponam, & Cauiponem, quod cauis in locis, uel cauis dolis uinariam exercerent, è quibus posteriores uocalem. I'. detraxissent, indeq; esse hodie Cupas. au'. in. u'. productum uerso, ut Claudio, Cludo, & Cauponam, Cauponemq;, & Cauponari. Eisdem illos locos Fornices dictos à foranda olim uel tera, uel saxo, quâ à Græco uerbo malebat, Fornicesq; ac Cauernas idē in initio fuisse, pro uarietate linguarum appellatione non una. Venit etiâ in sermonem uerbi quod est Exancto. Videte obsecro, rem unde uir latinitatis amantissimus repetierit, quod si quæ eius est uerecundia, repeti à me forte non æquiore fert animo, auertat quæso à dicente faciem, aut alio paulisper inambulet. AM inquit uocula fuit apud prisca illos idem illud quod nunc est apud nos circum, inde Hamus, & si post differentia gratia prefixa ei fuit aspiratio, inde Annus, quod in circulum rediret, mutata post. M'. in semiuocalem literam concinnioris soni gratia. Eodem e' fonte Amnis, quod fluiorum cursus plerūq; sint flexuosi, & Ambio, & Ambulo, & Ambedo, Ambesusq;, inde etiam Anus obscæna pars corporis ab eius ambitu, & Anulus, & Anus uetula, quod propter annositatē senilis status corporis à capite proclinet in pedes, efficiturq; incurua, Ex anno uero ductum esse Anniculum, ut Bimum, ut Trimum, quasi biannuum, et triannū, quæ res indicat principio secundam anni literarum fuisse. M. ab anniculo anniculare, Cumq; tempestate ea hominum uita esset agressior, magnæq; daretur laudi fruges ipsas post annū asseruasse, unde perannare factum esset, formatum primo uerbum Ex anniculo, donec ex eo subductum fuit Exancto quod uerbum relatum esset ad labores, ad pericula, ad difficultates. Quid enim difficilius, quâ uina, triticum, poma in alium atq; alium annum illæsa perducere, ætatemq; ijs addere. quibus à natura uix aliqua esset data? Addam & hoc. Erat quæstio, qua ex origine deducta esset dictio hæc Imbecillitas. Animum aduertite quæso, qua eam uia deduxerit. Via inquit dicta principio est, quod ea ueherentur & homines, & res quæ domum deuehebantur, in initioq; fuisse ueham, sic etiam Vehillam, & Vehicam, quod illuc ueherentur, quæ colligebantur ex agris, ea post

mutata sunt in Villam, & Vicum, factum est etiam nomen Vehiculum, quo res ipsae uehuntur, Auia Vietus, Viator, Viaticum, à Villa Villicus, Villicatio, à Vico Vicinus Vicinitas, Vicinia, Vicatim, quodque senes aetate iam confecti, soli absque subsidio uehi pedibus suis nequerent, sumptus cum esset ab illis sustis uiae faciendae hoc est ambulandi gratia, Baculum ex eo dictum, quasi Viaculum, qui alio etiam nomine esset Scipio, à manus scilicet capione, à Baculoque factum esse nomen Imbecillum, cui innixi incederent qui infirmus essent pedibus, quodque non absque labore ac difficultate etiam baculo ueherentur, inde quoque manasse Vix, quae uox est difficultatis, ac laboris. Ab habitu igitur imbecilli hominis eiusque infirmitate deductum esse nomen imbecillitatis commutatione literarum. PV.

Et ex illis quae Poeticas sunt de numeris à Syncero dicta, & quae nunc à te Summonti referuntur Grammaticas de rebus, mirandum in modum incendor ardore audiendi aliquid de historia, quae nullos adhuc praecceptores habuerit, cum Grammatica, Rhetorica, Philosophia institutores quidem plurimos, eosque maximos ac praestantissimos uiros promeruerit. Ac tamen si scio, dictionem eam esse multiplicem, nec unius fortuitaeque confessionis, uelim tamen non oratum modo, uerum etiam exoratum Altium, uti Actio succedens in dicendi possessione, hac ipsa de re uel edisserat aliquid enucleatius, uel saltem, ut dici solet, de ea nobis innuat dum accuratius quippiam de historia uel traditum ab eo accipiamus, uel nutu ipso significatum. Quod tu Altii per Musas rogatus, perque munem hunc confessum, cuius honestandi fuisti semper studiosissimus, nobis audiendi tui cupientissimus praestare ne recusaris. **ALTILIVS.** Nec quid ipse mihi oneris Pudrice imponas satis consideras, & ego inconsideratior fuerim, si tanto subire uelim oneri, humeris tam imbecillis. Quis enim ego sum, aut rem ab eminentissimis uiris reformidatam potius quam intentatam quo aggrediar animo? aut eam aggressus, quo e' priscis uel consultore utar, uel auctore? Ne tamen aut uobis ipsis expetentibus, aut loco deesse huic uidear, innuens quidem ut tu ipse Pudrice exigas, potius quam praecipiens dicam de historia aliquid, quodque ipse quidem multa delectatione collegerim, magis quam quod auctore nitur aliquo, quem nullum, ut uideo, in hunc usque diem habuit historia. Cuius mihi principium à natura ductum uidetur, quando insitum est homini studium propagandi res suas ad postereros, natua quadam cum cupiditate efficiendi memoriam sui quammaxime diuturnam, qua e' re nomen id

ei Græce fuit inditum. Romani uero quod per annos singulos quæ gesta essent mandare literis consuessent, Annales initio uocauerunt, post accepto Græco nomine, & ab illis quoque historia dicta est, prisco et Latino nomine pene obliterato. Eam maiores nostri quandam quasi solutam Poeticam putauerunt, recteque ipsi quidem, pleraque enim habent inter se communia, ut rerum uetustarum ac remotarum repetitiones, ut locorum, populorum, nationum, gentium descriptiones, qui etiam illorum situs, mores, leges, consuetudines, ut uirtutum in sectionibus, uirtutum, ac benefactorum laudes, utraque enim demonstratio uersatur in genere, nec minus etiam in deliberatio, quod ipsum conciones indicant ac consilia, quibus tum Poetica tum historia maxime ornatur, gloriaturque; ex iis locupletiores sese bonis ab authoribus redditam. Ad hæc repentini casus, successusque ipsi uarij atque incerti, consilia item diuersa, quæque præter hominum ipsorum opinionem plurima contingunt in uita ac rebus gerendis. Nec uero si Poetica ipsa multa est in explicandis deorum tum consilijs, tum rebus quæ ab illis administrantur, non historia etiam Deorum iras explicat, refert prodigia, placatque; illos uotis, supplicationibus, ludis, consulitque; eorum oracula, utraque etiam gaudet amplificationibus, digressionibus item, ac uarietate, studetque; mouendis affectibus, sequiturque; decorum quaque in re, ac materia suum. Itaque neutrius magis quam alterius aut propositum est, aut studium, ut doceat, delectet, moueat, ut etiam proficit, rem apparet, eamque; ante oculos ponat, ac nunc extollat aliud, nunc aliud eleuet, Sed nec in deligendis tum rebus, tum uerbis, iisdemque; proprie, ac decenter disponendis, collocandisque; altera cedit alteri, historia tamen est castior, illa uero lasciuior, nec item in ornatu & cultu non eadem quoque; utriusque; sedulitas est & cura, tamen si historia cultu tantum contenta esse potest suo, eoque; qui sit matrona dignus, idoneusque; continentiae, à furoque; abstineat, ac purpurisso, quem quidem in altera illa, theatra per sepe probant, idque; ut in puella nequaquam aliquando reprehenditur, dum tamen ipsa intellegat, quid ingenuam inter, & uulgarem intersit. In uerbis item, ac sententijs altera castigatior, altera ut etiam in numeris, sic in uerbis nunc liberalior est, nunc etiam affectatior. Nam parum contenta prisca, atque; usitatis uocibus, exultat per sepe nouandis illis, aut peregre afferendis, proposito uero omnino pene, aut maxime profecto differunt, cum altera ueritati tantum explicandæ, quamuis et exornandæ quoque; intentæ esse debeat. Poetica uero satis non habeat, neque; decorum suum serauerit, nisi multa etiam aliunde comportauerit, nunc ex parte

aut uera, aut probabilia, nunc omnino ficta, neq; ueri ullo modo similia, quo admirabilia quæ à se dicuntur appareant. hoc tamen ipso mirifice conueniunt, quod utriusq; propositum est, quod susceperit dicendum, illustrare, et quoad possit sempiternum id efficere. Numeros quoq; utraq; suos habet, itemq; dicendi figuras, diuersa tamen ratione. Ordine quoq; enarrandarum rerum differunt inter se, cum historia rerum gestarum ordinem sequatur, ac seriem. At illa altera persæpe à medijs, nonnūquam etiam penè ab ultimis narrandi principium capiat, assumens etiam extrinsecus personas pro rei ipsius natura, ut deorum, nympharum, numinumq; aliorum, ut uatum, furētiumq;. Quid quod uocem quoq; dat et orationem rebus mutis, diuinitatem tribuit in somnijs, Deos etiā ipsos mortalibus instruit affectionibus, quæ quidem omnia apud Græcos Homerus, apud nostros Virgilius passim ostendunt, una uero re potissimum sibi ipsæ conaliatur, quod utraq; naturam sequitur, qua magistra, et duce ambæ quoq; uarietati student, cum ea ipsa natura cum primis uarietate lætetur, & decorum illud, quod ab eadem rei est cuiq; attributum, cum uenustate sequatur, ac dignitate etiam summa.

- Hæc habui quæ dicere in uniuersum de re hac liceat, & tanquam uobis inuens qui una hic adestis, significare. Reliquum est, quoniã historiam poeticam penè solutam esse quendam de maiorum auctoritate dixi, ut quoad uires meæ tulerint, & locus hic patitur, talem esse eam exemplis quoq; ipsis edoceam. Licet autem in Liuiio, Sallustioq; historiae Romanæ principibus diuersa splendescent claritate, quæ historia digna sunt lumina, dicendiq; in altero maiestas heroica penè quædam emineat, atq; uterq; fuerit poeticæ admodum studiosus. Cum ille poeticas non solum numeris scripta sua, uerum etiam integris quandoq; exornet uersibus, hic Empedoclea in Latinum, ut Aratea Cicero conuerterit, neq; poeticas abhorreat à figuris. Tamen Liuius in plurimis oratori similior est. Sallustius uero historicis tantum legibus ubiq; uidetur addictus. Vterq; tamen opus suum poeticas auspiciatus à numeris, ille à semiuersu dactylico, qui est, Facturus ne operæ pretium. hic uero alter ab integro hexametro, Iugurtina in historia, quem tamen ita referat Spondeis, præterquam quarto in loco, ut uix agnoscat esse hexameter, grauitatem tamen illam spondaicam retinuit inquit, Bellum scripturus sum, quod populus Romanus quæ uerba heroicum senarium, grauem quidem numeris, uerbisq; maxime accommodatis constituunt. Huius igitur exemplis, si utar familiaris, uestrū quidem mirari debuerit nemo.

ACTIVS

Igitur cum in unaquaq; ad dicendum suscepta materia primum sit Poetae officium, proponere qua sit de re explicaturus, quod quidem docuit Virgilius, cum dicere est orsus,

» *Arma uirumq; cano.* -

» Idē a Sallustio seruatum intellego, cum et ipse, quod paulo est ante dictum, coepit, Bellum scripturus sum, quod populus Romanus cum Iugurta Rege Numidarum gessit. Atq; ut ille causam suscepta a se materiae statim asserit, difficillimos scilicet Aeneae errores, bellumq; summus uiribus, maximis etiam periculis ab illo administratum, post quos euentus, multiplicesq; successus, urbs Roma esset condita, hoc enim uersus illi praefecerunt,

» *-Multum ille & terris iactatus & alto.*

» Sic & hic ipse Sallustius suscepti causam reddit operis inquitens.

» Primum quia magnum & atrox, uariaq; uictoria fuit, deinde quia tum primum potentiae nobilitatis obuiam itum est, quae contentio diuina & humana cuncta permisit, eoq; uecordiae proassit, ut studiis ciuilibus bellum atq; uastitas Italiae finem fecerit. Quid Linius ab exordio quamprimum secundi belli Punico, non ne heroico quasi quodam cum superalio ait? In parte operis mei licet mihi praefari quod in principio summae totius professi pleriq; sunt rerum scriptores, bellum maxime omnium memorabile, quae unquam gesta sunt me scripturum, quod Carthaginenses Annibale duce cum populo Romano gesserunt, nae neq; ualidiores opibus ulla inter se ciuitates gentesq; contulerunt arma, neq; ijs ipsis tantum unquam uirium, ac roboris fuit, et haud ignotas belli artes inter se expertas primo Punico conserebant bello, & adeo uaria belli fortuna, ancepsq; Mars fuit, ut propius periculo fuerint qui uicerunt. Altiores quoq; repetitiones, praesentiq; ab negotio longius remotarum rerum susceptae enarrationes, & poeticae, & historicae facultatis inter se necessitudinem quasi quandam arguunt. Declarant hoc & Virgilius, & Sallustius, alter cum exorditur.

» *-Rex arua Latinus, & urbes*

» *Iam senior longa placidas in pace regebat,*

» *Hunc fauno & nymphea genitum Laurente Mariet.*

» *Accipimus.* - Alter cum Iugurtino in bello, post redditas suscepti a se operis causas, repetendo incipit. Bello Punico secundo, quod dux Carthaginensium Annibal post magnitudinem Romani nominis Italiae opes maxime attriuerat. Masinisa Rex Numidarum in amicitia receptus a Publio Scipione. Et in Catilinario, Urbem Romam sicuti ego accepi condidere, atq; habuere initio Troiani, qui Aeneae duce profuga

- » duce profugi sedibus incertis vagabatur. Ad hæc quid cognatus quã
 quod uterq; & Poeta, & Historicus affert in medium causas, edis-
 feritq; rationes ante quã enarrare quam scribendam suscepit rem-
 incipiat. In ipso Virgilius initio explicat errorum ac laborum Aene-
 neæ causas, ac Iunonis irarum.
- » Vrbs antiqua fuit, Tyrii tenuere coloni
 Carthago. - vsq; ad eum uersum,
 Tantæ molis erat Romanam conderè gentem.
- » Et Liuius. Odys prope maioribus certatum est quã uiribus, Romanis
 » indignantibus, quod uictoribus uicti ultro inferrent arma, Poenis
 » quod superbe, aureq; crederent imperitatum uictis esse, quæq; alia
 » de Annibalis indignatione referuntur, ob Siciliam, Sardiniamq;
 » amissas. Idem quoq; indicant descriptiones locorum, gentium, moru,
 » legum. quod & ipsum Sallustius docuit, cum dixit,
- » Res postulare uidetur, Africæ situm pauca exponere, & eas gentes,
 » quibus cum nobis bellum aut amicitia fuit attingere. Et Virgilius,
 » Est locus Hesperiam Graij cognomine dicunt
 » Terra antiqua, potens armis, atq; ubere glebæ.
- » Quid autem solutæ poeticæ tam simile, quam Liuianum illud? Eaq;
 » uti rata scirent fore, agnum leua manu dextra silicem retinens, si
 » falleret Iouem cæterosq; precatu Deos, ita se mactarent, quemad-
 » modum ipse agnum mactasset, & secundum precationem caput pe-
 » cidis saxo elisit. Quid tempestatis illa nimbiq; explicatio? Deinde cū
 » iam spiritum includeret, nec reciprocate animam sineret, auersi a
 » uento parumper confedere. Tum uero ingenti sono cælum strepere,
 » & inter horrendos fragores micare ignes, capti auribus, oculis, metu
 » omnes torpere. Nam quid per Musas o' uiri optimi ex omni est parte
 » magis illo poeticum? Ex propinquo uisa montium altitudo, niuesq;
 » cælo prope immissæ, tecta informia posita in rupibus, pecora, iumētaq;
 » torrida frigore, homines intonsi, inculti, animalia inai aliaq; oia ri gē
 » tia gelu, cætera uisu quam dictu foediora, utq; poeticū omnino possis
 » dicere, heroicis etiã numeris res ipsa clauditur, Ingentiq; fugam stra-
 » gēq; dedissent. Fuit eni oino poeticus Liuius in toto trã situ in Italiã
 » Annibalis describendo, & cum ipse tum uiros equosq; transeutes Rho-
 » danum describit, ingenti sono fluminis, clamore uario nautarum,
 » ac militum, & qui nitebantur prorumpere impetum fluminis, et qui
 » ex altera parte ripæ transeuntes suos hortabantur, Tum etiam ele-
 » phantes, qbus primus erat pauor, cū soluta ab cæteris rate in altum
 » raperentur, ibi urgentes iter se, cedentibus extremis ab aqua, trepida

ACTIVS

tionem aliquantum edebant, donec quietem ipse timor circumspicien-
 » tibus aquam fecisset. Animaduertite adhuc quæso, quibus Annibal
 » milites affatur uerbis. Mirari se qui nam pectora semper impauida
 » repens terror inuasert, nullas profecto terras cælum contingere, colli-
 » alpes, & gnere atq; alere animantes, eos ipsos quos cernant, non pen-
 » nis sublime elatos, alpes transgressos, ne maiores quidem eorum in-
 » digenas, sed aduenas Italiæ cultores ingentibus sæpe a gmnibus cū
 » liberis, ac coniugibus migrantium modo, tuto transmississe. Romam
 » orbis terrarum caput petentibus, quicquam adeo asperum atq; arduū
 » uideri, quod inceptum moretur? Quid cum ait? Equi maxime infe-
 » stum a gmen facebant, qui & clamoribus dissonis, quos nemora re-
 » percussæq; ualles augebant, territi trepidabant, & isti forte aut
 » uulnerati adeo consternati sunt, ut stragem ingentem simul hominū,
 » ac sarcinarum omnis generis facerent. Quid etiam? cum cæden-
 » dum esset saxum illud, arboribus circa immanibus deiectis detrun-
 » catisq; struem ingentem lignorum faciunt, eamq; cum & uis uenti
 » apta faciundo igni coorta esset, succedunt, ardentiaq; saxa infuso
 » aceto putrefaciunt, Ita torridam incendio rupem ferro pandunt, mol-
 » liuntq; anfractibus mollibus cliuos. His haudquaquam grandio-
 » ra plenioraq; apud Virgilium leguntur, ubi Aeneam ab Antan-
 » dro in Italiam deuehit, per tempestates, scopulos, Harpyiarumq;
 » portenta, ac Cyclopum, ne cum ipse quidem ait,
 » Vastumq; caua trabe currimus æquor.
 » Postquam altum tenuere rates, nec iam amplius ullæ
 » Apparent terræ, cælum undiq; & undiq; pontus. Aut cum,
 » Tristius haud illis monstrum, nec sæuior ulla
 » Pestis & ira Deūm Stygijs sese extulit undis.
 » Virginei uolucrum uultus, fœdissima uentris
 » Proluuies, uncæq; manus, & pallida semper
 » Ora fame. —
 » Ne'ue, cum intonat,
 » Hæc loca ui quondam & uasta conuulsa ruina
 » Tantum æui longinqua ualet mutare uetustas,
 » Dissiluisse ferunt, cum protinus utraq; tellus
 » Vna foret, uenit medio ui pontus, & undis
 » Hesperium Siculo latus abscedit, aruaq; & urbes
 » Litore diductas angusto interluit æstu. Aut cum,
 » Horrificas iusta tonat Aetna ruinis,
 » Interdumq; atram prorumpit ad æthera nubem

» Turbine fumantem piceo, & candente fauilla,
 » Attolitq; globos flammarum, & sydera lambit.
 » Interdum scopulos, auulsaq; uiscera montis
 » Erigit eructans, liquefactaq; saxa sub auras
 » Cum gemitu glomerat, fundoq; exaestuato imo. Quid qđ hic idē Li-
 uius quasi gēnis qbusdā, nūc uerbis oīno Poeticis, nūc figuris ac mi-
 meris isignit orationē, atq; illustrat historiā? ut cū ait, Anceps Mars.
 Et, Agitare animo bellum. Et, Tela micare. Et, Dempto hoc fulgure
 nonnis Romani. Et, Circunferebant ora oculosq;. Et Pandi agmen
 coepit. Et, non manes, non stirpem eius conuiescere uiri. Et, Hunc in-
 uenem tanquam furiam facesq; huius belli. Et, Inde equitum certam-
 men erat. Et, Hęc ubi dicta dedit. Et, Cum Poenis bellum pro nobis
 suscipiatis. Ex his itaq; per paucis, quāquam uideri hęc ipsa multa quī-
 dem testimonio atq; authoritate possunt sua, satis tamen ut arbitror
 factum est ei parti, quam probandam suscepi, haud male sensisse eos
 scilicet, qui historiā censeant poeticā quasi quandam esse solutam.
 Quo' arca quod cum uoluntate & gratia Puderice fiat tua, horūq;
 omnium, qui dicente me uel mussantem potius audire tam attente,
 & ut uideo, tantum pręferunt audiendi studium, ad ea iam tran-
 seamus, quę a me potius obseruata quidem sunt, quām quod ea prę-
 cepta quasi quędam, insitutiq; scribendę historię existimari uelim
 aut ex me ipso profecta, & tradita. P V. Et me hoc Altili uolens
 te feceris, & his ipsis qui tam intente, atq; auenter audiunt, pręcipue
 cupientibus. Ceterum Marcus Cicero locuples nobis author esse po-
 test, Poeta alia quadam lingua locutos, Itaq; uidendū ē atq; ē re-
 linquitur, si Poetę alia quām quę Oratoris propria est locuti sunt
 lingua, quoniam modo historia poeticę erit quasi cuiusdam solutę si-
 milis? Locus igitur expurgandus hic tibi prius est, scrupusq; Altili
 excutiendus, nisi forte post habito Cicerone, Liuius tibi unus satis fu-
 turus est ad hęc & credenda, comprobanda. A L. Et Liuij te-
 stimonio contenti esse unius possumus, & Cicero minime est abijcien-
 dus, uir ad omne genus eloquentię genitus nature ipsius munere, atq;
 ipsius Liuij magister. & doctor. Ac tute quidem ipse meminisse potes
 Ciceronē exigere maius qđdā in historia, qđ quod in Annalibus Pōtifi-
 cū, aut in Fabij, Antiatij, Cęlij, ac Sisenne scriptis appareret. Nam
 de Sallustio omnino nihil, siue quod post Ciceronis obitum historias is
 scripserit, siue propter similitates, quodq; ille ipse uiueret, silentio eum
 pręterijt. Ipsum igitur illud maius qđ a Cicerone desyderatur, prę-
 stiterē postea eorum studia, qđ Poeticę ornamenta, et cultum sibi ante

ACTIVS

oculos posuerunt scriptitandæ historiæ, nõ uerba qdẽ confragosa illa, et pquã glutinata inter se, theatris apta, nõ Senatui, ut Fericlaues postes, ut Hastas belliferratas, ut Spumiuomos fluctus, ut Fluëtifona li tora, ut talia hæc gignendæ p multa admirationi inuẽta. Sed magnitudinem Poetarum, sed uarietatem, descriptionesq; locorum, ac gentium, sed euagationes, amplificationes, digressiones, ornatum, decorumq; illud præcipue, cui Poetæ in primis uidentur in seruire. An quæso iranandus erat Annibali Rhodanus sine strepitu, clamore, tumultu nauarum, ac militum, sine pauore, et consternatione elephantum, sine casu deniq; unius atq; alterius in amnem è rate beluæ? Videlicet irayaendæ erant Alpes sine tempestate, sine nimbis, frigoribusq; non frangendum erat incendio prius, insperso post aceto putrefaciendum saxum illud immane, tantis copijs, tamq; excellenti duci obuium? non adeundum promontorium illud immane, cœlo proximum, omnis è quo despiceretur Italia, in cuius uertice constitutus Annibal suos cohortaretur, Romamq; orbis caput illis ostentans diripiendam magnificæ etiam oratione obijceret, offerretq;? Hoc sibi uult igitur solutæ poeticæ similis historia, hoc desiderabatur à Cicerone, hæc caruerunt laude et dignitate Cælius, Antias, Sifenna. Ac mihi quidem uidetur Herodotus Poetarum in scribendo instar habuisse, dum contemptis qui ante se scripserant historicis, magnitudinem affectus est illam & uarietatem, & ornatum, et cultum à Cicerone desideratum. Et qui dicit Poeticam picturæ esse similem, nõ ideo dicit, aut illud sentit, quod Poeta usus sit coloribus, quibus pictores utantur, adumbrandis, atq; informandis rerum imaginibus? Quin de uarietate loquitur, de collocatione, de dignitate, uenustate, informatione, habitu, quibus in effingendis rebus Poetæ pictorum more, atq; ad illorum exemplum uti debeant. Nec uerba quoq; non sibi à Poeta quandoq; mutuabitur diligens rerum scriptor, pudenter tamen, ac tenerrimo cum delectu, ut cum dixit Sallustius, Tuba hosticum cecinit. Et, Tela utrinq; uolare. Et, Strepitus armorum ad cœlum ferri. Et, Fors omnia regere. Non'ne descriptio illa Africae mera est & soluta Poeticæ? Mare sæuissimum, importuosissimum, ager frugum fertilis, bonus pecori, arboribus infœcundus, cœlo, teraq; penuria aquarum, genus hominum salubri corpore, uelox, patiens laborum, plerosq; senectus dissoluit, nisi qui ferro, aut bestijs interiere. An ne tibi Virgilianum illud uideatur aliud, nisi quod solutum non est?

» Durum à stirpe genus, natos ad flumina primum
» Deferrimus, sæuq; gelu duramus, & undis.

Venatu

- » Venatu inuigilant pueri, syluasq; fatigant.
 » Flectere ludus equos, & spicula tendere cornu.
 » At patiens operum, paruoq; assueta iuuentus
 » Aut rastris terram domat, aut quatit oppida bello.
 » Omne æuum ferro teritur, uersaq; iuuenctum
 » Terga fatigamus hasta, nec tarda senectus
 » Debilitat uires animi, frangitq; uigorem.
 » Canitem galea premimus, semperq; recentis
 » Conuectare iuuat prædas, & uiuere raptis.
 » Quid cum paulo post idem ait, Africam in initio habuere Getuli &
 » Libyes asperi incultiq;, quibus abus erat caro ferina, atq; humi pa-
 » bulū uti pecoribus. hi neq; moribus, neq; legibus, aut imperio cuius-
 » quam regebantur, uagi, palantes, qua nox coegerat, sedes habebant.
 » Quid magis Poëticum dicas, nisi quod Poëticis absq; numeris? A ge-
 » quæso & aliud, Erat inter ingentes solitudines oppidum magnum
 » atq; ualens, nomine Capsa, cuius conditor Hercules Libys memora-
 » batur, eius ciues apud Iugurtam immunes, leni imperio, & ob ea fi-
 » delissimi habebantur, muniti aduersum hostes non mœnibus modo
 » & armis atq; uiris, uerum etiam multo magis locorum asperitate,
 » nam præter oppido propinqua, alia omnia uasta, inculta, egentia a-
 » quæ, infesta serpentibus, quorum uis sicuti omnium ferarum, inopia
 » cibi acrior. Ad hæc natura serpentium ipsa satis perniciofa, siti magis
 » quam alia re accenditur. Descendit Crispus Romanæ, ut putant,
 » pater historiæ, descendit inquam ad serpentes, atq; illorum naturam
 » attingit, quæ siti, æstuq; maxime incendatur. Ne hoc mea quidem sen-
 » tentia minus poëtica, perite, ornate, quàm a Virgilio illustre illud de
 » Asilo,
 » Est Lucos Silari arcum, illicibusq; uirentem
 » Plurimus Alburnum uolitans, cui nomen Asilo
 » Romanum est, æstrum Graij uertere uocantes,
 » Asper, acerba sonans, quo tota exterrita siluis
 » Diffugiunt armenta. -
 » Libentissime quoq; ac peringenue Sallustius uerba, figurasq;, nume-
 » ros item a Poëtis mutuatus est, ab illis presertim, qui Annales scri-
 » psere, ut cum ait, Signum tuba dat. Et, Ignoto atq; horribili sonitu
 » repente exciti. Et, Iamq; dies consumptus erat. Item, Et sanè Ma-
 » rius illoq;, alijsq; temporibus. qui si, diebus, dixisset, senarium inte-
 » grum heroum apte, canoreq; sudisset. Illa uero quanto pere heroica,
 » Spectaculum horribile in campis patentibus, se qui, fugere, occidi,

20 capi, postremo omnia, qua uisus erat, constrata telis, armis, cadaue-
 21 ribus, & ea inter humus infecta sanguine. Nesciam tamen quonam
 modo minus hæc extant in Sallustio, nec tam apparent, atq; exposita
 sunt, quam in Livio, ut alter quodammodo præferre uelit artem,
 Poeticæq; imitationem, alter celare eam, ut tanquam in nubecula de-
 liteat. Et uero Oratoria ipsa quamuis sit a Poetis numerositatem
 illam generosam, ac dignitatis plenam, ut a primis eloquentiæ culto-
 ribus mutuata, antiquissimisque dicendi magistris, cum primis tamen
 rerum gestarum scriptores ea seque, resque suas fecere magnificas, ut
 interdum generositas illa eorum sermonis uideatur solis pene e nu-
 22 meris constare, in iisque tantum consistere, ut cum ait Livius. Nā neque
 23 ualidiores opibus ullæ inter se ciuitates gentesque contulerunt arma,
 24 neque iis ipsis tantum unquam uirium, ac roboris fuit, & haud igno-
 25 tas belli artes inter se, sed expertas primo Punico conferebant bello.
 Quid his numeris plenius, dignius, addo & generosius? non minus
 26 tamen Latine, & haud minore cum ornatu dicentur & copia, si quis
 27 dixerit, Nam neque ualidiores opibus ullæ inter se ciuitates, gentesque
 28 arma contulerunt, neque in iis ipsis tantum unquam uirium fuit, ac ro-
 29 boris, neque ignotas belli artes inter se, sed expertas primo bello Pu-
 30 nico conferebant. Verū subtrahis iis spondeis, & numeris commu-
 tatis, omnis illa generositas nescio quomodo interit, deceditque oratiōis
 superalium. Atque his quidem numeris excellit in historia Livius,
 & tanquam inter alios exultat. Ne te igitur animi dubium Cicero,
 aut minus tibi te in hoc constantem faciat, quod Poetas alia lingua
 usos dicat, scrupulum excute omne, atque ex animo eijce, deque
 forensibus illum actionibus, haud de historijs locutum tibi persua-
 deas uelim. Nam & a Roscio illo motum, gestumque discendum ora-
 tori ad imitandum in agendo ubi causa ipsa exigit, non uideatur esse
 se Ciceroni alienum, nec inficiabimur tamen grecos Poetas, Orato-
 rijs a uerbis, ac dicendi figuris, quam nostros multo abesse longius,
 uiderique alia quasi quadam lingua locutos. P.V. Et perpurgatus
 est hic a te Altili locus, sentesque excisæ sunt omnes, & euagari iam
 tuto potes certis, minimeque labentibus uestigijs neque uerendæ offensum
 culæ, cum libera a scrupulis ipsis sit uia. COM. At ego passurus
 minime sum Altili euagari te ulterius, exultareque extra præscriptos
 fines, cumque sis ipse Grammaticorum Grammaticissimus, tui te obli-
 tum non præferam, dum quæ princeps est disciplinarum omnium,
 ut historie satisfacias, e iure, autoritate, finibusque pene eijcis. Gram-
 maticam suis. Habenda est igitur & tibi & nobis omnibus qui hic as-

sumus illius ratio, conseruandusq; ei debitus in differendo locus, Antoniana lege hoc ipsum sanciente. Etenim idem ipse Cicero Axillā ait factum esse Ahalam, fugā litere uastioris. Quid (malum) si uastior. X. est litera, si elementum minime simplex, in multis ea cur abutimur? Cur qui Græce est Ὀδυσσεύς, fuitq; apud prisca Latinos Vlyseus duplicata. S. litera, factus est nunc a quibusdam Vlyxes? Cur a sessu hoc est sessione si fiat Sexus, quod sedendo, ut quidam uolunt, oculatur pars ea corporis nostri quæ est obscœnior, literas non retinuit suas? neq; enim. X. refert. S. duplicatum, sed tum. C. S. tum etiam G. S. Scimus omnes per antiquam fuisse dictionem Pessum, a qua dicti pessuli, quasi pedessum a calcandis pedibus, unde pessundā re, datumq; uerbum ipsum opprobrio atq; ignauitæ, deq; conformatum nomen Pessimus, cur sonum eius euasiant. X. litera accepta? A magno deduxere primi illi magnior, & magnissimus, quæ uoces postea contractis dictionibus, ac subductis literis fuere maior & massimus, cur passæ sunt aures doctissimorum hominum audire tam diu X. literæ uastitatem? nam si a massā deductum sit nomen maximus, idem erit abusus, cum massā dicta sit a magno, eaq; fuerit in initio Magnissā, uel græco modo Μαζα? Cur Elixare? nam a liquo liquas principio fuit liquasso, ut a leuo leuas leuasso, post subtractis literis Lisso, & Elisso, cur inquam & in his uasta assumpta est, atq; asperius sonans litera? Cur in his quoq; Palus, uelum, paulum, talus, mala. L. mansuetioris literæ loco, accepta uastiore, abusu ex illo, Paxillum, Vexillum, Pauxillum, Taxillū, ac Maxillā dicimus? Quando concentus ipsius suauitate capiantur aures, mulceaturq; audiendi sensus etiā concidendis quibusdam, atq; decurtandis uocibus. fuit primum a sistendo, sistlocus, post stlocus, factus est postremo Locus, repudiato confragoso sonitu. Eadem deductione & uia a sistendo sistilitis, quod sistendum esset in iudicio ad prætorem, inde fuit stlitis, post litis, ultimo Lis, perconcinne quidem, & commode. An non initio, humani oris pars inferior, qd loquentibus, atq; edentibus, aut etiam hiantibus nobis moueretur, dicta est mouimentum, quæ postmodum fuit Mentum? Quid autem mirum in sono & literis factam esse ruina? quando in significationibus quoque ipsis haud secus contigerit, neque recentioribus tantum seculis, uerum etiam & prisca. Etenim dictionibus his amabilis, nabilis, flexibilis, uulnerabilis, reparabilis, flebilis, reuocabilis, aptitudo quasi quædam inest ad patiendum, uel innata potius uis quædam apud Latinos homines, non dubitauit tamen Virgilius populo ut morem gereret etiam

aberranti, dicere Penetrabile frigus, quod vim habeat penetrandi. Non alij Poëtae, Telum exitiabile, quod exitum afferat, non scriptores alij, quibus minus concessum est decedere e' uia. Itaq; passim audias, risibilem hominem, hinnibiles equos, sensibile animal, deflexa ad agendum a' patiendo significantia, quamuis postremum hoc Lucretiana auctoritate non careat. At contra miramur in Virgilio, Incana menta, & Incuruum aratrum, quod in his. In suam augeat significationem, ac si non & Cicero dixerit Infractum, ut qui uehementer esset fractus. Quae quidem uox, ut nomina omittam, compa'gendis, atq; ineundis uerbis augere solet no' immnuere, affirmare non inficiari. Idq; licet uidere enumeratis uocabus, quacumq; a' litera incipientibus, In habito, inambulo, imbibo, imbuo, incido, incutio, indo, induco, inhæreo, inest, in fluo, infero, ingero, in gluuies. est enim In gluuies a' uerbo i' glubo, inhio, in i'cio, illido, illudo, immuto, immuto, innatus, innato, inolefco, inhorreo, impello, impingo, in qui no, in quiro, irruo, irretio, in sillo, in struo, in te'go, itorqueo, in uro, in uenio, in uado. Quid tu Summonti de fesso mihi enumerandis his no' affers suppetias? non & ipse grammaticæ locum tueris? SVM. Equidem ego illud ubiq; & sensi olim, & hodie quoque sentio, literatores nostros aberrasse non parum ab antiqua enuntiatione et sermone, concedendum tamen in plurimis esse populo? u sumq; in multis sequendum, potius quam rationem aut artem, quippe quae nata sit ab obseruatione. Atq; de uasta ut litera dicam quod sentio, ea elementum minime simplex est, uerū conglutinatio quaedam, atq; ad immnuendum in scribendo labore inuenta, nam initio cum fuisset in primo casu calas, lanas, aras, ut plebes, ut scrobes, ut trabes, quae nunc sunt Plebs, Scrobs, Trabs, post subtracta litera. I'. mansere calas, lanas, aras, inde in ueta noua est figura, quae una duaru' subiret, & uicem literaru', & locum, scribiq; coeptum, Calx, Lanx, Arx, Et quoniam in hunc sermonem incidimus, repetam hac in parte pauca quaedam, & si fortasse remotiora, neq; in iucunda tamen, neq; aliena ab umbratili hac, aestuaq; confessione nostra. Sermo coepit primum noster ab incultis, et rusticanis, immo a grestibus ab hominibus, utq; eorum erant res inopes, angustae, egenae, sic quoq; sermo ipse inops, minimeq; affluens, uerborumq; perpaucorum, ac sine ullo profusus eorum excolendorum studio, & cura. Crescentibus post artibus, atq; hominum rebus, actionibusq; quod sermo esset ipse & componendus, & maturandus, fractae sunt praecisiones tum syllabarum, tum literarum non ab ipsis modo uocum principijs, uerum etiam desinentibus a'

syllabis. Principio enim constitutiones, formæq; appellationum haud quaquam fuere, quales nunc sunt, finalibus præsertim literis. Nam quæ sunt hodie, Fex, Grex, Dux, Rex, Emax, Vendax, Fallax, Minax, fuere primis illis seculis in casu nominante fecis, gregis, ducis, regis, emacis, uendacis, fallacis, minacis, amputatis, contractisq; post literis, decurtatæ terminationes sunt, utar autem Ciceroniano uerbo.

Qua e' re id etiam secutum, ut figura hæc, quod dixi, duplex quidē ea sit inuenta minuendi laboris gratia, scriptumq; fex, grex, dux, rex, emax, uendax, fallax, minax, quæ uoces prius habuerant. *cs. aut. gs.* Ex cultioribus enim seculis contraxere Adeps, quod nomen ante adepis fuerat, & Abs, cuius poste a locum subijt. Ab. et Ex. cuius loco & uice. E. utimur. & Ast, pro quo quibusdam magis placuit. At. quod sonus ille esset uastior. Quid? quod Donicum fuit, quod nunc est Donec, Sedum, quod est Sed, Sicæ, quod est sic, Etiam pro quo, Et, Sat quoq; quod fuerat Satis, Lac, quod lacte, Tribunal, quod tribunale, Animal, quod animale, Sal, quod salis, Nil, quod nilum, Far, quod farre. Quid quod forsit pro forsitan, quo non Horatius modo popularibus in sermonibus, sed Propertius in amatorijs e' usus, cum dixit.

16 Iste quod est ego sæpe fui, sed forsit in hora,

17 Hoc ipso eiecto carior alter erit.

Nec uero primarum tantum atq; ultimarum siue literarum, siue sylabarum factæ sunt amputationes, dum aut breuitati consulitur, aut suauitati, uerum a' medijs quoq;. Quid nam quæso nunc est Taberna nisi quod olim tabulerna? facta literarum subductione. Quid Venter nisi uehenter? quod se implendo euehat, uel quod uehat in cibum absumpta, unde uentrem exonerare dicuntur, qui excrementa eijciunt, quid Vultus, nisi uoluntus? quod animi uoluntatem indicet, quid Lauatus nisi lauatus? a' sorde scilicet liber, atq; extersus, quid Coxæ nisi coissæ a' coeundo, uel in ipsa libidine uel quod hinc, illincq; coeant ad obscænas partes, uehendo corpori? Tam uero Fortuna a' ferendo dicta & mutatis & subtractis literis, quasi ferentuna, tera Pulla, quasi puluilla idest resolubilis & in puluerem uersa, qualis est tera Campana, ut ait Columella, quæ nequaquam nigra est, ut quidam perperam arbitrantur, sed resolubilis, et putrida, quæq; sæpius arata in puluerem abit. Est & Columna a' columine, quæ fuit columina, & a' pascendo Pabulum, quod fuit pasculum, & Panis pascinis, & Pasta panista, & Vinum a' uite uinum, et Vine a' uitinea, et a' ferendo Ferculum fericulū quod in pom

pis ferantur fercula. Poculum item potaculum, Flumen fluimen, Teg-
 men tegmen. Semen serimen, Discrimen, discernimen, nam prosa quid
 est aliud quam promissa oratio? An quæso Meditari est aliud quam
 in medio itinere aliquid itando aut agere, aut cogitare, quæ est occupati
 animi, aliudque quam iter agitantis? Quid est etiam aliud Fœnum,
 nisi fouenum, quo scilicet foueantur animalia hieme, quid Fœtus nisi
 fouetus, quod à matribus foueantur, retinentque; propterea diphthongū
 œ, nam in primo uerbo cum insit litera. O. subtrahitur. V. litera, re-
 linquitur. œ. An non Postes sunt à positu quasi posites, ac Testis te-
 cum sto, aut pro te sisto, nam et testes sistebant olim apud prætorem.
 Tela non ne texula, ut tegula, ut regula, Cliens non ne coliens, quod
 patronum utique coleret suum, e' Romuli constitutione. Castra sunt
 qui putent à seruanda castitate dicta, ambitiose sane, quippe quæ sint
 à claudendo, claudebantur enim uallo et fossa. Sic et Casteria lo-
 cus in triremi, sic etiam uallis illa Caudina, quod sit undique clausa
 montibus, hodieque ex eo uocatur Caudium, Sic quoque et Castellum,
 quod fossa claudatur et muris. Erant etiam in aquarum ductibus
 Castella, quæ in ijs aquæ concluderentur, unde post largius efflueret.
 Atque ut à dio Dies, sic à gladio gladies, pro qua est Clades, fuitque
 stratages, pro qua est Strages, et stratagulum, pro quo Stragulum,
 et stratamen, pro quo Stramen, quin etiam sarriculum, pro quo Sar-
 culum, et nouiper, pro quo Nuper, et sequeculum, pro quo Seculū,
 hoc est annorum multorum series, ac sequela, qua in uoce quæ diphthongū
 æ. scribunt, male omnino sentiunt, neque enim prima eius producitur quod
 diphthongū habeant, sed quæ ueteres Poetæ geminauerunt in ea uo-
 ce litera. C. quemadmodum in religione et reliquijs. L. et in pro-
 pagne. P. cum harum producunt primas syllabas, utque Lucretius
 reficit, et reducat. An quia quod imminutum fuit e' literis, cum se-
 culum in initio fuerit ut dixi sequeculum, adiectum sit poste a tempo-
 ri hoc est quantitati? quod in multis alijs est seruatum. Sed dies me de-
 ficiat ijs enumerandis. Sermonem autem quo utimur ab agrestibus,
 ac rudibus coepisse hominibus, illud declarat potissimum, quod ple-
 raque e' primis illis impositionibus sunt rustici incomptisque à rebus
 sumptæ. Iam primum Palam, Sæpe, e' uestigio, rusticorum quidem
 sunt inuenta hominum, nam quod sæpes spissa essent et densa, dixe-
 runt sæpe pro frequenter, indeque et sæpissus spissus. e' uestigio pro
 statim, quasi non minus cito quam e' uestigio pes dimoueatur. Palam
 aperte, quod sit aperta quidem, ac protenta pala, nihilque cauum ha-
 beat, aut complicatum, in quo latere quid collocatum possit. Nam pe-

nes, id est in manu, atq; in potestate, fuit olim, quod quidem ipse iura uerim, penest, accomodatum rudibus ab hominibus, ex asinorum & iumentorum caudis, aut manu prehēsis, unde fuit Manu capio, aut capi stro colligatis inuicem. Mos est enim alterum iumentum alterius caudae illigare, ne digrendi illis sit potestas, post uero detracta litera. T. mansit penes. Et cernere unde Decernere, & Certare, quae senatoria sunt, atq; imperatoria uerba, indeq; & Decreta, & Certamina, manauit initio a cernendis leguminibus. Et Serere, & Pangere ruris sunt, arborumq; & seminum, e' rure tamen in urbem, atq; a rusticis ad urbanos uenere, & Series rerum, & Sermo, & sermocinatio, & Differo & Disertus, & Pangere uersum, & Pagna, & pagella.

Quin etiam literarum Exaratio, quodq; pastores cogere pecudes gregatim compascere nō sparsim, inde Cōpescere est continere, quodq; uehendis ex agro in oppida & uicos rebus instanter darent opera, factum est uehestigo, quod erat tunc eandem uiam insistere, eaq; saepius itare. Nam & uia initio fuit ueha, factum item est uehestigium, quae nunc ademptis syllabis sunt Vestigo & Vestigium, eaq; ab iumentis, atq; a curribus in scholas profecta, a Philosophis etiam recepta sunt, atq; illis quidem seculis satis habebatur, quali res cumq; appellatione notare, nulla cum esset quantitatis, ac temporum, aut suauitatis cura, formandis uocabulis. Quam post & curam, & cogitationē primi Poeta suscipere, dum urbanitatis suscipiunt patrociniū, donec Senatus, ac fori maiores agitationes, atq; actiones peperere eam, quae post dicta est eloquentia. Qua quidem in explicatione eisi latissimus mihi sese offert campus, tamen quod & petenti subsidium Compatri uideri potest satis pro uirili factum esse, cum etiam breuis haec refrigeratio fuerit Altilio nostro non ingrata, & quod Puderici superalium non est contemnendum, quem uideo Grammaticis non satis aequum, loquendi possessionem, tuumq; ad continuandum de historia locum Altili, & uolens, & libens tibi restituo.

A. L. Et refrigeratio ipsa fuit mihi pergrata, & te interim uetustissimas repetentem res iucundissime audiui. Nam & ex ijs, quae explicasti principijs nata est historia, quae rudis in initio ipsa fuit, sine cultu, sine copia, nulla adhibita artis industria, perexigua etiam naturae. Quippe cum ea cura pontificibus tantum esset demandata, ijsq; annis singulis quae gesta essent, notabant, populoq; exponebat cognoscenda. Cui post & Piso, et Fabius, et Cato non ita multum addidere ornamenti, ut generis scribendi eorum magna fuerit a posterioribus ratio habita. Ne nullo qdē, q̄ horū maior habetur a Cicerone Cely,

nec Sisenna eius implet aures, quanquam uocaliorē is historiā fecit, cui ut Ciceroni ipsi uideatur, maiorem quendam Cælius sonum uocis addi disse. Ad hæc Sisenna parum libero ore locutus Sallustio uideatur. Cum sit historiæ e Ciceronis sententia prima illa lex, nequid falsi dicere audeat, deinde nequit ueri non audeat, nequa suspitio gratiæ sit in scribendo, nequa similtas. Atque hi quidem progressus Romanæ sciere historiæ ad Ciceronis usque tempora. Nam de Græcæ illi uiderint qui Græcæ præcipiunt, De qua tamen et Cicero ea attigit, quæ satis esse Latinis nobis uideri possint. Itaque his sic dictis me uobis reddo, siue admonens, siue innuens, pauca quædam, ut dixi, utque sum pollicatus, potius quam ut qui uideri uelim præcepta tradidisse.

P rincipio, ut natura ipsa rerum generationi consulens suo quodque in genere perficere, ac consummare nititur, in alijs tamen aliud eius atque aliud est propositum, sic dictio omnis, et scriptio eo spectat, ut bene consummateque, et dicatur, et scribatur, alibi tamen hoc est forensibus in causis, ut consummate dicatur etiam ad persuasionem, alibi ad laudationem, approbationemque, ut in eo genere, quod demonstratum dicitur, atque in historia, cuius prima cum sit lex, neque in gratiam loqui, neque obticere odio uera, aut ea dissimulare, efficitur, ut laudentur quæ sint commendatione digna, suo quidem et loco, et tempore, utque improbentur turpiter, atque imprudenter facta, alterum sine spe, sine pretio, alterum sine similtate et metu. Ita uti et tuæ pariter, et illius, de quo suscepta est laudatio, famæ, honorique, prudenter, ac modeste consulas. Nam qui pretio seruit, ac maliuolentiæ, ueritati quoniam pacto studeat? Ac mihi quidem in laudando aut improbando uideatur rerum gestarum scriptor iudicis quasi cuiusdam personam debere induere, ne ab æquo et iusto illo recedat, quod est inter præmium, ac poenam medium. Et quoniam res ab aliquo gestas, historicus sibi scribendas suscipit, primum uidere illud debet, quod dicendi genus sequi debeat, quod tale mihi quidem assumendum uideatur, quale est genus ipsum, lenè, æquabiliter incedens, neque ita compressum, ut inops uideatur et languens, neque adeo amplum, ut intumescat oratio, et uerba ipsa quodammodo exiliant, utque incedat oratio, non saliat, aut titubet, sitque incessus ipse non muliebris ac petulans, sed uiriliter et grauis.

O mnium autem iudicio laudatur potissimum in historia breuitas, cum ea sit maxime idonea ad docendum, ad delectandum, ad mouendum. Nam nec docere bene potest, qui loquaciter atque ambitiose explicat. parit enim loquacitas ac disfluentia ipsa tum contemptum, tum etiam

satietaem, quæ doctitati aduersantur, ac delectationi. Nam quis omnino doceri uelit, molesta tædioq; affectus, nec moueri & agi quo uolumus animus eius potest, male qui libenter aut audit, aut legit. Ad hæc nimius uerborum tractus, effusiorq; oratio, memoriæ quàm officiat, omnes uidetis. De quo natum est Horatianum illud.

Quicquid præcipies esto breuis. —

Quo hæc igitur, aliæq; uitentur in scribendo incommoda & uitia, danda erit opera, ut breuitas ipsa sit aperta & clara, quæq; apte colligat, non concise, lucide, non obscure. Nam & Cicero in Thucydide, ac Phylisto, qui illū imitatus est, non probat eorum quasdā sententias, ut concisas, ut non satis lucidas, quæq; contractione sua officiant. nimioq; acumine. Equidem hac in parte pudore capior quodam, dicam tamen quod sentio ingenue, inter uos præsertim, dissertationes illustres illas quidem & puras & appositas, easdem etiam graues & subtiles, ita tamen, nimio acumine ne officiant, non breues uocandas, sed accommodatas potius, sed & æquabiles & temperatas, Arbitrorq; nomen hoc breuitatis inde uenisse in usum uel potius in honorem, quod diffluentia illa & superfluens collectio, rerumq; aggestio ac uerborum tantopere improbaretur, ut eius contraria breuitas fauorem eo maiorem inuenerit. Sed non sit nobis de uerbo ullo contentio, quod in Ciceronis sonet ore, dum breuitas intellegatur esse apposita ipsa quidem & uerbis ac sententijs accommodatis, collectione ipsa, nec arcta nec peruagata, in qua perinde ut in agro bene culto, nullæ insint sentes. Quin eniteant in ea ipsa omnia, & uirescant suo tempore, suo etiam & florescant & maturescant. Hoc itaq; siue breue & appositum, siue æquabile atq; accommodatum dicendi genus, amplectendum est historico, Constatq; appellatam breuitatem non quia concisa & manca, uerū quod multa complectatur, uerbis non ita multis, quæq; pro rerum, ac sententiarum complexu appareant etiam pauca. Hoc est igitur illud genus quod paulo ante diximus assumendum, suum, lenem, æquabiliter defluens, neq; ieiunum, neq; intumescens, atq; corruptum. Etenim si sa oratio conationem loquus a se repellit obscuritatis sociam, sibiq; aduersantem, atq; contrariā. Lenis, atq; æquabilis aspernatur, reijcitq; ab sese contortus illos, ambitusq; nimios, ineptasq; atq; asperas uerborum collocationes, strepitusq; tum uocum, ac syllabarum, tum interruptos hiatus, ut quemadmodum sedatus amnis feratur cursu tranquillo, nullis contortus gurgitibus, aut spumantibus obiectu saxorum aquis. Ieiuna uero, atq; inops illa, quasi glareosus ager,

quem afferre fructum potest? quando quod laudandum suscepit, reddit contemptibile illud ac ridiculum. In breui autem hoc, & appposito dicendi genere, in repetendis antiquitatibus, in reuocandis memorijs, in describendis locis, in referendis consilijs, in enarrandis casibus, in proelijs, uictorijs, cladibus memorandis, extollendis praeclaris facinoribus, acusandis, ac deprimendis ignauis & perditis, iudicio uetustatis, magnus & clarus existit Sallustius, nam celeritate facile est princeps. In contronibus uero, habendusq; orationibus non idem uideo esse omnium iudicium, quasi parum habita ratione personarum, hoc est militum, populi, Senatus, ad quos orationes ipsae habentur. ad haec & scrabrosior in illis indicatur, & concisior in sententijs, & contractus, ac nimium acutus apud quos nimime deceat. Quibus autem (quod de eloquente ait Cicero, quod mirabilius & magnificentius quam disertus, augebit atq; ornabit quae uolet) quibus inquam mirabilior ac magnificentior magis placeat oratio, is uitandum est dicendi genus insolens, affectatum, tumidum, quibus sciatet uitijs Marcellinus, quo in genere scribendi Liuius profecto regnat. Quia uero exempla comparationesq; declarant maxime uirtutes, ac dicendi figuras afferam e Sallustio quos memoria teneo locos quosdam, tamen si quicquid dicit simplex est & unum duntaxat, ut Horatianus utar uerbis. Loci erunt de ingenio

” Iugurthae & moribus. Qui ubi primum adoleuit, pollens uiribus, decora facie, sed multo maxime ingenio ualido, non se luxui, neque inertiae corrumpendum dedit, sed uti mos gentis illius est, equitare, iaculari, cursu cum aequalibus certare, & cum omnis gloria anteiret, omnibus tamen carus esse. Ad haec pleraq; tempora uenando agere, Leonem atq; alias feras primus aut in primis ferire, plurimum facere, minimum ipse de se loqui. Et alibi, Nam Iugurta ut erat impius atq; acri ingenio, ubi naturam Publij Scipionis qui tum Romanis imperator erat, & morem hostium cognouit, multo labore, multaq; cura, praeterea modestissime parendo, & saepe obuia eundo periculis in tantam claritudinem breui puenerat, uti nostris uehementer carus, Numantinis maximo terrori esset, ac sane quod difficillimum in primis est, & praelio strenuus erat, & bonus consilio, quorum alterum ex prouidentia timorem, alterum ex audacia temeritatem afferre plerunque solet. Igitur imperator omnes fere res asperas per Iugurta agere, et in amicas habere, magis, magisque eum in dies amplecti, quippe cuius neq; consilium, neq; inceptum ullum frustra erat. Huc accedebat munificentia animi,

» & ingenij solertia. Singula uerba res penè complectuntur singulas,
 ipsa quidem ita propria, ut nullo appareant modo conquisita, stru-
 ctura illaborata, cursus fluens, ac sedatus, sonus lenis, auribus ma-
 xime gratus, nihil deniq; quod artem præferat, cum tamen oia
 sint ex arte, quodq; de Amphionis cithara, murisq; Thebanis in fã-
 bulis dicitur, & uerba, & res sponte sua ac natura duce in unum
 confluunt. Referam & Liuianum de Annibale locum. Nunquam
 » ingenium idem ad res diuersissimas parendum, atq; imperandum
 » habilis fuit. Itaq; haud facile discerneres, utrum imperatori, aut
 » exercitui carior esset, neq; Asdrubal alium quenuquam præficere
 » mallet, ubi quid fortiter, ac strenue gerendum esset, neq; milites alio
 » duce plus confidere, aut audere, plurimum audacæ ad pericula ca-
 » pessenda, plurimum consilij inter ipsa pericula erat, nullo labore aut
 » corpus fatigari, aut animus uincta poterat, calor ac frigoris patien-
 » tia par, cibi potitionisq; desiderio naturali non uoluptate modus fini-
 » tus, uigiliarumq; somniq; nec die nec nocte discriminata tempora.
 » Id quod gerendis rebus superesset, quieti datum, ea neq; molli strato,
 » neq; silentio arcessita, multi sæpe militari sagulo opertum, humi ia-
 » centem intra custodias, stationesq; militum conspexerunt. Vesitus ni-
 » hil intra æquales excellens, arma, atq; equi conspiciebantur. Equi-
 » tum peditumq; idem longe primus erat, princeps in prælium ibat,
 » ultimus confecto prælio excedebat. has tantas uirtutes ingentia uicia
 » æquabant, inhumana crudelitas, perfidia plus quam Punica, nihil
 » ueri, nihil sancti, nullus deum metus, nullum insurandum, nulla re-
 » ligio. Iudicare his præsertim è locis planè potestis, in Sallustio maius
 esse breuitatis eius, de qua loquimur studium, in hoc altero rerum
 adiectis uerbis augendarum. Illi curæ est proprie, simpliciterq; ex-
 pressa res, huic arcessitum, atq; extrinsecus allatum aliquid tanq;
 excolendæ formæ. Et lenis & fluxu tantum suo incitus placet Sal-
 lustio decursus, At Liuius altior paulo, nec tam aliquando sedatus q;
 plenus ac personans, Ille in id intendit, ut natura uideatur duce lo-
 qui, hic ut naturæ bonis attulisse ex arte industriaq; uideri uelit ad-
 mniculum. Vtq; alter ille uirili & Senatorio incessu graditur, ac
 pro loco & sistit interdum gradum, & tanquam prospectat lon-
 gus, metiturq; loca singula. Sic alter hic & gestit quandoq;, &
 uiribus suis lætus exultat, præfertq; robur & artis, & ingenij. De-
 clarat hoc manifestus Lucij Catilinæ de uirtutibus & uicijs de-
 scriptio. Locum tamen ille Liuiano huic haudquaquam satis simi-
 lis. Verum de ijs sit suum cuiq; iudicium.

Quoniam igitur, ut Cicero maximus dicendi author sentit, pura, & illustri esse debet breuitas, atque, ut nos dicimus, aperta, & clara, puritasque ipsa et claritas uersentur tum in sententijs, tum in uerbis, e quibus constat orationis contextio, nimirum omni studio fugienda est obscuritas, loquendi que perplexio, ac dubietas. Euitabuntur autem uitia hæc, si uerba ipsa bene fuerint collocata, eaque non rancida, non obsoleta, non putida, minimeque anapitica, cursus non contortus, non uerticosus, non lubricus, non concisa, aut quasi in uoluolum complicata, ut rustica loquuntur, textura, non spinosa sensa, uerum series ipsa fissa & tracta. Quarum ubi rerum diligens habebitur cura, quasi fatis nabibus, aperta apparebit ac serena breuitatis species.

Est breuitati coniuncta uel potius cognata Celeritas, adeo in historia laudata, eaque existere absque breuitate omnino nequit. De qua inueniendum est aliquid, ne partem hæc aut ægre feratis à me præterita, aut parum omnino animaduersam existimetis. Audite quæso studiosissimi uiri quæ à me dicentur, nequaquam tamen ut qui noui hausturi aliquid meo de fonte sitis, sed ut ab eo, quæ ea potius sit uobis in memoriâ reuocaturus, de quibus sæpius eodem hoc in confesso non minus copiose, quam diligenter est disputatum. Differt itaque à breuitate celeritas, quod breuitas quocumque inesse in sermone, & oratione potest, celeritas nec ubique nec semper potest. Etenim breuis est oratio hæc, Vbi quæque periculum coeperat, ibi stare. At si coniungas statim. Arma, tela, uiri, equi, hostes, atque ciues permisti, nihil consilio, neque imperio agi, fors omnia regere, Erit utique celeritas, cuius etiam persimilis est illa, Deinde ipse pro re ac loco sicuti e monte descenderat paulatim procedere, Marium post principia habere, ipse cum sinistra alæ equitibus esse. Est igitur celeritas breuis & accurata siue complexio, siue collectio, conglutinatioque complurium simul rerum, ac uerborum, & quasi partium, quarum una quæque per se prolata sensum perficit, siue ea conglutinatio sit inconiuncta, & absque copulatione aliqua, ut quas supra posui, siue copulatione constet, ut hæc, Eodem tempore imperator & aciem instruere, et hosti obuiam ire, & milites cohortari, et quod facere quæque uellet imperare, neque uoce neque manu usquam deesse. Huius autem ipsius complexionis partes ac membra interdum singulis e uerbis constant. ut, Arma, tela, uiri, equi, hostes, atque ciues permisti, interdum e pluribus, qualis ea, Nam uti planities erat inter sinistros montes, et inter dexteram rupem, octo cohortes in fronte constituit, reliquarum signa in subsidijs collocat. Ex his Cæturiones omnes electos et euocatos, præterea ex gregarijs militibus optimum quæque armatum in primam

10 primam aciem subducit. C. Manlium in dextra, Fesulanum quen-
 11 dam in sinistra parte curare iubet, ipse cum libertis & colonis pro-
 12 pter Aquilam assistit. Atq; hæc quidem ipsa celeritatis species minus
 apparet, nec tam alliat lectorem, nihilominus uarietas est quæ eam
 condiat. Cõtra mirifice trahit ad se legentem, ubi partes ipsæ mistim
 13 constituentur, & e' singulis, & e' pluribus uerbis. ut, Quibus rebus
 14 permota ciuitas, atq; immutata facies urbis erat, ex summa lætitia atq;
 15 læsciua, quæ diuturna quies pepererat, repete omnis tristitia inuasit.
 Festinare, trepidare, neq; loco, neq; homini cuiquam satis fidere, neq;
 16 bellum gerere, neq; pacem habere, suo quisq; metu pericula metiri.
 17 Accedat & altera compago. Ad hæc mulieres quibus reipublicæ
 18 magnitudine belli timor insolitus inceserat, afflictare sese, manus
 19 supplices ad cœlum tendere, miserari paruos liberos, rogare deos,
 20 omnia pauere, su' pbia, atq; delicijs omissis, sibi, patriæq; diffidere. Vt
 autem nature propria, ac peculiaris est uarietas, sic ea ipsa præcipue
 multum confert ad decorandam, magnificandamq; celeritatem. Quò
 circa uidendum erit, ne idem ubiq; sit eius tractus, sed mistus, & ua-
 21 rius, solumq; orationis non unum, uerum aliæ atq; aliæ partiũ textu-
 22 ræ. qualis Sallustianus ille locus. Postquam eo uentum est, unde a
 23 ferentarijs prælium committi posset, maximo clamore cum infestis si-
 24 gnis concurritur, tela omittuntur, gladijs res geritur. Veterani pristi-
 25 næ uirtutis memores cominus acriter instare, illi haud timide resi-
 26 stunt, maxima ui certatur. Interea Catilina cum expeditis in prima
 27 acie uersari, laborantibus succurrere, integros pro saucijs arcessere,
 28 omnia providere, multum ipse pugnare, sæpe hostem ferire, stre-
 29 nui militis, & boni imperatoris officia simul exquebatur. Itaq; neq;
 30 omnia eodem, aut semper filo contexenda sunt, aut numerus uarian-
 31 dus non est. Cuiq; etiam rei adhibendus est modus cunctorum enim
 sensuum satietas mala, aurium uero multo molestissima. Fuit autẽ tan-
 tum uirtutis huius in Sallustio studium, uti diuinam illam appellare
 nõ dubitauerit Marcus Fabius, alijs tamẽ multis et magnis uirtutibus
 Liuium affectũ, scilicet qđ ad hæc ipsam aspirare minime potuerit.
 Neq; tamẽ nos id aut sentimus, aut dicimus, qđ eã ipse Sallustiano se-
 qui more contenderit. Sũt enim et dicendi sua ferre cuiq; innata semi-
 32 na, sicuti et appetẽdi, studiorũq; cæterorũ. Est autẽ celeritas ipsa tum
 grandiu magnificatrix rerũ, tum subleuatix humiliũ, eadem effusa
 colligit, collecta nũc grauiiter, nũc uenuste pro materia digerit, quæ
 multa sunt, cogit in pauca, quæ rursus pauca, ornat, insignit, auget.
 Ac perinde ut manus ad agendũ, pedes ad inãbulandũ, innitendũq;

ACTIVS

multis pollent iuncturis, sic & ipsa celeritas suis articulis indefessa, indefatigataq; est. Atq; ut pedes etiã ipsi ad ducendas quandoq; seruiunt choreas, manusq; ad decorandam formã præterquam quod pedes nati sunt ipsi ad incessuum labores, atq; ad ferendum onus corporis, manus fero ad robur, uiresq; exercendas. Sic ipsa quoq; adiunat, confertq; celeritas ad comptum, ad hilaritatem, ad uenustatem, ad uarietatem deniq; comparandam, naturæ profecto ipsius narrantis appositissimum ministerium. Quæ Liuius dum quærit, alia etiã uia ingressus, atq; profectus est. Cuius uiri multæ profecto magnæq; uirtutes extitere, tum exornandis atq; adaugendis rebus, tum et complectendis, ac uariandis, ut nunquã illi aut res defuisse uideantur, aut ipse rebus defuerit. Deniq; ut nullus post Marcum Tulliuẽ extitit, qui aures impleuerit audientium in foro, in Senatu, in populo orator, actorq; causarum, Sic inuentus nec dum post Liuium est ullus, ex ore cuius in rebus bellicis terribilem dederit sonitum tuba, nec, ut uaticinor, ex alicuius ore datura est post multa etiam secula. Qualis igitur, & quæ celeritas sit, iudicari ex ijs quæ dicta sunt potest, etsi multa quoq; à me prætermissa sunt, quæ quamuis minutiora, non exigua tamen laudem afferunt scriptori. Comparatur autem, & constituitur ea tum uerborum, tum rerum copia. Oportet enim peruberem esse eam, perq; affluentem, cum necesse sit, multa, diuersa, uaria hinc atq; illinc apportata, & disquisita colligat, collectaq; quasi pleno è sinu effundat, ut quæ mirabiliter quoq; inuenta uideantur. ueluti cum Sallustius (ut paulo ante retulimus) dixisset, Omnia pauere, non ante subiunxit, sibi, patriæq; diffidere. quod abunde fuisset per se plenum, quàm iniiecisset, Superbia, ac delicijs omissis, quadam cum admiratione & audientium, & recitantium. Et Liuius mira etiam celeritate usus cum esset, in uirtutibus uitijq; Annibalis exponendis, cum dixisset, Inhumana crudelitas, perfidia plus quam Punica, nihil ueri, nihil sancti nullus deũ metus. nullum iusurandũ, quo maiora illa omnia faceret, tandem immo quasi è pectore erutum effudit, Nulla religio. Etenim celeritas quasi plenus et profundus amnis multa uehit, et tanquã aquarũ mole rotat, uersatq;. Vitanda tamen confusa, et inordinata permixtio, eaq; euitabitur, si partes ipsæ et quos dixi articuli, seperatim ipsi suis quiq; illustrẽtur atq; impleantur uerbis, si uerba apte, & plane explicent res, si loco & ordine subsequatur suo, si numerorum quoq; recta habeatur ratio, si incessus accursus ipse minime, ut dici solet, pedem offendat. Quid uero hac ipsa Sallustiana copiosius, planius, tractius, aut deniq; numerosius? Ibi pri-

11 mum insuevit exercitus populi Romani amare, potare, signa, tabu-
 12 las pictas, uasa celata mirari, ea privatim & publice rapere, de-
 13 lubra spoliare, sacra profanaq; omnia polluere. Igitur hi milites post-
 14 quam uictoriam adepti sunt, nihil reliqui uictis facere. Quippe se-
 15 cundæ res sapientium fatigant animos, nedum illi corruptus moribus
 16 uictoriæ obtemperarent. Postquam diuitiæ honori esse cœpere, et eas
 17 gloria, imperium, potentia sequebatur, hebescere imperium, pauper
 18 tus probro haberi, innocentia pro maleficientia ducta cœpit. Igitur ex
 19 diuitijs iuuentutem ubi luxuria, atq; auaritia cum superbia inuasere,
 20 rapere, consumere, sua paruipendere, aliena cupere, pudorem, pud-
 21 atiam, diuina atq; humana promiscua, nihil pensi, nihil moderati
 22 habere, & quæ post sequuntur. Erit igitur celeritas ut minime for-
 23 descens, ac lutulenta, sic undiq; sibi constans, & conformata, suoq; lo-
 24 co adhibita, integra partibus, iucunda numeris, cursu lenis, rotunda,
 25 constituta, magnifica, ac rerum plena, quemadmodum piscosus, mul-
 26 tarumq; ac liquidarum aquarum fluius. Locus autem uirtuti est
 27 huic maxime aptus, cum multa sese offerunt, quæ breuiter sint per-
 28 tractanda, aut cum prosequenda magnifice, augendaq; oratione, aut
 29 ubi res per se ipsa uideatur exilior. Estq; & uerbis tum honestanda
 30 atq; extollenda, tum rebus locupletanda, atq; sententijs, ijsq; extrin-
 31 secus allatis. Diximus de Breuitate, deq; coniuncta ei Celeritate,
 32 de illo item dicendi genere, quod historiæ uideatur accommodatum,
 33 & si non exacte, plura fortasse quam consilium nostrum fuerat,
 34 aut quam ab eo qui innuere atq; adumbrare tantum habeat, promissum
 35 initio fuerit, Quo circa progrediamur ad reliqua.

36 Ommino historia, ut Cicero putat, ac natura ipsa docet, partibus constat
 37 è duabus, hoc est rebus, & uerbis. Rebus autem ipsis est ordo adiun-
 38 ctus. agendis enim negotijs insunt et quæ prius, & quæ posterius sint
 39 administranda. Rerum enim, ac naturæ ipsius ordine, ut quædam præ-
 40 cedunt, sic etiam sequuntur alia. Ac de rebus quidem ipsis existit
 41 enarratio. Verbis autem series earum contextitur, quemadmodum
 42 è lapidum strue ædificiorum fabricatio. Ordo est qui materiam om-
 43 nem prudenter, ac recte differit, seriemq; passim et uniuersam infor-
 44 mat, & singulas eius partes moderatur, ac digerit. Oportet igitur
 45 explicationem quidem ipsam esse ordinatam, quo ueritas minime con-
 46 fusa, incerta uel, aut indistincta appareat. Parit igitur ex sese rerum
 47 ordo eam quæ dispositio & totius, & partium dicitur, cuius ea laus
 48 est, ut eius opera & cura, tanquam uno in corpore, omnia suo loco,
 49 suis partibus apte, proprie, decore, prudenterq; collocentur, terminataq;

suis finibus totum ipsum partesq; ita simul uinciant inter se, atq; con-
 nectant, ut in unum coacta decenter consentiant, existatq; uniuersi
 species tum honesta & grauis, tum blanda & cum dignitate. Habe-
 bunt igitur ordo pariter ac dispositio rationem non rerum modo di-
 stribuendarum suis in locis, uerum suo quoq; tempore. Cuius spa-
 tio & ambitu cuncta comprehenduntur, consistuntq; quæ sunt uni-
 uersa. Et quoniam actio omnis, geriturq; atq; administratur quod-
 cumq; id aliquâ ob causam susceptum est, Causæ nãq; ubiq; antecedunt
 rerumq; suscipiendarum fines, oportet rerum scriptorem causarum
 ipsarum, ac finium cum primis esse memorem, certumq; earum, ac
 uerum expositorem. Quibus exponendis summum est ab eo adhi-
 bendum studium, maximeq; diligens cura. Quodq; causis ijs quæ
 propinquæ quidem sunt, aliquid tamen sese quandoq; ostendit anti-
 quius, huius quoq; tanquam principij, nobiliorisq; originis faciendâ
 est repetitio. Antiquitasq;, atq; obliteratio ipsa in memoriam reuocan-
 da, et tanquam exponenda in lucem. ut cum Sallustius, quo Micipsæ
 Regis consilia magis magisq; in aperto poneret, Numantino usq; a
 bello repetit, utq; ad Catilinæ incepta progredere, suosq; per tra-
 mites, cœpit repetere ab urbe condita, & quibus primo artibus ci-
 uitas creuerit, & quibus etiam moribus corrupta post iuuentus fu-
 erit, quæ corruptio Catilinam ad inuendam coniurationem & tra-
 xit, & perpulit. Ipsis autem causis suscipiendi siue negotij, siue
 belli coniuncta sunt consilia, & hominum qui agendum quippiam
 decernunt, sententiæ, ac uoluntates, quæ quod sæpenumero sunt di-
 uersæ, exponendæ eæ sunt à rerum scriptore in partem utranq;. ut
 cum Liuius Hannonem alterius factionis principem inducat impu-
 gnantem Carthaginensis Senatus sententiam de bello inferendo Ro-
 manis, creandq; Annibale duce. Quo fit, ut quandoq; utriusq;
 patris, diuersorumq; consiliorû authores, ac principes inducendi sint
 altercatim differentes in Senatu, quo sententiæ ipsæ clariore appa-
 reant, illustreturq; magis, magisq; historia, & lectores ipsi apertius
 doceantur de altercationum causis, consiliorumq; ac sententiarum
 diuersitate. quod seruauit Sallustius, cum & Cæsarem inducat, &
 Catonem sentientes in Senatu contraria.

- S uscepto autem negotio aut bello explicando (nam res gestæ plerumq;
 sunt bellicæ) duo statim coniuncta sunt, & pene dixerim agnata,
 descriptione sua digna, belli dux ipsius, atq; imperator, et uires atq;
 opes rei publicæ, si tum ea magistratibus regitur, aut regis ipsius, ubi
 sub unius moderatione urbs Regnum uel temperatur. Itaq; & Li-
 uius ingenium,

uius ingenium, institutionem, moresq; describit Annibalis, Et Iugurtae Sallustius, ac Catilinæ. Principum quoq; Senatus, & ciuitatis mores qui sint, quæq; instituta, aperienda fideliter, opes item, amicitia, societates. His accedit explicatio bellici apparatus tum terrestri, tum maritimi, Quales & quantæ utriusq; partis copiæ, Armorum genera, Equitum, ac peditum numerus, quæq; alia his annexa sunt, atq; a scriptoribus minime omittenda, ut præfaga, auguria, uaticinia, oracula, uisiones, sacrificia transfuga deniq; atq; explorationes, legationes item, ac legatorum mandata, belliq; ipsius indictio, atq; in dicendi modus ac ratio. Non præterijt Annibalis in somnium illud Linius, quo uastitatem Italiæ denuntiata significat, Non Catilinæ epistolam Sallustius, aut Scipionis ad Masinissam, Non uterq; aut Martij uatis prædictionem Cannensi de calamitate alter, alter de imperio Corneliorum familiæ delendo in urbe Roma.

P ost uero susceptas expeditiones, ac bellum iam indictum motumq;, quo aperta magis, magisq; sint quæ narrantur omnia, describendæ sunt regiones, loca, situs, qua ducendus exercitus, qua castra metunda, quibus aut campis, aut collibus bellum administraretur, Ordo etiam ipse ductandi aperiendus, ut cum legitur, triplicia, aut quadrato agmine incedere exercitum. Flumina quoq; & montes siqui sunt, & illorum naturæ, & siquid in his dignum memoratu ac rarum. Erat inquit Sallustius, in ea parte Numidiæ, quam Adherbal in diuisione possederat, flumen oriens à meridie nomine Mutul, à quo aberat mons ferme milia passuum uiginti, tractu pari, uastus ab natura & humano cultu, sed ex eo medio collis oriebatur in immensum pertinens, uestitus oleastro, & myrtetis, alijsq; generibus arborum, quæ in humo arida, arenosaq; gignuntur. media autem planities deserta, penuria aquæ præter flumini propinqua loca, ea consita arbutis, pecore, atq; cultoribus frequentabantur. Quo igitur & lectorem doceret, & delectaret, remq; ante oculos quasi uidendam exponeret, et situm omnem exequitur, & qui situs esset ipsius habitus, & quæ soli natura. Et Linius. Tumulus erat, inquit, inter castra Minutij & Pœnorum, qui eum occupasset, haud dubie iniquiorem erat hosti locum cum facturus. Eum non tam capere sine certamine uolebat Annibal, quanquã id operæpretium erat, quæ causam certaminis cum Minutio, quæ semper occursum ad obsistendum satis sciebat, contrahere. Ager omnis medius erat prima specie inutilis insidiatori, quia non modo siluestre quicquam, sed ne uepribus quidem uestitum habebat, re ipsa natus detegendis insidijs, eo magis quod in nuda ualle

n nulla talis fraus timeri poterat. Et erant in constractibus cauae rupes,
 n ut quaedam earum ducenos armatos possent capere. Horum uterq;
 loca describit insidiarum gratia, aperitq; & locorum aptitudinem,
 & ducum consilia, & quid uterq; imperator designasset animo. De
 scribit Africae situm Crispus, quo scilicet & situs ipse notus esset, &
 qui amici, qui ue inimici ex omni prouincia. Cum obsidionem etiam
 castelli descripturus esset, licet ignobilis, tamen natura permuniti, si
 tum ante eius exponit. Haud longe a flumine Mulucca, quod Iugur
 ta, Bochiq; Regnum disiungebat, erat inter planitiem mons saxeus,
 mediocri castello satis patens, in immensum editus, uno per angusto
 aditu relicto, nam per omnia natura uelut opera, atq; consulto pra
 ceptis erat, quem locum Marius quod ibi regis thesauri erant summa
 ui capere intendit. Urbium quoq; origines, gentiumq; primordia
 procul repetita, quae sint earum leges, qui mores, studiaq; haud exi
 guam historiae dignitatem asserunt, & propter uarietatem ipsam,
 & quod peruetusta atq; a memoria nostra longius remota uehemen
 ter delectant. ut cum Sallustius Maurorum gentis initia ad Medos re
 fert. Et Tacitus Iudeorum nationis antiquitatem commemorat. Qu
 bus referendis magna cura, non minore prudentia opus est, cum eius
 modi pleraq; aut incerta sint, aut fabulosa.

Necubi uero plura, quam bellicas in rebus accidunt improuisa, inspe
 rata, non ante cogitata, praeterq; opinionem, atq; consilium, eaq; ipsa
 plena nunc terroris, nunc spei, modo gaudij, modo tristitiae. Itaq; ca
 suum fortuitorumq; in his euentuum magna scriptori ratio haben
 da est. Tempestatum quoq; famis, frigoris, aestus, pestilentiae, periculo
 rum in faciendo itinere, in conferendis manibus. Item audaciae metus,
 temeritatis, suspicionis, insidiarum, falsorum rumorum, quaeq; alia in
 ter gerendum, atq; administrandū bellum siue consilio eueniunt homi
 num, siue casu. Ex his enim perspicitur potissimum, qualis fuerit scri
 ptoris diligentia, atq; ppenso. Attingenda est permulta, quae nihil ta
 men susceptam ad historiae uerum ut extrinsecus allata nouitate sua
 pariunt & admirationem, & uoluptatem, suntq; condimentum qua
 si quoddam, atq; ut peregrina uehementer afficiunt. Ut cum Sallustius
 Iugurtino in bello quod solum susceperat scribendum, aliunde af
 fert. Per idem tempus aduersum Gallos ab duabus nostris. Q.
 n Cepione, & M. Manlio male pugnatum. quo metu Italia omnis con
 n tremuit. Illiq; & usq; ad nostram memoriā Romani sic habuerunt,
 n alia omnia uirtuti suae prona esse, cum Gallis pro salute non pro glo
 n ria certare. Et Liuius, cum belli Achaici aduersus Mesezen, parti

culam sibi referendam assumit. Eius autem uerba sunt hæc. Cuius
 belli causam, & ordinem si ex promere uelim, immemor sim pro-
 positi, quo statui non ultra attingere externa, nisi qua Romanis co-
 hærent rebus. Euentus memorabilis est, quod cum bello superio-
 res essent Achei. Philopœmenes prætor eorum capitur, ad præoc-
 cupandam coronæ, quam hostes petebant, in ualle iniqua cum equi-
 tibus paucis oppressus, ipsum potuisse effugere, Tracum Cretensiumq;
 auxilio tradunt. Sed pudor relinquendi equites nobilissimos gen-
 tis ab ipso nuper lectos, tenuit. quibus dum locum ad euadendas an-
 gustias cogendo ipse agmen prebet, sustinens impetus hostium, pro-
 lapsus equo & suo ipse casu & onere equi super eum ruentis, haud
 multum absuit, quin exanimaretur, septuaginta annos iam natus,
 & diutino morbo, ex quo tum primum reficiebatur, uiribus admo-
 dum attenuatus. Iacentem hostes supersusi oppresserunt, cognitum
 primum uerecundia memoriâq; meritorum haud secus quam du-
 cem suum attollunt, reficiuntq;, & ex ualle de uia in uiam portant.
 Quem quidem locum ita executus est Linius, ut & finis referat,
 & honores penè diuinos in eum collatos dicat, & annum eum ce-
 lebrem morte trium clarissimorum ducum Annibalis, Philopœ-
 menis, Scipionis.

Itam uero cum sit homini data à natura oratio magna cum excel-
 lentia animalium cæterorû, ipsorumq; hominum inter ipsos, sitq;
 orationis propria uis mouere animos, & quo uelit flectere, nuncq;
 pro re ac loco, à metu trahat ad fiduciam, à dolore ad læticiam, ab
 otio, ac mollitie ad laborem. Eademq; fugientes retineat, irruentes
 impellat, dubitantes confirmet, huius esse memor rerum gestarum
 scriptor cum primis debet. Itaq; quoties res tulerit, imperatores ip-
 sos inducet, nunc confirmantes suos in periculis, nunc excitantes illos
 ad ea obeunda, alias exortantes, alias obiurgantes, & modo præ-
 mia proponentes, modo admonentes infamæ, turpitudinis, serui-
 tutis, mortis. Videntur enim eiusmodi allocutiones, quæ nunc ad mul-
 tos, nunc ad singulos habentur decorare historiam, & quasi anima-
 re eam. In quibus quoties res ipsa tulerit, neruos orationis, atq; in-
 genij sui ostendet rerum scriptor. Nec solum quæ dicta fuisse refe-
 runtur ab imperatoribus, uerum etiam ea afferet quæ uerisimilia,
 quæq; dicenda, tempus, periculum, reiq; ipsius natura postulare ui-
 deatur. Uteturq; in increpando acrimonia, in excitando uehemen-
 tia, in sedando lenitate, in impellendo contentione, in extollendis
 rebus proprijs, a duersarij deprimendis, magnitudine, ac linguæ suæ

acie, rerum ipsarum qualitates, ac ducum maxime personas secu-
 tus. Magnificant autem historiam conciones potissimum recte illae
 quidem, ubi imperatores ipsi & loqui & agere introducuntur. ut
 quasi geri res uideatur. Adhiberi tamen debent suo & loco, & tem-
 pore, suumque ubique decorum retinendum. illa uero trita sunt, ante
 pugnam instruere aciem, indicare animorum habitum, nunc uicto-
 riae nunc cladis praesagium. Militum uel strenue in acie, uel ignaui-
 ter facta referre, Ducum solertiam, adhortationes, consilia, & siquid
 strenue manu ediderint memorare. hic fortitudinis, prudentiaeque, illic
 fortunae, casusque mentionem facere. a quo primum cornu aut fuga coe-
 perit, aut uictoria, declarare. Post pugnam ac uictoriam, caedes,
 captiuorum numerum, uexilla capta, praedam, spolia, direptiones re-
 censere, praemia referre, commendare fortitudinem, accusare igna-
 uiam, miserari humanos casus, uarietatem, ludumque fortunae mira-
 ri, aut deorum uel iras uel fauorem, quaeque alia uel euentus natura, uel
 ratio ipsa rerum laudanda aut uituperanda, iucunde aut aegre acci-
 pienda miseranda, aut accusanda docuerit, per ea euagari. Audite
 quae Sallustium post Catilinae male decertatam pugnam. Strenuis-
 » simus quisque, aut occiderat in praelio, aut grauius uulneratus disces-
 » serat. Multi autem qui e castris uisendi, aut spoliandi gratia pro-
 » cesserant, uolentes hostilia caduera, amicum alij, pars hospitem,
 » atque cognatum reperiebant, suere item qui inimicos suos cognoscerent.
 » Ita uarie per omnem exercitum letitia, moeror, luctus, atque gaudia
 » agitabantur. Et post Metelli praelium cum Iugurta. Igitur pro metu
 » repente gaudium exortum. Milites alius alium appellant, acta edo-
 » cent, atque audiunt, sua quisque fortiter facta ad caelum fert. Quippe res
 » humanae ita se habent, in uictoria uel ignaui gloriari licet, aduer-
 » sae res etiam bonos detrectant. Metellus in iisdem castris quatri-
 » duo moratus saucios cura reficit, meritos praemijs more militiae do-
 » nat, uniuersos in concione laudat, atque agit gratias, hortatur ad cae-
 » tera quae leuia sunt, parem animum uti gerant, pro uictoria satis pu-
 » gnatum, reliquos labores fore praede. Nec pigeat referre quae a
 » Linnio dicuntur, post stragem ad Trasimenum ab Annibale editam.
 » Haec est illa nobilis ad Trasimenum pugna, atque inter paucas me-
 » morata populi Romani clades, quindecim millia Romanorum in
 » acie caesa sunt, decem millia sparsa fuga per omnem Etruriam di-
 » uersis itineribus urbem petiere. mille quingenti hostium in acie, mul-
 » ti postea utrinque ex uulneribus periere. Et post pugnam ad Trebia
 » factam, primo quid Annibal fecerit, refert. Finis insequendi ho-

10 stus Poenis flumen Trebia fuit, ita torpentes gelu in castra rediere, ut
 11 uix lætitiā uictoria senserint. Deinde transit ad ea quæ Romæ
 12 agitantur post cladis nuntium. Romam tantus terror ex hac clade
 13 perlatus est, ut iam ad urbem crederent infestis signis hostem uentu-
 14 rum, nec quicquam spei aut auxiliij esse, quæ portis moenibusq; uim
 15 arcerent, uno consule ad Ticinum uicto, altero è Sicilia reuocato, duo-
 16 bus Consulibus, duobus Cōsularibus exercitibus uictis, quos alios du-
 17 ces, quas alias legiones esse, quæ arcesserentur. Quanta uero hac in
 18 parte scriptores uarietate sint usi, magis ut appareat, subdam tertium
 19 quoq; è Liuiio locum. Post superatum enim Beneuentanorum in cam-
 20 pis a Sempronio Graco Hannōnem Pœnum, postq; donatos libertate
 21 Volones, donisq; militaribus Veteranos, atq; ignominie nota, quos
 22 par erat, affectos, Signum deinde Gracus colligendi uasa dedit. Mī-
 23 lites prædam portantē, agentesq; per lasciuiam, ac iocum, ita ludibū-
 24 di Beneuentum rediere, ut ab epulis celebrem festumq; diem actis, nō
 25 ex acie reuerti uiderentur. Beneuentani omnes turba effusa, cum ob-
 26 uiam ad portas exissent, conspectis militibus gratulari, uocare in ho-
 27 spitium, apparatus conuiuia omnibus in propatulo ædium fuerant,
 28 ad ea inuitabant, Gracum orabant, epulari pmitteret militibus, et
 29 Gracus ita permisit, in publico epularentur omnes, ante suas cuiusq;
 30 fores prolata omnia. Pileatis aut lana alba uelatis capibus Volones
 31 epulati sunt, alij acubantes, alij stantes, q; simul ministrabant, uescebā-
 32 tur. Placuit locos hos duorum ex eloquentissimorum scriptorum histo-
 33 rijs referre, ut intellexeretis, qua uarietate sint usi rerum explicatores,
 34 post eiusmodi strages enarratas, quæ uarietas perlectis etiam prælijs
 35 alijs longe maior apparebit. Eadem habenda est ratio in obsidionibus
 36 expugnationibusq; Oportet enim aperire prius naturam & loci, et
 37 ciuium, genus obsidionis, ac machinarum, quid intra urbem paretur,
 38 quid geratur in castris edocere, dolos, artes, insidias, diurnos, no-
 39 cturnosq; labores, ruinas, instaurationes referre, quæq; permulta et
 40 obsidentibus, & obsessis aut uirtus contulit, aut fortuna ipsa, diligen-
 41 tia ue, aut neglegentia partis alterius repente obtulit, obiecitq; uel
 42 abstulit, eripuitq; consulo. Liuius cum Thaumatorum situm descri-
 43 beret, quam urbem Philippus obsidebat Rex, dum nomen ipsum in-
 44 terpretari uult, locum illum historie mirifice illustrauit inquiring.

10 Vbi uentum ad hanc urbem est, repente uelut maris uasti, sic immen-
 11 sa panditur planities, ut subiectos campos terminare oculis haud faci-
 12 le queas, ab eo miraculo Thaumati appellati, nec altitudine solū tu-
 13 ta urbs, sed quod saxo undiq; abscisso rupibus imposita est. Audia-

ACTIVS

mus quæso et Sallustiu, fortuitam re quanta cum dignitate sit executus.
 At Marius multis diebus et laboribus consumptis, anxius irahere ani-
 mo, ommitteret ne inceptum, quoniam frustra erat, an fortunam oppe-
 riretur, qua sæpe prospera usus fuerat, quæ cum multos dies noctesque
 æstuans agitaret, forte quidam Ligus e cohortibus auxiliarijs miles
 gregarius castris aquatum egressus haud procul ab latere castelli,
 quod auersum præliantibus erat, animaduertit inter saxa reptan-
 ters cochleas, quarum cum unam atque alteram dein plures peteret,
 studio legendi paulatim prope ad summum montis egressus est.
 Vbi postquam solitudinem intellexit, more ingenij humani, cupido
 difficilia faciendi animum uertit, ut forte eo in loco grandis ilex co-
 luerat inter saxa, paulum modo prona, deinde flexa, atque aucta in
 altitudinem, quo cuncta gignentium natura fert, cuius ramis modo,
 modo eminentibus saxis nixus Ligus, castelli planitiem describit,
 quod cuncti Numidæ intenti præliantibus aderant. Exploratis om-
 nibus, quæ mox usui fore ducebat, eadem regreditur, non teme-
 re uti ascenderat, sed tentans omnia et circumspiciens. Itaque Marium
 prope adit, acta edocet, hortatur, Et quæ sequuntur. Videtis
 quæ sit loci huius explicatio, quantaque cum tenuitate ac uerborum
 gratia. Non exornauit modo orationem, uerum etiam magnificauit
 res ipsas Linius, cum quasi repente oblatam causam, ab ipso libri il-
 lius initio exorsus est, his quidem uerbis, atque his etiam uerborum nu-
 meris. Inter bellorum magnorum, aut uix dum finitorum aut im-
 minentium curas intercessit res parua dictu, sed quæ studijs in ma-
 gnum certamen excesserit. M. Fundanius, et L. Valerius. T. R.
 pl. ad plebem tulerunt de Oppia lege abroganda. Tulerant eam. M.
 Oppius, et T. Romulius. T. R. pl. Q. Fabio. T. Sempronio COSS.
 in medio ardore Punici belli. Nequa mulier plus femuriam auri
 haberet, neu uestimento uersicolori uteretur, neu iuncto uehiculo in
 urbe oppido ue, aut propius inde mille passus, nisi sacrorum publi-
 corum causa ueheretur. M. et T. Iunius. T. R. pl. legem Oppiam tue-
 bantur, nec eam se abrogari passuros aiebant. ad suadendum, dissua-
 dendumque multi nobiles prodibant. Capitolium turba hominum fa-
 uentium, aduersantiumque legi complebatur. Matronæ nulla nec au-
 thoritate, nec uerecundia, nec imperio uirorum contineri limine po-
 terant. Omnes uias urbis, aditusque in forum obsidebant. Viros de-
 scendentis ad forum orantes, ut florente re publica, crescente in
 dies priuata omnium fortuna, matronis quoque pristinum ornatum red-
 di paterentur. Augebatur hæc frequentia mulierum in dies, nam etiam
 ex oppidis, conuiliabulisque conuenerant. Iam et consules, prætoresque,

Et alios magistratus adire et rogare audebant. Tam multa autem
 animaduertenda sunt ab historicis, ut non reliquerit inexpressum Li-
 uii inenarratumque Numidarum equitum, equorumque habitum, ac
 foedam speciem. At Numidæ equos conscendunt, et ob equitare sta-
 tionibus, neminem lacescentes cœperunt. nihil primo aspectu con-
 temptius, equi, hominesque paululi et graciles, distinctus, et inermis
 eques, præterquam quod iacula secum portat. equi sine frenis deformes, ipse
 cursus rigida ceruice, et extento capite currentium, hunc contemptum
 de industria augentes, labi ex equis, ac per ludibrium spectaculo esse.
 Nec Sallustius non et ipse faciem quoque ac nidorem Tulliani carceris ex-
 plicuit. Circiter quatuordecim pedes humi depressus. cum muniunt un-
 dique parietes, atque in super camera lapideis fornicibus uincta, sed in-
 culta tenebris, foeda odore, atque terribilis facies eius. Hos locos ab em-
 nentissimis uiris sumptos afferre placuit, non ut autoritatē ab ijs dictis
 comparemus nostris, uerum ut præceptorum locum apud uos, qui que
 hæc uobis audierint obtineant, utque diligentiores etiā multo quam estis
 efficiamini explorandis locis alijs, ijsque considerandis, quibus tum Liuius,
 Sallustiusque præcipue, tum alij rerum scriptores historias suas et locuple-
 tarunt abunde, et insigniter etiam decorarunt. Iam uero post expu-
 gnationes direptio et cædes ipsa campum præbet quam latissimum edisseren-
 di, quæ libido, ira, superbia, crudelitas, dolor, auaritia suadet uictori-
 bus, quæque prope uictis atque expugnatis. Quæ quidem ipsa clariora
 sunt, quam ut exemplis sint illustranda. Hi tamen loci præcipue, et scri-
 ptoris ingenium quantum ualeat ad mouendos indicant animos, et
 quæ sit in eo augendi, atque magnificandi uirtus, ac dicendi copia.

Illud uero rerum scriptori seruandum maxime, atque in tota rerum se-
 rie, ut pro locis, rebus, occasionibus, iudicis ipse personam induat, ut lau-
 det, cõdemnet, admiretur, deprimat, misereatur, nunc rideat huma-
 nos casus, nunc deploret, denum meminerit, demonstratio in dice-
 di genere se uersari, ac tum laudandi, tum uituperandi onus à se es-
 se susceptum. Sallustius in explicandis Catilinæ peruersis consilijs,
 atque coniurationis apparatibus, quasi dolore uictus prorupit in
 hæc uerba. Ea tempestate mihi imperium populi Romani multo maxi-
 me miserabile uisum est, cui cum ad occasum ab ortu solis omnia domi-
 ta armis parerent, domi otium, atque diuitiæ, quæ prima mortales pu-
 tant, affluerent, fuere tamen ciues, qui seque et rem publicam obstinatis
 animis perditum irent, Namque duobus Senatus decretis ex tanta mul-
 titudine, neque præmio inductus coniurationem patefecerat, neque ex ca-
 stris Catilinæ quisquam omnium discesserat. tanta uis morbi uti tabes
 plerosque ciuium animos inuaserat. Et post captum à Mario oppidum, de quo

paulo est ante sermo habitus, sententiam quasi iudicalem protulit. Sic
 forte correctæ Marij temeritas gloriam ex uirtute inuenit. Et Li-
 uius in explicando ad Capuam militum Annibalis langore, ac de-
 sidia. Maius, inquit, id peccatum ducis apud peritos artium milita-
 rium haberetur, quàm quod non ex Cannensi acie protinus ad ur-
 bem Romam duxisset exercitum. Illa enim cunctatio distulisse mo-
 do uictoriam uideri potuit, hic error uires ademisse ad uincendum.
 Item post eruptionem ad Nolam à Marcello factam. Ingens eo die
 res ac nescio an maxima illo bello gesta sit. Non uinci enim ab An-
 nibale difficilius fuit, quàm postea uincere. Et alibi, Eludant nunc
 antiqua mirantes. Non equidem, si qua sit sapientium ciuitas, quam
 docti fingunt magis quàm norunt, grauiorem temperatioremq; à
 cupidine imperij, aut multitudine melius moratam censem fieri pos-
 se. Eiusmodi autem exempla affatim multa extant, quæ sequenda
 sunt rerum gestarum scriptori, sua cum maxima laude & historie
 dignitate. His itaq; seruandis non laudatorem modo se nobilium
 nunc facinorum, præclarissimarumq; actionum, nunc reprehensorem
 turpium abiectorumq; ostendet egregius rerum gestarum expositor,
 uerum etiam uirtutis ipsius patronum, admonitorumq; sapientiæ præ-
 seferet, & quasi magistrum. quando historia ipsa uitæ est hominũ,
 ac rerum humanarum magistra. Idem Liuius, de Annibale Ita-
 lia excedente sic loquitur. Raro quenquam hominem, patriam exi-
 lij causa relinquentem, tam mœstum abiisse ferunt, quàm Anni-
 balem hostium tera excedentem. Respexisse sæpe Italiæ litora, &
 Deos, hominesq; accusantem, se quoq; ac suum ipsius caput execra-
 tum, quod non cruentum ab Cannensi uictoria militem Romam du-
 xisset, Scipionem ire Carthaginem ausum, qui consul hostem Poeniũ
 in Italia non uidisset, se centum millibus armatorum ad Thrasime-
 num aut Cannas cæsis, Circa Casilinum, cumasq; & Nolam con-
 sensisse. Hæc accusans quærensq; ex diutina possessione Italiæ est de-
 tractus. Hic igitur præcipue locus, admonere rerum scriptores potest,
 qua animipensione uti debeant, quodq; adhibere iudicium ac cu-
 ram non in enarrandis modo rebus ipsis quæ gestæ sint, sed illis
 etiam innuendis effingendisq; quæ concipi cogitatione, & colligi
 coniectura possunt, pro rebus, negotijs, temporibus, personis, quæ
 singula uelle complecti, nec confessus est huius, & uidetur esse satis
 admonuisse. Cum præsertim sit hostensum, Historiam Poeticæ ma-
 xime esse similem, ipsa uero Poetica naturam potissimum imitetur.

Diximus hætenus de rebus, quibus differendis fuimus fortasse longio-

res, reliquum est de uerbis, ut dicamus, cum ijs e' duobus historia, ut dictum est, constet. Illud igitur uidendum est, primum ut ea sint propria, accommodata, delecta, usitata bonis ab authoribus, pro loco ac re sumpta, quanquam interdum pro rei magnitudine, a' Poetis quoq; mutuanda ea sunt. quod frequentissime omnium ser- uauit Linius, & Cicero ait Poetam Oratori esse finitimum. Deinde ut ea bene sint opportuneq; collocata, ipsaq; ut collocatio sit artifi- ciosa, uaria, multiplex, numerosa, habeatq; rationem non aqua- bilis solum, sibiq; consentientis texture, uerum etiam decursus ac soni. Qua quidem de re aures sunt potissimum consulendæ. Ad hæc summa ea cura expolienda, exornandaq; ut nec forma ornatu atreat extrinsecò, nec ornatus appareat, aut negligenter adhibitus, aut alienus a' forma, retineatq; tum uenustatem, dignitatemq; pro re, ac loco, tum etiam grauitatem, ac supercilium. Quarum rerum omnium Cicero optimum se nobis magistrum exhibebit. Vsu ue- nit autem in componenda historia, quod in ædificandis tum domi- bus, tum nauibus, multas subinde fieri rerum commissuras, & quasi membrorum inter se coniunctiones, quas prudentia, ordinisq; so- lers, ac circumspecta ratio moderetur oportet, quæq; & ipsa loco- rum quoq; ac temporum rationem habeat, ut post narratas explicat te diligenterq; res alias, transgrediatur ad alias. Inde q; postquam parti huic satisfecerit, ad continuandam regrediatur priorem ma- teriam, rursus ea, quantum satis erit, explanata, reditum ad alteram illam faciat, aut si rei ratio tulerit, ad aliam, moxq; ad aliam. ut cum Linius, post descensum ex alpiibus Annibalis, postq; prælium cum Scipione factum, proditumq; Clastidium, subiungit rem na- ualem iniquens. Interim circa Siciliam, insulasq; Italiae imminen- tes uiginti quinqueremes cum mille armatis ad depopulandam orã Italiae a' Carthaginensibus missæ, nouem Liparas, octo insulam Vulcani tenuerunt, tres in fretum auertit æstus maris, Deinde re uertitur ad res ab Annibale gestas, postq; Placentinam pugnam transit in Hispaniam. Dum hæc in Italia geruntur. Cn. Scipio in Hispaniam cum classe missus. Hæ igitur siue commissuræ, siue di- uersarũ in historia rerũ inter se connexiones eiusmodi esse debent, ut partes quæ hinc, atq; illinc explicandæ subiunguntur, sint per se inte- græ, claræ, minime perplexæ, atq; ab ipso q̄ primũ initio appareat esse aliæ. quod præstabit uerba primo loco, & ipsis quasi in foribus posita, qualia sunt, Interi. et, Dũ hæc gerũtur. et, Per id tẽpus, quæq; et Sallustius, et Linius et cæteri oēs usurpāt. Itaq; cõmittēdis, atq; sub

nectendis his, primum omnium id uidendū, uti diuersitas materiae cō-
 festim elucescat, intellegaturq; quasi mēbrum quoddam corporis ab
 alio membro diuersum, ac nihilominus ut membra nostri corporis
 neruis complicantur, sic partes hae uerbis quā maxime aptis, ner-
 uorumq; praestantibus officium, apte inter se prudenterq; iungantur.
 Quo circa ad ingenium, atq; a natura tributa dicendi dona, adiuu-
 genda est lectio optimi cuiusq; ex graecorum, ac Latinorum autho-
 ribus, quaeq; i illis cernuntur, apparentq; eminentissima, ad ea tanq̄
 ad metam dirigenda est omnis scriptorum opera, & cura, ut simi-
 les, ut pares, si superare illos minus ualuerint, aut imitatores saltem
 boni ut euadant, laudemq; si non primi, aut secundi loci, aliquam
 quoq; et ipsi certam propriamq; ac studiis suis dignam consequantur.

A c mihi quidem res gestas memoriae qui mandant, officioq; fungun-
 tur tradendi ad posteros res praeteritas, non minore fortasse laude di-
 gni uideantur, quā qui leges tradidere uiuendi. Illi enim pracepta,
 exempla hi nobis tradidere, quippe cum proprium eorum officium,
 ac munus sit, sustentare ingenio suo uitae nostrae imbecillitatem, atq;
 mortalitati ire obuiam, ne quantum in ipsis est, dicta, factaq; memo-
 ratu digna, resq; praclare, atq; excellenter gestas tempus obscurat,
 ne uel ea oīno e memoria excidant, quaeq; imitatione, atq; cognitio-
 ne digna sunt, euo ea ne interciant, quibus mortale genus ad uir-
 tutem exaltetur, & gloriam, ut qui legunt, qui de ijs loquuntur, in-
 tellegant omnes quo ore, quoq; animo laudentur honesta, uituperen-
 tur turpia, & improba, ut fortunam, ut uarietatem, inconstantiamq;
 rerū humanarū animaduertentes, discant in aduersis esse patientes, ac
 firmi, in prosperis continentes, et lenes, i deiectionibus, ac ruinis for-
 tes robustiq; ac spirante fortuna mansueti, faciles, placidi, in opulētia
 liberales, ac benefici, in inopia sorte sua si nō contenti, saltem nō abie-
 cti, non squalidi, ut nihil quod accidat homini nouum existiment, ni-
 hil repentinū mirentur, nihil nō aliquē reantur aut posse accidere, aut
 putent non qnq; et accidisse. Maacti igitur diuturnitate estote, ac laude
 rerū scriptores, quorū opera et studio effectum est, ut sciamus qui pri-
 mi Deū cognouerint, intellegamusq; quibus eū sacrificijs, uotis, suppli-
 cijsq; ueneremur, colamus, placemus. quorū item beneficū, ac munus
 fuit, ut cognosceremus qui leges tulerint, naturae secreta aperuerint,
 artes inuenerint, uiuendi pracepta tradiderint. Quae dum sequi-
 tur genus hominum e syluis, atq; a fero uictu, cultuq; liberum,
 in urbes se contulit atq; in libertatem. In quibus pietatem, fidem, aeq-
 tatem, amicitiam, humanitatem, iustitiam, urbanitatem deniq; omnem

exerceat, seque homo ipse dijs non modo gratum ipsis, uerum etiam persimilem, inuicem gratuitoque benefaciendo, reddat.

C onstat igitur historia et rebus et uerbis, uerba uero esse debent, ut ultimo dictum est loco, elegantia et propria et bene, decenterque collocata et sparsa. Res ipse constant ordine et dispositione, quibus coniunctae sunt descriptiones causarum, temporum, rerum praeteritarum, antecessionumque; ingenij, morumque; eorum qui bellum administrant, uirium, societatum, apparatusum, Item descriptiones regionum, locorum, urbiu, fluminum, montium, etsi qua in illis memoratu digna, Itinerum quoque, casuum, euentuum, pugnarum, quaeque pugnam sequuntur, Ad haec obsidionum, oppugnationum, expugnationumque; quaeque expugnationem comitari consueuerunt. Accedunt his personae, laudantis scilicet, aut improbantis, pro re, ac tempore, Lectio item, atque imitatio. De genere autem ipso dicendi, quale scilicet conueniat historiae, dictum est. De Breuitate similiter, ac Celeritate, quarum altera est historiae commendatrix, altera locupletat eam, atque magnificat. Itaque plura de re hac loqui, praecipientis est uelle personam assumere. Quo arca ne mihi sit cum Grammaticae patronatoribus contentio post hac ulla, finem dicendi facio, meque a promisso absoluo, quando factum est a me, ut arbitror, satis promisso, et fortasse amplius, quam iudicari possit esse promissum. P V. Et promissis a te satisfactum Altuli confitemur omnes, et differendis ijs incredibili uoluptate nos affecti, dum rem sparsam, ac passim iactatam colligis, collectamque ordine suo, suaque regula, ac lege sic componis, ut si qui post hac redacturi ea sint in praecipua, facile quidem praestituri id uideantur. Nec his contentus laudes quoque historiae addidisti, et quam ea sit utilis mortalium generi, multa cum grauitate docuisti et copia. Caeterum nesciam uoles ne, an neglegens praeterieris ea, quae ad scribendas magnorum uirorum uitas spectant, quo in genere historiae Graeae Latinaeque uersati sunt permulti. AL. Atqui Puderice de toto et integro nos historiae corpore locuti non de parte sumus, quae et ipsa ad totius imaginem componi pro natura sua potest. Itaque ut pauca quaedam in hoc quoque genere scribendi tradamus, quod ipsum Demonstratiuum est genus (nam qui uitam alicuius scribit in locos nunc laudis, nunc uituperationis inaudit, cuius rei monitum fecisse eum satis est) tria cum primis seruanda censem, ut scriptio ipsa sit breuis, sit diligens, atque etiam grauis, adde si placet et quartum, ut sit ea quam maxime quoque elegans. Breuitas autem erit talis ut rerum summam paucis complectatur. Diligentia tanta, ut nihil omittat.

tat, quod iudicetur memoratu dignum. Grauitas item ea, quæ addat
 explanationi ac dictis pondus, quæq; & authorem rerum & scripto-
 rem commendat. Nam præter ueritatem nihil potest esse commendabi-
 le. Quid obsecro tam est aduersum quàm uanitas historiæ? quæ uitæ
 magistra esse dicitur. Elegantiā icirco dicendi maximam hæc præ-
 fertum in parte exigimus, quod hæc ipsa scribendi pars permultis sit
 alijs laudibus, ac uirtutibus caritura. Ita q; compensetur utiq; elegan-
 tia. quod deerit de cultu, cæteroq; splendore. Cuius rei Cæsar grauis-
 simus esse potest & testis & monitor. de cuius commentarijs etsi multa
 in exemplum adducta nobis poterant, tamen scribendi genus histo-
 ricum ex omni parte minime complexus est Cæsar, quippe qui mate-
 riam et præbere, et relinquere maluerit alijs de se scribendi. Et qui
 pictor, aut statuarius imaginē facturus est, quæ totius referat corporis
 pulchritudinē, nimirū pulcherrimam cuiusq; uiri speciem sibi in exem-
 plum assumit, non eius qui parte tantum præcellat aliqua, sed qui o-
 mnibus. Nam quanquam & Tacitus, & Curtius abunde sunt laudi-
 bus, ac uirtutibus ornati suis, laus tamē omnis Latine historiæ penes
 duos putatur existere, diuersoq; indicendi genere, Liuiū, ac Sallustiu.
 Ad hæc iniquitas temporum Trogum nobis omnino abstulit et Cur-
 tium, ac Tacitum quasi mutilatus uidemus statuas, Licetq; suspicari po-
 tuis ac conijcere, quàm omnino de ijs iudicium aliquod absolutum
 ac certum tradere. Quid qd noster paulo ante Actius uno fuit ubiq;
 ferè contentus Virgilio? uidelicet qd ab optimo quoq; suo in genere que-
 renda est semper authoritas. Quod autem (sicuti ex oculis ac uultu
 conijcio) Præficius hic noster dicere paratus est aliquid, officiuq; abso-
 lutum est meum, dicat pro arbitrio uir & in poetica & in oratoria
 maxime exercitatus, depromatq; de pectore apprime focundo dignū
 aliquid se q;, & hoc ipso confessu, ut munus & ipse quoq; suum ad-
 impleat. P V. Atqui et ordo lexq; ipsa sessionis huius id ipsum exi-
 git, & nos omnes non istud ipsum modo petimus, uerum etiam roga-
 mus, atq; exposcimus. P A V. Equidem ex ijs, quæ acute, gra-
 uiter, eruditeq; ab Altilio sunt de lege historiæ dicta, quæq; ante
 Syncerus Poeticas de numeris, ipse uero Altilius de uerbis nuper, atq;
 ornamentis differuit, magis magisq; incendor ad puestigandū Pœticæ
 finē, quæ ex ore senis nostri esse Syncerus initio retulit, bene, atq; appo-
 site dicere ad admirationem comparandam. Conuentor autem ad te
 Parde potissimum, quem dicendi labor non adeo ut hos ipsos de-
 lassauit, audientiam primo abs te exposcens, deinde sententiam
 in his quoq; requirens tuam. P A R. Et audientem me perq; in-
 tentum in

tentum in dicendo habebis, & paratum etiam respondere ad ea, quæ ex me intellegere ipse uoles, aut quid ipse sentiam aperire, si opinionem fortasse meam tentando sciscitaberis. PAV. Principio quod Cicero aiat finitimum esse Oratori Poetam, duo, ut mihi uidetur, cur in eam sententiam uenerit, omnino illum mouere, et & quod uterq; uersatur in dicendo, & quod utriusq; communes sunt Laudationes, quod Demonstratiuum genus dicitur, tametsi & deliberationes quoq;, apud Poetas enim tot Deorum conalia, consultationesq; non ne hoc nobis palam faciunt? Habent igitur tum Laudationes, tum deliberationes inter se communes, bene item & consummate dicere, suo uterq; in genere dicendi, cum alter solutus incedat atq; promissus, alter astrictus numeris, ac pedibus certa lege cohercatis. Quin uerba quoq; & ipsa sunt inter eos communia. Verum alterius, digna foro ac Senatu, quæq; grauitatem satis est uti sequantur, retineantq; dignitatem, alterius, quæ magnificentiam, altitudinem, excellentiamq; quasi quandam ostentent. Neq; enim grauitas comparandæ admirationi satis est sola, ni magnificentia accesserit excellentiaq; & uerborum & rerum. utq; ego arbitror, hoc illud est, quod ait Horatius.

» —Mediocribus esse Poetis,

» Non homines, non dij, non concessere columnæ.

Cū oporteat eos suo in genere excellere, neq; aliter digni eo nomine uideantur. Hoc etiam est & illud quod a Cicerone dicitur, singulis uix seculis bonum Poetam inuentum. Ferrara nanq; omnis est excellentia, quodq; Oratori satis est bene dicere, atq; apposite, id oportet in Poeta sit, ut excellenter. Ac tametsi Oratoris quoq; est aliquando et magnificæ, & excellenter, tamen id nõ ubiq; neq; semper, cum Poetæ hoc ipsum ubiq; suum sit ac peculiare, etiam cum in minutissimis, atq; humilibus uersatur rebus. Sigdē necesse est & minutissimis, & humilibus describendis rebus appareat etiam eius excellentia. Nā et quæ fuit naturæ excellentia creando in homine, eadem nec minor prospectie illarum ac forma in apibus atq; formicis fuit. Vtriusq; etiā Oratoris, ac Poetæ officium est mouere & flectere auditorem. Verum quo nam, quo inquam hæc & commotio, & flexio, & maximum utriusq; in hoc ipso studium? Oratoris, scilicet ut persuadeat iudicia; Poetæ, ut admirationem sibi ex audiente, ac legente comparet, cum ille pro uictoria nitatur, hic pro fama, & gloria, quæ uidetur sola ac maxime ab hoc scriptorum genere queri. Et Orator quidem ubi unime persuaserit, potest sine suo contentus esse quod be

ACTIVS

ne quod apposite, quod consumate dixerit in causa. At Poeta sine omni no defraudabitur suo, nisi in audietis, ac legentis animo pepererit, in fixeritq; admirationem, per quam sit famam, uenerationemq; assecuturus. Nec uero audietem aut legentem eum nos intellegi uolumus, cui sit admirationi Bauius aut Maximianus, sed cui magnam quoq; mentem Delius inspirauerit uates, uix enim de bono Poeta nisi & ipse auditor bonus Poeta fuerit, iudicare recte potest. Tamen si nescio quomodo a natura ipsa instituti nonnulli, alij in Musias, alij in pictura, in Poeticis alij, neq; Poetae tamen ipsi, neq; pictores, aut musicam professi, bonum quid in ea sit arte sentiunt, optimum uero sentire haud poterit, nisi quae ars quoq; cum natura ipsa ingeniosum pariter, atq; solertem fecerint. Quo circa mediocritas illa quae in rebus plerisq; omnibus conceditur. Poetae omnino aduersatur, eiq; minime est concessa. Nisi forte dicendi excellentia & magnificentia illa sit uocanda mediocritas in genere dicendi Poetico, quando excellentia dicendi in Poeta ut uacua esse debet inflatione, atq; intumescencia, sic nullo debet modo de gradu suo deijci. Quid quod Oratorem multitudinis praesertim impleturum aures, aut unius iudicis, aut paucorum admodum, multae illum adiunare res possunt. At Poeta solis excellentibus, ingenioq; excellenti praeditis, sola & una cum excellentia potest satisfacere. Quo circa coniunctus & ipse ratione hac Historico est, quod lectoribus, isq; literatissimis uiris noui iudicia scribit, aut multitudini. His itaq; permotus senis nostri sententiae accedo, Poetae siue finem siue officium esse, bene, atq; excellenter loqui ad admirationem. Quod si Parde probaueris (nam Syncerum id probaturum testificari ea possunt, quae in initio dissertationis suae attigit) Altium sat scio, quae est obseruantia in senem & cultu, minime dissensurum. P A R. Visus es mihi Prassica probandis Poeticis his non minus quam ex Aristotelica disciplina, ex ipsa etiam rei natura esse locutus, & quod multa sunt Oratori & Poetae communia, & quod in non paucis etiam differant inter se. De fine uero, officioq; Poetae si quis aliter sentiat, meo iudicio inuide magis quam uere sentire uidebitur, dum quod Poetae ipsi gloriantur se tantum. quaerere, nomen scilicet ac famam, inuidere illis, & pretium, & laborum tantorum summam uolunt. Et quod in Oratore exigitur bene et consumate, id in Poeta esse debere excellenter, id profecto mihi & uerissime, et appositissime a te dictum uidetur. Nam te obsecro per Musas ipsas perq; tantopere a nostro cultam senem Vraniam, quid nisi admiratio, quid inquam nisi una & sola admiratio quaeritur ex magnificis illis, et

maxime numerosis uerbis, dictisq;

- » - Dicam horrida bella,
 » Dicam acies, actosq; animis in funera reges,
 » Tyrrhenamq; manum, totamq; sub arma coactam
 » Hesperiam maior rerum mihi nascitur ordo,
 » Maius opus moueo. — Quid cum?
 » - Stabuli de culmine summo
 » Pastorale canit signum, cornuq; recuruo
 » Tartaream intendit uocem, qua protinus omne
 » Contremuit nemus, & siluæ intonuerunt profundæ.
 » Audijt & Triniæ longe lacus, audijt amnis
 » Sulphurea Nar albus aqua, fontesq; Velini. Quid amplius?
 » Et trepidæ matres pressere ad pectora natos.

Quo quæso et res, et uerba tanta cum industria, et arte inuēta, et posita, nisi admouendam spectant admirationem? Quo inquam et illa?

- » - Assum dirarum a sede sororum.
 » Bella manu, letumq; gero. — &
 » Olli somnum ingens rupit pauor. —
 Itaq; non uerbis modo magnificis, sed rebus quoq; & inuentis excel-
 lenter, & expressis, admiratio a Poetis queritur. Vt cum Poetica si-
 cut Historia cōstet rebus, ac uerbis, his utrisq; Poeta ad admirationē
 conciliandam non utatur modo uerū etiā innitatur. Quamobrem,
 quod ueritas prestare hoc sola minus posset, ueritatem nunc inum-
 brant fictis, fabulosiq; commentis, nūc ea commiscuntur, quæ omni-
 no abhorreant a uero, atq; a rerum natura. ut cum,
 » - Fit tortile collo
 » Aurum ingens coluber. — &
 » Virginei uolucrum uultus. — &
 » Tertia sed postquam maiore hastilia misit
 » Aggredior. —

Itaq; quæ a te Præfici in tota hac quæstione dicta, & disputata sunt, omni e parte a me, ac summopere etiam probantur, & cum de admiratione loquamur, ne discedamus a cognatis uerbis, mirifice etiam probantur. Quo circa perge ad reliqua. PAV. Quæri autem ab illis admirationem, hoc est approbationem & plausum quasi quendam eorum quæ dicantur, cum animorum admiratione illorum, qui audiunt, & qui legunt, quæ a te delibata sunt Parde, duo illa potissimum docent, et res, et uerba. Siquidē neq; res ipsæ, quales gestæ sunt, perinde atq; ab historicis narantur, neq; Poetæ ipsi uerbis semper agunt

ACTIVS

usitatis ac simplicibus, nam & rebus gestis ornatum aliunde, & magnitudinem, & decorem ubiq; fere arcessunt à figmentis uidelicet, ut cum scripturus esset Virgilius nauium Aeneae concremationem, finxit ea quæ leguntur de Cybele, de Ioue, de nauium conuersione in nymphas.

- » - Cum uirgineæ, mirabile monstrum,
- » Reddunt se totidem facies, pontoq; feruntur.

Quo enim maiora, atq; admirabiliora quæ ab ipsis dicuntur appareant, humana ad deos transferunt, fingunt monstra, mittunt insomnia, deos deniq; in homines uertunt. Comparationes quoq; quibus frequentissime utuntur, non magis ad docendum, atq; illustrandum pertinent, quàm ad mouendam admirationem. Quid obsecro sibi uult aliud Cupido in Ascanium? quid Mercurius toties è caelo in terras missus? nisi ut qui legunt, admiratione impleantur? Parum profecto parum erat utiq; Maroni tempestatem describere, quæ per se ipsa magna quidem erat, atq; horribilis, sed Iunonis ad Aeolum sed Aeoli ad Iunonem allocutiones admirabilem multo maxime eam faciunt, uetorum ipsorum Deo illam excente. Itaq; intonatur magis quàm dicuntur illa,

- » - Cauum conuersa cuspide montem
- » Impulit in latus. ac uenti uelut agmine facto

Qua data porta, ruunt, & terras turbine perflant.

Quid excogitatus ad conciliandam admirationem? Re autem uera Aeneas à Lacinio Calabriae promontorio, sacris Iunoni rite prius persolutis soluens, quo præterita Sicilia ad horas Latinorum classem appelleret, fuit à tempestatibus Drepanum perlatus. Videte obsecro quibus ueritatem commentis concinnauerit, quo admirabiliora cuncta redderet. Verba autem ipsa Poetae, quiq; uere dicuntur Poetae, non solum simul compangunt, aut ea nouant, ut mare ueliuolum, ut syluas comantes horum ipsorum quæ nunc à me dicuntur gratia, uerum ea transferunt, nec uerba tantum, sed orationem p̄ sepe omnē, Quinetiam & excessum, & superlationem ijs p̄ sepe adijciunt à natura penitus recedentes. ut,

- » - Præruptus aquæ mons. &
- » - Vastos tollunt ad sydera fluctus. &
- » Tollimur in caelum sublato gurgite, & ijdem
- » Subducti ad manes imos descendimus unda.

Nec uero tenorem hunc comparandæ admirationis in grauioribus, ac serijs tantum seruant rebus, uerum in ijs quoq; in quibus lectorum, atq;

- rum atq; auditorum delectatio uoluptasq; sola quaeritur. ut,
 * Ambrosiaeq; comae diuinum uertice odorem Spirauere. &
 * Fotum gremio Dea tollit in altos
 * Idaliae lucos, ubi mollis amaracus illum
 * Floribus, & dulci aspirans complectitur umbra.

Singulis penè è uerbis, Venerisq; è gestibus gignitur uirtus hæc, de qua nobis est nunc quaestio, quã & in docendo, & in mouendo, nec minus in delectando assequi Poetae omni arte, studioq; contendunt. Tu uero quid ad hæc Paradaenam & grauitatem hic tuam, & iudicandi pondus requirimus. P A R. Ego quidem Paule Praefici cenfeo te assecutum, quod disputatione hac quaeris, ipsis & rationibus, & exemplis, quæ duo non in disciplinis modo, uerum etiam in uita agenda, moribusq; probandis & laudis, & testificationis secum uim, auctoritatemq; omnem ferunt. Cæterum quoniã a Synæro de Poetis sermo cæpit, ut ab eo quoq; desinat, reliqua si qua sunt, ab illo potius sciscitare. Quin ut uideo surrexisse eum iam, interrogandi te labore liberabit. A C T I V S. Equidem Parde dicenti Paulo sic assentior, ut semper existimauerim in quacunq; ad dicendum suscepta materia, atq; in dicendi quoq; genere magnitudinem sublimitatemq; ipsam Poetae esse propriam, nunquam mediocritate contentam, quod Virgilij agricultura docere plane potest, utq; implere generosos illos spiritus quacunq; ratione Poetae ualeant, coelestes etiam res mortalium rebus inseruisse eos, referuisseq; carmen suum commentis, atq; fabulis, quibus ipsa sublimitas ad summum usq; hoc est ad admirationem incretaret, hocq; illud esse, qd paulo ante dicebatur, alia quadam lingua locutos. Nam cum Oratoriae sit mediocritas æquabilitasq; illa quidem dicendi, si quando magnitudinem assumpta est aliqua, per Poeticæ uagatur, atq; exultat campos, ut cognatae facultatis, sibiq; finitima. Qua in re Cicero è nostris eminuit, Nam historia ubi magnificat esse uult, ubi heroica uideri ac grandis, & figuras, & uerba de Poetis mutuatur. Qua de re multa & erudite, & grauius differuisse mihi uisi estis. Cæterum tanta rerum accessitarum copia, tantus etiam uerborum ornatus, tanta & rerum, & uerborum sublimitas ut desit, necesse est, implendæ tubæ, cantuq; Mæonio, ni fabulosa commenta affatim ea suppeditent, uerbaq; fabulosis apta rebus, illisq; explicandis idonea. Hinc,

- * Aëris in campis latis. - Hinc,
 * -Cauum conuersa cuspide montem.

ACTIVS

- » At tuba terribilem sonitum procul ære canoro
Intonuit. — An non audientibus nobis illa, capillus ipse surri-
gatur, animusq; concutitur, & pene horrescit?
» At inveni oranti subito tremor occupat artus.
» Dirigere oculi, tot Erinnyes sibilat hydris,
» Tantaq; se facies aperit, tum flammea torquens
» Lumina, cunctantem, & quærentem dicere plura
» Reppulit, & geminos erexit crinibus angues,
» Verberaq; insonuit. —

Itaq; dum Poetæ hæc ipsa & fingunt, & ficta suauiter, magnificè,
admirabiliterq; loquuntur, alios ipsi eloqui docere. Nam imitati eos
postea qui causas egere, qui in Senatu de capiendis consilijs disseruere,
qui res gestas memoriæ mandauere, eloquentiam perfecerunt so-
lutam illam, ac uagantem. Quo fit ut omne dicendi genus a Poeti-
ca manauerit. Nam & primi doctorum omnium cum extiterint
Poetæ, omnia quoq; carmine ac numeris sunt complexi, testisq; ho-
rum omnium est Homerus, qui quantum ubiq; dicendo ualeat, &
suspiciunt docti, & admirantur indocti. Ab hoc Philosophi, ab hoc
Physici, ab hoc & Rhetores facultatis suæ præcepta, & aucupati
sunt, & auspicati. Solon quas Atheniensibus tradebat leges, carmi-
ne auspicatus legitur. Cumq; ipse stultitiam simulasset legendis,
ac recitandis in publico uersibus, quos de Salamne bello renendi-
canda scripserat, Pisistrato, optimatibusq; omnibus collaudanti-
bus ciues traxit ad abdicandam legem, quæ populi totius suffra-
gio constituta fuerat, ne cui unquam de ea re mentionem facere li-
ceret, ne ue ad populum ferre, idq; capitale esse, Itaq; & decre-
tum factum est, & Solon ipse belli dux delectus. tantum carmine
illo suo ualuit. Romanorum Rex Numa uersibus a se de dijs, deq;
Deorum rebus compositis, usq; in sacris publicis, ac ludis rite decan-
tatis, ferocissimam gentem, dum id assiduus agit, ad mores huma-
niores transtulit, cultumq; Dei maiorem. A peruit rerum naturam ge-
neri hominũ carmine suo Empedocles, Sideralis disciplinæ Dorothe-
us Sidonius, quos Latine imitati Lucretius, ac Manilius, Christe Opti-
me, quid copię, quid ornatus, quantus e' clarissimus luminibus eius,
emicat in altero splendor? rapit quo uult lectorem, probat ad quod
intendit, summa cum subtilitate & artificio, hortatur, deterret, in-
citat, retrahit, demũ omnia cũ magnitudine, ubi opus est atq; decoro,
et hac de qua disputatũ est admirandè, ut expurgatis rudioribus illis
uetusstatis numeris, qbus postea Virgilius Romanã illustrauit Poeti-

*eam, nihil omnino defuisse uideatur. Alteri uero in Astronomicis, si-
 qd ornatus, Poeticisq; defuit decori, additum nuper ac suffectum à no-
 stro est sene. De cuius Vrania, ut arbitror, iudicabunt posteri fortasse
 liberius, quod certo scio, de ea sentient minus inuidenter. Quibus igitur
 tur uerbis aut quo nam ore gestuq; assurgemus Poeticæ? quæ princeps
 de Deo & disseruit & eius laudes cecinit, instituitq; sacra, unde pri-
 mi Poetæ sacerdotes uocati, uerbisq; eum placauit, & cantibus, do-
 cuiq; habere rerum humanarum curam, benigneq; cum probis age-
 re, exardescens cum improbis. Hæc prima excitauit ad uirtutem
 homines, dū animæ immortalitate proficitur, hæc è teris piorū ani-
 mos in coelum deuexit, impiorū detrusit in tartara, hæc bonis tandē
 præmia retribuit, malos poenis, postremisq; insecta est cruciatibus.
 Salue igitur doctrinarum omnium mater fecundissima, salue iterū.
 Tu enim mortalitati occurristi, inuentorum, ac scriptorum tuorum per-
 petuitate. Tu è syluis homines eruisti, atq; è spelūcis, Per te noscimus,
 per te præterita ante oculos cernimus, per te Deū sapimus, religionēq;
 retinemus, ac pietatem, Deoq; ipsi accepti, supernam etiā in sedem ab-
 eo euocamur, arasq; cum ipso meremur, & templa. P V. Per egre-
 gie quidem Acti, & pie, & sancte, immo & recte admodū, ut sicuti
 a religione sermo cœpit tuus, in religione quoq; idē desinat. qd q;
 feruor per fractus est iam canicularis, uocamurq; familiaribus à ne-
 gotijs, soluentes conuentum hunc, et feliciter abeamus, & recte ualea-
 mus omnes.*

F I N I S.